

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1918.

Andra kammaren.

Nr 8.

Onsdagen den 23 januari, e. m.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Herr talmannen anmälde, att debatten rörande Kungl. Maj:ts propositioner, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov och, nr 2, om tilläggsstat till riksstaten för år 1918 nu komme att fortsättas; och lämnades enligt förut skedd anteckning ordet till

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Herr Olofsson i Digernäs, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Jag får till en början säga, att jag sällan har anledning att följa herr Räf, men nu är jag i den ställningen, att jag verkligen i åtskilligt får följa honom. Han gjorde i sitt anförande på förmiddagen en ursäkt, för att han verkligen uppträdde i remissdebatten. Jag får göra samma ursäkt. Jag har suttit i 18 riksdagar förut, och jag har aldrig förut deltagit i någon remissdebatt, så att jag är i precis samma ställning som herr Räf.

Jag vill då först säga, att det måtte bero på konjunkturerna, att vissa talare uppträda här och föra böndernas talan. Det är glädjande för oss bönder att verkligen höra sådana röster, som vi här fått höra på förmiddagen. Men när herrar Lindman och Räf m. fl. uppträda och föra böndernas talan, undrar jag, om det icke är beroende på rådande konjunkturer. Det är så många, som vilja tala för bönderna just i dessa dagar, och är man en konjunkturpolitiker, är det givet, att man också frestas att uppträda och tala för dem.

Det var dock icke därför, jag begärde ordet. Jag har naturligtvis såsom lantbrukare på hjärtat mycket, som jag skulle vilja säga, men jag skall icke bli så värst långrandig. Jag skall fatta mig ganska kort. Men det är ju så, att man vid detta tillfälle kan få ge litet luft åt sina känslor å snart sagt alla områden. Jag vill här endast vidröra livsmedels- och bränslefrågorna.

Det är enligt min mening nödvändigt, att jordbrukets utövare uppmuntras och understödjas på det allra kraftigaste från statens sida, om Sveriges folk skall kunna komma något så när oskadat igenom den rådande kristiden. Men detta sker icke allenast med tröstande ord och allehanda restriktioner, bötesbestämmelser och fiskalisering, utan det måste också göras något, som verkligen uppmuntrar i stället för att nedstämna dem som skola bruka jorden. Det kan

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

enligt min uppfattning omöjligt vara till verkligt gagn för det helas väl att ställa jordbrukaren under det olidliga förmynderskap, som nu är rådande, och därtill begränsa priserna på så gott som allt vad lantmannen har att sälja men ej på vad han måste köpa eller utbetala för arbetskraft. Endast ett par exempel. Först skall bonden avgiva noggranna tröskningsrapporter, som visa, huru mycket han skördat, och sedan det är gjort, räknas det ut, huru mycket han får behålla för sitt hushåll, för sina kreatur och till utsäde samt huru mycket han skall avstå till staten. Avger han icke en noggrann tröskningsrapport, får han böta. Avstår han icke till staten vad den skall ha för det bestämda priset, får han böta. Använder han av säden, som är avsedd till kreaturen, åt hushållet, får han böta. Kommer en arbetare eller en granne med stor familj, som har brist på livsmedel, och ber att få köpa och bonden säljer av sin svinmälld, får han böta. Jämt vakar åklagaren över bondens göranden och låtanden. Vore det icke nog att se till att staten finge sitt och bonden finge själv hushålla med resten? I detta sammanhang vill jag säga, att det finnes ingen klass inom Sverige, som så får lära sig hushålla som just bonden. Jag tror icke, att det vore ur vägen, om bonden i någon mån finge hushålla själv och icke så här ligga under polisbevakning jämt.

Ett annat exempel. Fårullen är beslagtagen, och bonden får för sitt husfolk ej använda mer än ett och ett halvt kilo ren ull per person och år. Resten får han sälja men till ett pris av högst 7 kr. 50 öre per kilo. Går han sedan till en handelsbod för att köpa ullgarn till ett vadmal eller så, får han betala 30 à 40 kr. per kilo, om han ens får köpa något garn alls annat än lump. Priset på hudar och skinn, som bonden har att sälja, och berett läder, samt skodon, som bonden numera i regel måste köpa, ställer sig ungefär på samma sätt som priset på ullen och garnet. Tror någon, att dylika förhållanden uppmuntra till ökad produktion? Nej. Detta och mycket annat lägger hindrande stenar i vägen, som icke skapa bröd och icke heller kläder. Deklarationer och inventeringar och åklagareögon, som nu jämt förfölja bonden, äro icke medel till att uppmuntra utan i stället nedsätta viljan och energien att göra det mesta för landets livsmedelsproduktion. När vi här förra riksdagen behandlade frågan om minimipris på korn, höjdes röster, som förmenade, att det vore risk för staten att utfästa 23 kr. per 100 kilogram för det korn, som staten skulle förpliktigas att betala till dem, som fingo något att avstå. De rösterna ha kommit på skam, och jag tror, att de röster, som i år höjas mot att på ett verkligt positivt sätt uppmuntra bonden, komma ännu mera på skam.

Jag övergår så att säga några ord om bränslet. Bränslefrågan har blivit en skandal för Sverige. Jag vågar säga det. Men jag skall förbigå alla de missgrepp, som äro begångna av vår höga bränslekommission och med den medansvariga, då jag är viss om att den kommissionen mer än andra kommer att hållas varm under de dagar som komma längre fram. Jag skall i stället uttala ett beröm till den gamla vedbyrån. Jag har mig bekant, att initiativ

togs av en man i bränslebyrån, och att den dåvarande livsmedelskommissionen ingick till jordbruksministern med en skrivelse, dagtecknad den 8 november 1916, vars kläm hade följande lydelse:

»Under hänvisning till vad sålunda här ovan blivit anfört får kommissionen därför hemställa det herr statsrådet ville föranställa om *att* en omfattande vedavverkning å skogsmarker, som stå under domänstyrelsens förvaltning, måtte så fort ske kan komma till stånd i syfte att vedtillgången i landet måtte under vintern 1917—1918 väsentligt utökas; *att* den sålunda avverkade veden, genom domänstyrelsens försorg framförd till station, lastageplats eller de största förbrukningsorterna, tillhandahålles kommissionen våren 1917; *samt att* i god tid dessförinnan uppgifter lämnas kommissionen rörande de avverkade kvantiteternas storlek ävensom platsen, där veden av domänstyrelsen kan levereras.»

Kolimporten hade avstannat, och utsikterna för framtiden voro redan då förmörkade. Vad tro herrarna den Hammarskjöldska regeringen gjorde åt saken? Jo, enligt de uppgifter jag fått, gjorde den ingenting alls med anledning av den nämnda skrivelsen, utan den låg kvar så att säga orubbad på regeringens bord, när denna avgick i mars månad 1917. Att redan i november 1916 bli uppmärksamgjord på vad som praktiskt var att göra och att sedan endast förhålla allt vad som då hade bort göras för anskaffning av ved, är enligt min mening det största fel, som begåtts i hela vår bränslefråga. Ja, säger någon, det är lätt att klandra efteråt. Det må så vara, men den enklaste eftertanke hade bort bjuda vederbörande att gripa verket an först med statsskogarna och sedan med entreprenader landet runt för anskaffande av ved, där den billigast kunde fås, och låta den enskilda företagsamheten i rätt tid göra sig gällande. Vi ha hört från två statsråd i dag, att det icke går an att tänka på att avskaffa några kommissioner, men jag är av en motsatt mening, då det gäller bränslekommissionen. Jag tror, att den borde avskaffas. Jag går så långt, att jag säger, att om så skett som jag här skisserat, om entreprenader verkställt och den enskilda företagsamheten där-efter fått göra sig gällande, är jag viss om att bränslet nu icke behövt kosta mer än omkring hälften av vad det nu kostar och hela bränslekommissionen hade varit överflödig.

Jag vill icke med vad jag här påpekat förebrå den nu sittande regeringen för att den inte redan nu kunnat förbättra de missförhållanden, jag här vidrört. Vi veta alla, att om ett hus är uppfört på en dålig grund, blir det icke något bevänt med huset, förrän grunden är omlagd och förbättrad. Det är min övertygelse, att om grunden lägges om särskilt beträffande bränslefrågan, och om den varit lagd ordentligt från början och fotad efter helt andra riktlinjer än den fått, vi här i landet omöjligt skulle ha kommit upp till de priser, som vi nu ha. Här i Stockholm kostar ju en famn ved 100 kronor eller därutöver. Är det rimligt i ett så skogrikt land som Sverige?

Jag vänder mig med en vördsam anhållan till regeringen att överväga de synpunkter jag här framhållit, och att göra vad på den ankommer för att med tjänliga medel uppmuntra dem som skola

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

sköta jordbruket. Och vad bränslekommissionen beträffar, är det min tro, att det bästa vore att så småningom successivt avveckla och till sist avskaffa densamma och låta allmänheten veta i god tid, att detta kommer att ske, för att var och en må vara beredd att själv taga omsorgen om sin bränslefråga. Bränslekommissionen har åstadkommit mycken skada på det ekonomiska området och gjort föga gagn för landet. Jag vill icke vidare uppehålla tiden.

Härpå anförde:

Herr Källman: Herr talman, mina herrar! De många klagomål, som här ha förekommit från lantmannarepresentanter på förmiddagen ha föranlett mig att begära ordet för att uttala mig i fråga om kristidsåtgärderna och då speciellt om folkförsörjningen.

Herr Pettersson i Bjälbo framhöll till en början, att kristidens svårigheter ha speciellt gått ut över lantbruket, och han frågade där-
efter, varför maximiprisen skulle nedtryckas på jordbruksprodukter, och herr Nilsson i Vibberbo klagade över de s. k. sakkunnigas i folkhushållningskommissionen kalkyler och anförde för sin del, att dessa kalkyler icke stå sig inför det praktiska livet. Jag skall i detta avseende tillåta mig att anföra ett citat från vad förutvarande statsministern Swartz yttrade om denna sak i ett anförande han höll den 29 aug. 1917 här i Stockholm. Han yttrade då bland annat följande: »Regeringens prispolitik kan sålunda sammanfattas, att det måste med sorgfällighet tillses å ena sidan, att producenterna garanteras en ersättning, som, där-
est icke särskilt ogynnsamma omständigheter föreligga, både täcker samtliga kostnader och ger skälig gottgörelse för odlarens omsorger och arbete, och å andra sidan att varuknappheten och den begränsade konkurrensen icke få åstadkomma en i förhållande till produktionskostnaden oskälig kostnadsökning. Varje tal om att andra syften skulle leda regeringens åtgöranden härutinnan är oriktigt. Och särskilt nu, då pris måste bestämmas å det nya årets skörd, anser jag mig böra med all kraft tillbakavisa de gjorda antydningarna, att produktionens intresse icke skulle vederbörligen beaktas.» Och så tillägger han: »Beredningen av dessa ytterligt svåra frågor handhaves närmast av ett antal av jordbruksnäringens främste fackmän, representerande olika sidor av sakkunskap och erfarenhet samt olika trakter av landet.» »Det har för mig», fortsätter han, »varit en tillfredsställelse att konstatera den förståelse och det erkännande som från de övriga i det centrala folknäringsarbetet deltagandes sida ägnas dessa mäns objektiva arbete och synpunkter.»

Jag vill för egen del tillägga, att jag som konsumentrepresentant i folkhushållningskommissionen ju icke haft anledning att speciellt företräda jordbrukets intressen, men varken jag eller någon annan av dessa av konsumenternas representanter har ett ögonblick tänkt på att motsätta oss priser, som givit skälig gottgörelse för lantmannens arbete. Sålunda har ingen i kommissionen, vare sig de speciellt sakkunniga på detta område eller andra velat förhindra,

att prissättningen blivit så rättvis som möjligt. När herr Nilsson i Vibberbo underkänner den sakkunskap på jordbrukets område, som folkhushållningskommissionen förfogar över, kan jag inte underlåta att till riksdagens protokoll meddela, vilka män, som företrädit denna sakkunskap i kommissionen. Kommissionens jordbruksavdelning består nämligen utav följande ledamöter: professorn H. Juhlin-Dannfelt, avdelningens ordförande, sekreteraren i Östergötlands läns hushållningssällskap, direktören E. Insulander, godsägaren I. Berg, föreståndaren för Bjärka-Säbys lantbruksskola, direktören G. von Zweigbergk, professorn Nils Hansson, godsägaren V. Kumlin, statskonsulenten A. Elofson, direktören Axel Bosin, representant för speciellt norrländska intressen, agronomen Martin Bergström, riksdagsmännen Nils Åkesson i Rebbelberga och Olof Nilsson i Tänga och som föreståndare och sekreterare hos avdelningen tjänstgör sekreteraren i Jönköpings läns hushållningssällskap frih. Fabian Lilliecreutz. Det är sålunda denna sakkunskap, som underkännes icke allenast av herr Nilsson i Vibberbo utan även av de andra talare tillhörande samma meningsriktning, vilka uppträtt här på förmiddagen. Det är enligt min mening helt enkelt utslutet att sakkunskapen på detta område icke genom denna jordbruksavdelningens sammansättning skulle vara på ett alldeles särskilt vederhäftigt sätt företräd inom kommissionen.

Vid remiss av
statsverko-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Herr Pettersson i Bjälbo framhåller vidare, att kommissionerna — och han syftade speciellt på folkhushållningskommissionen — skulle ta lärdom av vad som hade förekommit. Hot och tvångsåtgärder leda inte till målet, och lantmännen kunna inte hålla reda på de många författningar som utkomma, och där stadgas och tillämpas ute i landet stränga straff för de minsta brott säger herr Pettersson. Jag tror inte, att herr Pettersson i Bjälbo har lämnat en riktig skildring utav vad som verkligen har förekommit eller förekommer. Det är tvärtom på det sättet, att folkhushållningskommissionen åtminstone försöker att bedriva ett intensivt upplysningsarbete, framför allt i syfte att underrätta allmänheten om det allvarliga läget, vari vi befinna oss, och därefter att bringa till allmän kännedom de författningars innebörd, som blivit nödvändiga just på grund av varubristen och kristiden.

Åtalen äro betydligt mindre allmänna, än de ärade talarna ha velat göra gällande. Som jag från konsumtionsregleringens början har tillhört ett läns fördelningsnämnd och sedermera dess livsmedelstyrelse, kan jag vitsorda, att där har man visst inte varit ivrig att åstadkomma åtal, utan man har först och främst sökt bringa rättelse i missförhållanden, som ha upptäckts, och först sedan andra medel visat sig alldeles fruktlösa, har man tillgripit åtal. Det är således inte riktigt, att man har varit särdeles intresserad av massåtal, och jag tror knappt, att det är riktigt heller, som herr Olofson i Digernäs nyss anförde, att åklagarmakten ligger ständigt på lur. *Jag känner åtskilliga fall, där motsatsen är det riktiga.*

För övrigt har jag undrat för mig själv under denna diskussion, hur man egentligen från herrarnas håll önskar det ställt.

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Herrarna hörde på förmiddagen en siffra nämnas, som borde omedelbart klargöra situationen. Herr Lindman framhöll nämligen fullt riktigt att till vårt förfogande för vår folkförsörjning stode endast halva den kvantitet brödsäd, som vi vanligen förbruka under ett år. Vad är då att göra under sådana förhållanden? Behövs icke ransonerings? Räcker det med att låta det hela vara fritt och förbrukas som vanligt? Jag tror, att både föregående och den nuvarande regeringens uppfattning har varit och är, att om var och en finge fritt förfoga över de knappa brödsädeskvantiteter — för att nu tala om denna artikel — som finnas, skulle en del av vårt folk ha gott om bröd, men en stor del bli alldeles utan. Man har ju att välja mellan detta och att så rättvist som möjligt på hela folket fördela de knappa tillgångarna, och man har naturligtvis valt den senare vägen. Jag har knappast hört, att någon, som känner ansvar inför den brydsamma situation, vari vi länge befunnit oss och ännu befinna oss, har tvekat ett ögonblick i detta avseende.

Men tvekar man icke här, då frågar jag mig: varför klagar man så särskilt över den detalj som innebär tvång att avgiva tröskningsrapporter? Hur skall statens organ därförutan få kännedom om spannmåstillgången? Varför klagar man över att lantmännen äro tvungna att leverera den spannmål, som icke åtgår till hans självhushåll, eller eljest enligt ransoneringsplanen o. s. v.? Ja, jag kan icke svara på det. Jag vet emellertid, att det här är fråga om välfärdsåtgärder, som äro ofrånkomliga, för så vitt var och en skall få något med av de knappa tillgångarna. Inför sådant borde och måste man böja sig.

Det är så saken ligger, och när det är på det sättet, finns ingen anledning till de många anmärkningar, som här framställes på förmiddagen. Det förhåller sig ju vidare, tyvärr, på det sättet nu, att vi här i Sverige under ett normalt år ha ett *underskott* på brödsäd av cirka 40 kg. per år och individ, under det att vi för 30 à 40 år sedan hade ett överskott av 24 kg. per år och individ. Importen är väsentligen avstängd och vi äro hänvisade att leva av egna knappa tillgångar. Jag har inte heller kunnat fatta, att den, som själv tillhör självhushållarna eller gör anspråk på att vara speciell representant för dessa grupper, har någon anledning till klagomål. Visserligen må det kännas tungt och besvärligt, att det företages ingrepp i den fria förfoganderätten över ens produkter, men då detta är ofrånkomligt ur det allmännas synpunkt, hoppas jag, att man skall finna sig i det under denna synnerligen svåra tid. Det är de kortransonerade som lida brist och icke de övriga.

Herr Nilsson i Vibberbo frågade vidare, varför inte andra näringar än jordbruket ha pålagts maximipris och underkastats statsbeslag. Det är möjligt, att den talare, som inledde dagens remissdebatt, skulle kunna lämna ett svar på den frågan, då han ända till förra våren tjänstgjorde som ordförande i industrikommissionen. Jag föreställer mig, att man ifrån det hållet skulle kunna få ett tillfredsställande svar. Jag kan inte lämna det svaret. Folkhushållningskommissionen i dess helhet kan inte lämna det — men kom-

missionen ingick i juli månad 1917 med framställning till dåvarande regeringen därom — och jag tror knappast den nuvarande regeringen heller förmår svara på varför inte föregående regeringar ha vidtagit åtgärder i det syfte talaren önskade. Den frågan är givetvis icke lätt att lösa in på fjärde krigsåret.

Ja, nu pågår det såväl i dagens diskussion som i våra tidningar och ute i landet för övrigt en mycket skarp strid mellan industri- och jordbruksintressen, och om vi delta i den striden, måste vi vara överens om att industrien har haft tillfälle att förtjäna nästan obegränsat med pengar under kriget, varom för övrigt utdelning å aktier i dylika företag vittna. men vi måste samtidigt erkänna, att lantbrukarna i allmänhet tillmätts skäligen förtjänster. Jag frånser naturligtvis i detta sammanhang de förluster man gör på grund av missväxten år 1917. men jag hoppas, att ingen har någon gång beräknat, att statsmakterna skola lämna full ersättning för ett missväxtår. Det är väl knappast herrarnas mening, att så skall ske. Men i denna intressekamp mellan industrien och jordbruket, tyckes man nästan ständigt glömma bort, att det också finnes andra intressen, som kunna göra anspråk på att komma till sin rätt, och det är de intressen, som vi finna hos arbetarna och de mindre löntagarna. Tro herrar lantmän, att det förhåller sig på det sättet, att industriarbetare och löntagare köpa industriens alster billigare, än vad lantmännen göra? Nej, naturligtvis inte. Om herr Olofsson i Diger-näs betalar 55 kronor för ett par storstövlar, så får också en grovarbetare betala 55 kronor. Skillnaden mellan herr Olofsson i Di-gernäs och grovarbetaren är således ingen, när det gäller att köpa industrialster. Men det blir strax en mycket stor skillnad mellan herr Olofsson i Diger-näs och grovarbetaren, när det är fråga om att köpa livsmedel. Då befinner herr Olofsson sig i en synnerligen gynnsam ställning, ty jag antar, att han är självhushållare och att han har livsmedel och således icke är i samma svåra belägenhet som industriarbetaren.

Jag har icke tänkt att uppehålla kammarens tid länge, men jag skulle innan jag slutar vilja framställa den frågan, huruvida de her-rar, som på förmiddagen ha uppträtt och beklagat sig så bittert å jordbrukets vägnar, verkligen ha någon kännedom om, huru det i dessa dagar ter sig i ett vanligt arbetarhem. *Där saknas möjlighet att i tillräckliga kvantiteter få köpa de billigare näringsmedlen, och där saknas penningar att köpa de dyrare.* Ha herrarna någon gång tänkt på vad det vill säga för en husmoder att sköta ett arbetare-hushåll i dessa tider? I vissa delar av Stockholms län där finnes det familjer på sju å åtta personer, som kanske kunna få köpa en halv liter mjölk varannan dag till familjen. Ni vet, mina herrar, att det är omöjligt för oss i våra trakter att få köpa smör i näm-närda kvantiteter eller annat fett; vi få 50 gram i veckan av smör och ibland 25 gram; av flott kan man i lyckligt fall få köpa 1 hektogram i månaden och av fläsk får man blott obetydliga kvan-titeter. På en och annan ort saknas för närvarande t. o. m. potatis. Om herrarna ett ögonblick vilja försöka tänka sig in i, hurudan ställ-

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

ningen är i de fattigare hemmen på dessa orter, kanhända att klagomålen från lantmännens sida bleve betydligt mindre.

Jag har förut haft tillfälle, och fortsätter därmed, att medverka i folkhushållningskommissionens upplysningsarbete och rest något ute i socknarna och talat till lantmännen i dessa svåra frågor, som vi avhandla här i dag, och vi bruka vanligen skiljas med den gemensamma uppfattningen, att »på landet, där ha vi det ändå mycket bra under nuvarande förhållanden». När vi sålunda rådgjort med varandra om de förhållanden, varom här är fråga, förstår lantmannen att han icke har anledning till klagomål. Samma meddelande har jag fått under de senaste dagarna, sedan riksdagen började, från representanter från olika delar av landet. Det är sålunda icke så märkvärdigt svårt för landsbygden som vissa talare överdrivet påstå. Där reder man sig tämligen bra. Man har det sämre än industriens ägare, det är uppenbart, man har ej förtjänat lika mycket som dessa, men man har det icke dåligt. De verkliga svårigheterna finna vi hos de små löntagarna och hos arbetarna, men den saken tycks inte intressera en stor del av herrarna det minsta i dag.

Jag skulle till detta endast vilja lägga, att om herrar Pettersson i Bjälbo och Nilsson i Vibberbo m. fl. ville själva sätta sig in i våra svåra folkförsörjningsfrågor och ägna något arbete åt att upplysa befolkningen å sina hemorter om, hur det verkligen står till i landet, skulle herrarna icke behövt uppträda som de gjort här i dag.

Jag ber således för min del, herr talman, att till den kraft och verkan det hava kan få tillbakavisa det mesta av vad de nämnda herrarna ha anfört, och jag ber kammaren både nu och framdeles under riksdagen ägna någon uppmärksamhet åt de verkligen nödlidande, åt de små löntagarna och arbetarna.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr talman, mina herrar! När så många talare nu ha deklarerat sitt stora intresse för jordbruket och jordbrukarna och deras produktion, vill jag här uttrycka den förhoppningen, att herrarna måtte överse litet med mig såsom varande en gammal jordbrukare, om jag även nödgas slå en liten smula på den strängen. Jag vill genast tillkännagiva, att jag icke ser förhållandena fullt ut så ensidigt, eller blott från jordbrukarnas ståndpunkt. Jag kan såsom den näst föregående talaren yttrade, även se saken från arbetarnas synpunkt, — vi ha också på landsbygden bland oss en särskild klass arbetare. Herrar industriarbetare skola icke tro, att det blott är svårt för dem och deras likar, utan det är också svårt för jordbruksarbetarna. Det är dyr tid även för dem, men denna grupp av arbetare har just ingen talat för här i dag. Jag har emellertid, särskilt från en grupp lantarbetare, fått framställning om att här i kammaren föra fram deras svåra ställning; och detta anser jag mig också såsom en mindre jordbrukare böra och kunna göra. Särskilt vill jag då rikta mina ord till de här möjligtvis närvarande ledamöterna i bevillningsutskottet och uttala den önskan, att de måtte tänka på, att det i år är dyrtid även ute på

landsbygden, och att de därför måtte se till, om icke i skatteväg något kan göras för att bereda lättnad åt de fattiga lantarbetarna. Jag anser mig nämligen vara pliktig att icke blott förfäktat jordbrukarnas intresse, utan skall jag se förhållandena såsom jordbrukare, så vill jag se dem från synpunkten av hela yrkets intresse, såväl från arbetarnas inom yrket som arbetsgivarnas synpunkt.

Här har nu talats så mycket om regleringar o. d., och det är ju klart, att därigenom vållas ett oerhört tryck på jordbruket. Men det relativt största trycket vilar på det jordbruk, som egentligen skall bära oss igenom denna svåra tid, nämligen det intensiva jordbruket. Detta sitter synnerligen hårt i detta nu, och för min del vågar jag påstå, att det brytes sönder bit för bit. Det är alldeles omöjligt att hålla produktionen uppe. Jag klandrar här icke så mycket maximiprisen, ty jag tror nog, att för varje tidpunkt, då de ha åsatts, ha de kunnat räcka till för att betala den vara, som redan varit producerad, som varit färdig, men tyvärr ha de icke räckt till för att producera ny vara av samma sort. Det är just detta, som verkat så oändligt tryckande och som gjort, att det successivt blivit i längden allt trängre, allt svårare och besvärligare för jordbrukets män. Jag ber särskilt få poängtera, att jag då företrädesvis menar dem, som driva det intensiva jordbruket. Där är det nu så ställt, att vår produktion i det avseendet redan är totalt borta, den kan icke hållas uppe, och i den riktningen är ingenting att göra. Den tilldelning av säd, som vi i regel fått där nere i min ort, där vi icke ha någon ängsmark och där höskörden blivit totalt misslyckad, räcker knappt till att hålla uppe dragarna; låta vi en nedgång ske häri, finns icke heller någon möjlighet att hålla jordbruket uppe, då hugger man av den gren man sitter på, och då kommer det att gå utför och utför med bråda steg. Praktiskt sett, kunna vi därför icke räkna med någon produktion hos oss numera i intensiv riktning. Man räknar ofta: så och så mycket kostar det att producera det och det; man ser efter vad det kostar, som man skall ha till den saken och den saken o. s. v. Det är nog så rätt räknat, men tyvärr ha vi icke dessa saker, och därför kunna vi icke heller producera till de priser, som man utgår ifrån. Det är ett mycket sorgligt förhållande, men det är ett faktum.

Det skulle emellertid föra mig alltför långt, om jag här skulle särskilt rekapitulera de orsaker, som gjort, att det står så till, som det nu gör. Helt säkert ha många och stora fel begåtts. Man stod ju alldeles oförberedd på något dylikt. Jag vet själv från den treårsperiod, då jag förut hade äran tillhöra denna kammare, huruledes man ställt sig oförstående mot alla de frågor, däri man verkligen kunde gå något till djupet med beträffande vår folknäring. Ingen ville ta upp dem, och det var väl därför, att man trodde, att under alla förhållanden hade man importen att lita till. Nu har det ju visat sig, att så icke är förhållandet, utan nu har nöden drivit oss till att söka reda oss själva med det vi i vårt eget land producera, och därför tror jag, att det är ett fåvitskt tal att här orda om, att det är dens eller dens skuld. Om någon skall ta skulden på sig, borde det väl vara de folkrepresentanter, som sutto här förut och icke genomdri-

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

vit sådana åtgärder, medan tid var, att vi verkligen kunde möta den onda tiden.

Jag skall icke trycka mera på denna punkt. Jag vill endast säga, att när man började regleringarna, hade man obestriddligen ett allmänt recept: det var blott exportförbud och maximipris, så var saken klar. Det var mycket enkelt, men tyvärr var det sättet produktionsförstörande. Sedermera kom kompensationsystemet. Det var en förtäckt exporttull, en exporttull med annat namn och ingenting annat, och även den verkade delvis i samma riktning. Först nu på senare tid har man på allvar tänkt, att det kan gälla produktionen. Det gäller att hålla produktionen uppe, säger man, men det är bra sent, när man börjar att slå in på den bogen och göra något i det avseendet.

Nu är det klart att ställningen blivit värre, när till alla andra olyckor, som inträffat hos oss, också kommit det för stora delar av vårt land synnerligen olyckliga jordbruksåret i fjol, ett så dåligt år, att vi få gå tillbaka ända till år 1868, innan vi minnas något liknande. Detta var ju ägnat att i yttersta grad förvärpa ställningen, och så har det sannerligen även gjort. Det må då vara förlåtligt, om de herrar lantmän, som gå hemma på sina gårdar och icke så mycket äro ute och se saker och ting i stort, tycka, att dessa förhållanden äro rent olidliga. De måste känna det så, när de aldrig varit vana vid dylikt, och de tro, där de gå på detta sätt hemma, att kanske allt detta tvång emot dem icke är så nödvändigt.

Jag kan försäkra, att med den förbindelse, vari jag stått till många bland lantmännen nere i Skåne, har jag om och om igen förklarat för dem, att ställningen är tvivelsutan så svår, att vi måste underkasta oss nära nog allt i regleringsväg, och att vi må göra det utan knot, ty på oss kanske hela landets välfärd hänger. Vi skola också helt och fullt göra vår plikt mot vårt land, och jag tror, att åtminstone vad de av mig nu åsyftade orterna beträffar, de, som brutit mot myndigheternas föreskrifter, äro ett ringa fåtal. Men då är det svårt och tungt att höra, såsom det en och annan gång säges, att om det går sönder, så är det böndernas fel. Detta är ett hårt tal, och jag ber de herrar, som så yttra sig, att än en gång betänka sig, innan de vidhålla en sådan mening. Det kan icke heller så lätt gå ur bondens panna, att det icke är fullt rättvist — d. v. s. moraliskt sett, ty eljest erkänner man ju gärna statens rätt — som man behandlar jordbruket i förhållande till industrien. Om man skulle hålla starkt på jämlikheten, är det ju klart, att industrien såsom näring har kommit betydligt billigare och lättare undan än jordbruket. Jag skall blott ta ett litet exempel från min hemort. Om vi säga, att maximipriserna på jordbruksprodukter, såsom säd, för närvarande äro omkring dubbelt mot de normala priserna, men om man vidare tar i betraktande den ytterst usla skörden, blir det i verkligheten icke någon dubbel betalning, som jordbrukaren får. Men på grund av att skörden varit så dålig, förmodar jag, att maximipriserna satts något högre, än vad som hade skett, därest skörden varit bättre. Jag har en industri uti min hemort, nämligen en kolgruva, och hur ställer det sig för den?

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Jo, det är så, att kolen därifrån, som vi få ransonerade till oss i mycket små kvantiteter, för närvarande kostar sju å åtta gånger så mycket, som vad de gjorde före kristiden. Om nu herrarna jämföra ställningen, sådan den ter sig för denna industri och för oss jordbrukare, så gäller det ju för oss att producera säden, medan det för industrien på sätt och vis också gäller att producera kolen, fastän de i och för sig kunna sägas vara färdiga och det endast gäller arbetet att taga fram dem ur jorden och erlægga de kostnader, som därmed äro förenade. Det bör väl vara klart för var och en, att när det gäller, hur man kan betala arbetarna i jordbruket och inom denna industri, måste vi jordbrukare jämmerligen komma till korta. Vi kunna under inga omständigheter betala arbetarna så, som industrien kan göra, om den vill; det är ju solklart. Vi äro därför komna i en dubbelt ogynnsam ställning. Det, som vi skola köpa, blir nog i många fall mera, än vad man från vanlig arbetarsynpunkt kanske anser. Det är en mängd konsumtionsartiklar, som behövas för jordbruket, och allt detta har undergått samma prisförhöjningar som kolen, relativt sett. Det är just därför, det är så svårt att övertyga jordbrukarna om, att rättvisa i dess strängaste moraliska bemärkelse har skett oss; det är just här, man har den ytterst svåra punkten. Om det skall fortsätta på detta sätt, är det omöjligt att jordbrukarna skola kunna avlöna sina arbetare så, att de kunna få några, just emedan industrien har så gyllene tillfälle att med sina obegränsade inkomster nära nog betala vad som helst, om industrien nämligen kan drivas.

Det har också från tusenden av jordbrukare uttalats vissa tvevelsmål i fråga om organisationen av alla dessa kristidskommisioner och dylikt. Den tanken är ju spridd i vida kretsar, att det med all sannolikhet hade varit mycket lyckligare, om man skilt på produktionen av livsmedel från konsumtionen och distributionen; dessa två senare kunna naturligtvis förenas. Man anser, att produktionen hade bort vara en förstahandsfråga, och man har trott, att det varit betydligt lyckligare, om nu, när staten är tvungen att gå fram med despotiska åtgärder, verkligen *en* dugande man satts i spetsen för vad som rör produktionen. När man förenat alla dessa tre grenar i livsmedelsbyråer och dylikt — ja, man har ju nu ändrat namnet på dem och kallar dem livsmedelsstyrelser — har det icke kunnat undgås, att man där måst insätta socialt intresserade män och även kvinnor, tror jag, men främför allt män, som icke ha den ringaste kunskap i jordbruk, och det är under dessa, som vi omedelbart skola sortera. Om misstag begås, kan man ju klaga i Stockholm, men det är långt dit, och jordbrukarna vilka icke gärna inlåta sig på detta och vända sig till de överordnade kommissionerna.

Jag skulle därför på det enträgnaste vilja uppmana herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet att taga i allvarligt övervägande, huruvida det icke vore skäl i, att en dylik delning ägde rum och att en i jordbruk kunnig man sattes i spetsen för produktionen av livsmedel, i vad det gäller jordbruket, och att han sedan finge välja sina underordnade ute i länen. Jag inser väl de stora svårigheter, som därvidlag skulle resa sig, men under förut-

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

sättning att denna kristid skall vara länge ännu, tror jag verkligen, att det vore ett tämligen gott verkande medel. Ty vet bonden att den, som kommenderar honom — ty nu gäller det verkligen att kommendera bonden, och med bonde menar jag då jordbrukaren i allmänhet — är en man, som förstår sitt yrke, och om denne handlar med överlägsen kunskap gent emot våra jordbrukare, ja, då försäkrar jag herr statsrådet, att man skall kunna få bönderna långt; då göra de, vad som de eljest måhända icke skulle göra. Jag tänker även nu på det intensiva jordbruket, ty med detta står och faller allt.

Det är också i ett annat avseende, som jag skulle vilja rikta en uppmaning till herr statsrådet. Det är nämligen så att bland oss jordbrukare reser sig ofta den frågan: huru skall ställningen bliva för oss, när denna kristid slutar, vad skall då ske, och hur skall det då gå? De äldre av jordbrukarna ha tagit någon liten lärdom av erfarenheten från vad som skedde efter det förra kriget i Europa av någon större betydighet, nämligen det fransk-tyska kriget år 1870. Omedelbart efter nämnda krig stucko prisen mycket i höjden, men detta följdes av ett gruvligt bakslag, och tusentals bönder fingo gå såsom sparvarna från axet. Nu är naturligtvis uppjagandet mycket värre och mycket större, och bakslaget blir naturligtvis också i proportion därefter. Då är den stora frågan: vad skall ske oss efter denna kristids slut, och vad ha statsmakterna då tänkt sig? Då är all möjlighet att kunna komma åter i de gamla spåren i fråga om det intensiva jordbruket totalt borta för många år. Djur saknas, jorden blir utsugen; det är en tvungen sak, som man icke kan komma ifrån. Det vore väl rimligt, om statsmakterna redan nu gjorde något uttalande om, huru det då borde ordnas, och om det kunde vara möjligt att redan till denna riksdag framkomma med några linjer i detta avseende, som innebure något klart uttryckt förslag, huru man skulle handla framdeles, så är jag övertygad om, att ingenting bättre än detta kunde verka till att stimulera jordbrukarna till ett hårt och kraftigt arbete uti denna svåra tid och till att nu göra sitt allra yttersta. De voro ju då övertygade om, att även för framtiden verkande åtgärder skulle vidtagas för att hålla vårt jordbruk i den riktning, som statsmakterna önska.

Jag finner mig särskilt berättigad att göra en dylik framställning på grund av ett yttrande, som här på förmiddagen fälldes av en ärad representant. Han sade, att när de nuvarande förhållandena äro över, må bonden gärna behålla hela sin produktion. Ja, det tror jag nog, att det kommer att låta på det sättet då. Då heter det kanske: mohren har gjort sin plikt, mohren kan gå. Det är inför detta ytterst sorgliga och skrämmande framtidsperspektiv, som bonden just av självbevarensedrift nu måste kanske bra mycket mot sin vilja söka ställa det så, att han icke rent av förstöres, när bakslaget kommer.

Vi sakna bland hela den massa uppmaningar och allt det, som befallts oss, varje den minsta antydning om, huru man tänkt sig ett *därefter* hur det skall gå efter denna kristids slut. Det vore, herr statsråd, en utomordentlig stor uppgift, om någonting snart kunde

göras i den riktningen, och jag försäkrar, att bland det intensiva jordbrukets män skulle ingenting kunna verka så stimulerande som just detta till att härda ut och göra sitt allra yttersta. Ty vi förstå alltför väl, att om statsmakterna gå snävt till väga emot oss, så blir det nog med den stora framtid, som synes hägra för Sveriges industri, omöjligt att hålla ett intensivt jordbruk uppe i vårt land, och då krossas vi av utlandet, ty vi kunna icke betala de kostnader, som ett sådant jordbruk kräver. Det vore av stor betydelse för oss att redan nu få klart för oss, om statsmakterna verkligen vilja göra något för att hålla det intensiva jordbruket uppe i vårt land. Det är min fulla övertygelse, att om vi låta det gå på sin hals och ingenting göra, som klart tar sikte på framtiden, så ha vi att befara, att när vi nu i femtio år därnere i våra orter ha arbetet på att komma till den långt framskridna punkt, som vårt jordbruk där för närvarande intar, detsamma då skall brytas itu bit för bit inför våra ögon, och detta är en sorglig och jag kan gärna säga bitter känsla. Man frågar sig här: skall icke det intensiva jordbruket kunna resa sig hos oss igen? Skall det vara ett minne blott?

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
n. m.
(Forts.)*

Herr Pettersson i Södertälje: Herr talman, mina herrar! Det är en glädje att konstatera, att talarna av högern under denna remissdebatt på det hela taget med berömvärd moderation avhållit sig från hätska angrepp på och generella förkastalsedomar över den sittande regeringen. Enskilda högertalare ha visserligen uttalat klagomål över den behandling, för vilken vårt lands jordbrukare blivit utsatta, och man har framställt anmärkningar mot kristidsrestriktionerna och kristidsorganisationerna, anmärkningar, vilkas egentliga adress väl i själva verket borde vara de bägge föregående regeringar. som före den nu sittande burit ansvaret för vår inre och yttre politik. Men från ledande högerhåll har man huvudsakligen inskränkt sig till allmänna förklaringar om vikten av vårt lands självständighet, av en verkligt opartisk neutralitet och av en god medborgaranda.

Det parti jag tillhör har all anledning att varmt och uppriktigt uttala sin fulla och obetingade anslutning till det program, som från högerledarehåll sålunda utvecklats. Men på samma gång är det svårt att icke giva uttryck åt en stilla förvåning över den tillämpning, som dessa högerledares press i sin dagliga gärning givit åt de nämnda upphöjda förklaringarna. Det torde nämligen vara tillåtet antaga, att de vackra programförklaringarna även äro avsedda för denna press, som av högern stödes och som stöder den, och vars spalter torde vara avsedda att läsas av vårt folk. Huru uppfattar t. ex. denna högerpress begreppet neutralitet? Jo, här har nu i närmare tre och ett halvt års tid funnits högertidningar, vilka vecka ut och vecka in målmedvetet och ihärdigt hetsat till hat och förakt mot en av de stora i kriget deltagande nationerna. När man icke kunnat skaffa bränsle till detta hat och förakt genom sanna eller vrängda framställningar av dagshändelserna, har man grävt i historiens skattkammare och dragit fram händelser från 1700-talet, 1600-talet, ja, t. o. m. från 1500-talet för att visa, att denna nation är en samling

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

av rövare och våldsmän. Och på samma gång har man icke nekat sig någonting, när det gäller att framställa samma nations motståndare såsom ett verkligt föregångsfolk för oss, såsom framtidens folk. Det borde icke behövas någon bevisning för att fastslå, att ett sådant tillvägagångssätt är allt annat än ägnat att hos folket fostra den stämning, som måste vara grundvalen för en verkligt opartisk neutralitet.

Men det är icke nog med det. Ett sådant handlingssätt står också i den allra bestämdaste strid mot tryckfrihetsförordningens klara och tydliga bud, som stämplar som missbruk av tryckfriheten »smädliga, förgripliga eller till osämja med främmande makter syftande omdömen och yttranden om samtida nationer eller stater, med vilka riket är i fredligt förhållande» o. s. v. Det är icke så svårt att förstå, att en utpräglad vänsterregering i det längsta drar sig för att tillgripa den tunga åtalsklubban mot dylika tilltag. Men svårare att förstå är, att ett parti, som har så orent mjöl i sin påse, icke drar sig för att proklamera sig såsom riddare för en verkligt opartisk neutralitet.

Detta är för övrigt icke det enda avseende, vari högerherrarnas press har svårt att hålla sig till tryckfrihetsförordningens bud. Tryckfrihetsförordningen stadgar också som bekant — som en föregående talare från socialdemokratiskt håll erinrat om — att som missbruk av tryckfriheten skall anses »allt kungörande i tryck av vad som hörer till statens å färde varande underhandlingar med främmande makter, eller eljest av Konungens, i sammanhang med dem, tillämnade beslut och avsikter, samt dess ministrars, råds och sändebuds värv, om det ej sker med regeringens tillstånd, eller med officiell tillåtelse». Här ha nu sedan några veckor pågått underhandlingar med ententemakterna angående anskaffande för vårt folk av åtskilliga för oss absolut nödvändiga förnödenheter. Hans excellens utrikesministern har under förmiddagen ytterligare fastslagit, att det är fråga om verkliga nödvändighetsvaror. Konungens i sitt tron tal och herr statsministern i ett offentligt föredrag ha förklarat — vad som för övrigt torde vara ganska självfallet — att underhandlingarna icke på något sätt äventyra vårt lands självständighet eller neutralitet.

Vad göra då vissa av högerns pressorgan? Jo, de tillåta sig nummer efter nummer i allt våldsammare ordalag icke blott att miss-tänkliggöra regeringens medlemmars och underhandlarnas personliga redbarhet och fosterländska sinnelag. *Det* får man kanske icke förvåna sig så mycket över. Vi äro i någon mån härdade i den vägen: vi äro vana vid sådant handlingssätt allt sedan Karl Staaffs tid. Det ser nästan ut, som om man i vissa pressorgan sätter likhets-tecken mellan ledande statsmän av vänsteråskådning och mer eller mindre medvetna landsförrädare. Men värre är, att man tillåter sig att i tryck dag efter dag offentliggöra och diskutera vad som hör till dessa underhandlingar i flagrant strid mot tryckfrihetsförordningens bud. Och saken blir icke bättre därigenom, att man framställt vad man snappat upp på ett förvrängt och oriktigt sätt, att den kritik.

som utövas, är ensidig, illvillig och hätsk. Icke heller blir saken bättre därigenom att man låter det hela kulminera i en skräckmålning av allt det onda, som »naturligtvis» måste komma från centralmakterna, ifall underhandlingarna leda till positivt resultat — repressalier, svält och till sist behandling som krigförande makt. De förstå då icke, dessa herrar, som skriva sådant, att dylika uttalanden måste verka såsom direkt provokation på centralmakterna. Men icke nog med detta. Det är också givet, att dylika skrivelser kunna vara ägnade att fresta de maktens regeringar, med vilka vi befinna oss i underhandling, att skärpa sina krav. Då man framställer saken så, som om vår regering när som helst vore beredd att gå åtskilligt mycket längre i medgivanden än den faktiskt vill göra, frestas därigenom de makter, med vilka vi underhandla, att hålla på krav, som de eljest icke skulle ha haft skäl att hålla på. Hur man än vänder saken, så är det klart, att den icke endast står i strid mot tryckfrihetsförordningen, utan också, att en sådan trafik är i allra högsta grad landsskadlig och förkastlig.

Då man i dag från ledande håll inom högern talat vackert om vårt lands självständighet och neutralitet och om den rätta medborgarandan, så må det vara tillåtet erinra, att de som föra dylikt tal på tungan, också ha ett visst ansvar för att den press, som står bakom, icke allt för grovt försyndar sig mot neutralitetens, lojalitetens och den goda medborgarandans lagar. Det må i detta sammanhang vara på sin plats, att påminna vissa högerorgan om, att när det från högerhåll påpekas skyldigheten att visa hörsamhet mot samhällsordningen, så innebär detta också lydnessplikt mot den grundlag, som heter tryckfrihetsordningen. Och till sist: Icke ens för nöjet att nedsetta politiska motståndare bör en god medborgare tillåta sig att provocera våldshandlingar från främmande makter mot fäderneslandet.

Herr Thore: Herr talman, mina herrar! Jag kan vid denna remissdebatt icke underlåta att vidröra den synnerligen allvarliga decimeringen av vår handelsflotta, som allt sedan krigets början pågått och som fortfarande pågår i allt starkare tempo. Det är ett förhållande, varpå statsmakterna måste rikta sin synnerliga uppmärksamhet. Det må tillåtas mig att framdraga några siffror angående vår handelsflottas tonnageförluster och fartygsbestånd, som visa huru allvarlig ställningen för närvarande är.

Under åren närmast före kriget var vår handelsflotta — ångbåts- och motorfartyg — stadd i en glädjande utveckling. Under år 1912 ökades denna flotta med 60,000 bruttoton, under 1913 med 100,000 bruttoton, under 1914, fastän kriget då hade börjat, i allt fall med 43,000 bruttoton. Men sedan vände sig bladet. För 1915 finnes en minskning att anteckna av ej mindre än 85,000 ton 1916 en minskning av 48,000 ton och för 1917 en minskning av 42,000 ton. Med avseende på det sistnämnda året må antecknas, att en stor del av vår handelsflotta då legat stilla. Vår handelsflotta, som den 1 januari 1915 uppgick till 1,070,000 bruttoton, och som med en normal utökning vid 1918 års början borde ha uppgått till när-

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
n. n.

(Forts.)

mare $1\frac{1}{2}$ miljon bruttoton, har emellertid nu en storlek av endast 895,000 ton, d. v. s. ej stort mer än omkring 60 procent av vad den borde ha varit. Av nämnda tontal kunna högst 50 procent betecknas som oceangående tonnage. Segelfartygstonnaget har minskats från 178,000 bruttoton till 137,000 bruttoton.

Förlusterna direkt eller indirekt genom kriget ha varit betydande. Under år 1914 förolyckades av denna orsak 10 ångfartyg om 12,800 bruttoton, under 1915 20 ångfartyg om 28,900 bruttoton, under 1916 30 ångfartyg om 32,700 bruttoton och under 1917 43 ångfartyg om 61,300 bruttoton. Som vi se en för vart år ganska betydande ökning av förlusterna, och att förlusterna i år icke komma att bliva mindre synes man knappast kunna tvivla på. Därjämte ha under kriget cirka 70,000 ton spårlöst försvunnit; en del härav kan anses vara förolyckat genom krigsorsaker. Över 500 svenska sjömäns liv ha på ett våldsamt sätt under krigsåren gått förlorade.

Se vi nu på vilka möjligheter vi ha att återuppbygga vår handelsflotta, så äro dessa sannerligen icke stora. Tonnageanskaffning från utlandet, som förut varit vår förnämsta resurs för erhållande av tonnage, är nu på grund av det antagligen i alla land gällande utförselförbudet på fartyg, så gott som helt och hållet utesluten. Under fjolåret färdigställdes på svenska skeppsvarv 26,000 bruttoton ångfartyg; för närvarande äro cirka 60,000 ton under byggnad. Huruvida de sistnämnda hinna att bli färdiga under innevarande år är emellertid synnerligen ovisst, därför att vid varven råder brist på fartygsbyggnadsmateriel. Den huvudsakliga delen av denna materiel måste importeras från utlandet. Från England ha vi sedan länge ingenting fått och lära icke heller få någonting. Däremot få vi något från Tyskland, men restriktioner äro lagda på utförsel av fartygsbyggnadsmateriel därifrån.

Jag torde icke närmare behöva gå in på vilken ytterligt allvarlig situation vi råka in uti, om decimeringen av vår handelsflotta skall fortgå på detta sätt, så att vi under krigets senare skede eller vid dess slut komma att stå tomhänta eller så gott som tomhänta i fråga om fartyg att insättas på våra förnämsta router för att ombesörja import och export av landets varor. Det behöver endast nämnas, att fraktsatserna komma att ställas på en betydligt hög nivå, och vad detta betyder ha vi under kriget fått erfaras, att kontrollen över routerna och godstransporten förloras samt att vår export- och importhandel råkar i beroende av utländska mellanhänder, varigenom konkurrensen å främmande marknader av svenska alster försvåras samtidigt som den svenska ursprungsbeteckningen av varan i många fall torde gå förlorad.

Vad jag här framdragit torde vara av den allvarliga beskaffenhet, att det är ägnat att väcka förvåning, att man från regeringshåll icke ansett nödvändigt att framkomma med förslag och åtgärder till betryggande av den svenska handelsflottans återväxt. Är man då på regeringsbanken likgiltig för denna sak?

Som sagt, intet beklagande varken från regeringsbanken eller

från regeringens talesmän i riksdagen höras över våra fartygsförluster och de därvid spilda människoliven. Inga åtgärder framläggas för att i möjligaste mån hindra, att dessa förluster uppnå allt för stora proportioner. Ej heller förekommer efter vad synes något i statsverkspropositionen, som tyder på, att man ämnar vidtaga åtgärder för flottans återuppbyggande.

Men det höres något annat. Det har kommit fram under sista tiden i pressen, visserligen i den förkättrade högerpressen, men fram har det kommit i alla fall, och nu har vad som där sagts, såvitt jag kunnat finna, i all väsentlighet konfirmerats av hans excellens utrikesministern i hans anförande i förmiddags. Herr Eriksson i Grängesberg torde alltså icke få stor glädje av sitt hot om ansvar a vissa högertidningar för brott mot gällande tryckfrihetsförordning i vad angår yppande av något, som rör å färde varande förhandling med främmande makter, ty vad som framkommit nu från två eljest tämligen konträra håll i tonnagefrågan — och det är detta, jag här avser — synes mig i det närmaste täcka vartannat i vad rör fakta. Meningen synes kort och gott vara den, att åt ententen för användning i fart mellan hamnar belägna i farliga delar av krigszonen utlämna en viss del av vårt för oss synnerligen behöfliga och dyrbara fartygstonnage. Är det icke så? Vår tonnagepolitik är sannerligen ganska besynnerlig. I februari 1916 införde man förbud mot försäljning av svenskt tonnage till utlandet; lagen är fortfarande i kraft och tillämpas rigoröst. Samma år i maj månad antogs en lag, som förbjuder svenska fartyg att idka fraktfart mellan utländska hamnar; även en lag som fortfarande är i gällande kraft. Men ovanpå allt detta synes man vilja vidtaga åtgärder, som med eller mot deras vilja tvinga redarna att gå i fraktfart mellan främmande orter. Det är sålunda en licensiering en gros. Det är för att använda herr excellens egna ord i förmiddags, verkligt att flytta gränspålarne.

Ja, ingenting för intet och något för något, heter det ju. Och nu lära vi få så många ton varor för så och så många ton fartyg. Alltså ett slags ton-för-ton-politik. En stor vänstertidning skrev nyligen: »Vi ha järnmalm och vi ha tonnage. De äro bytesmedel, men om vi skola använda det, så skall bytet vara så förmånligt för oss som möjligt.» Jag vill nu icke alls gå in på den frågan, huruvida järnmalmsexporten på Tyskland kan jämföras med tonnagentlämningen till ententen. Det må dock sägas, att såvitt jag vet, intet utförsel förbud på malm råder till västmakterna. Skillnaden är endast den, att då Tyskland jämförelsevis lätt kan få malm från Luleå, så har England vissa svårigheter, tonnagebrist m. m., att få sin malm från Narvik. Så jag vill visst icke medgiva, att malmutförsel till Tyskland som konsekvens medför, att vi måste utlämna tonnage till ententen. Jag föreställer mig emellertid, att tonnageuthyrandet ligger inom ramen för en korrekt och opartisk neutralitet och att den fullständigt täckes av denna fras. Jag vill sålunda endast vidröra tonnageaffären ur den synpunkten, om affären för landet kan anses gagnelig. För mig ställer sig saken helt enkelt

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

så, att man går att uppoffra dragaren för att bärga lasset, för att bringa det under tak, d. v. s. man tror, att man kan bringa lasset under tak. Men möjligt är, att det kan inträffa åtskilliga förhinder, innan man fått det så långt. Det behöves endast, att den tyska krigsledningen utsträcker blockadzonen från Färöarna till Island: då är det så gott som slut med trafiken på Amerika. Har man garantier för att så icke kommer att ske?

Visserligen kan det tänkas sådana fall, att lasset är mera värt än dragaren, men jag tror dock, att man betänker sig mer än en gång, innan man gör sig av med dragaren. Det behöves många lass varor från olika håll för att fylla vårt behov både nu och efter kriget. 100,000 ton fartygstonnage kunna för varje år hitdraga många 100,000 ton varor. Skall man i sådant fall riskera att göra sig av med tonnaget? Är den tidigare omnämnda principen, att bytet skall bliva så fördelaktigt som möjligt i så fall verkligen realiserad? Det må man verkligen fråga.

Jag kan icke komma ifrån den uppfattningen, att den här tonnageaffären icke enbart är en av de nu under krigstiden så vanliga bytesaffärerna. Det finnes något bakom, som driver fram det hela, vilket vi helt säkert ha att hänföra till vänsterns valrörelse i sommar. De växlar, som från vissa ledande vänsterhåll då utställdes, måste man nu inlösa, såvida man icke skall riskera att råka i moralisk bankrutt. Ententen är en hård fordringsägare, och vad som i sommar antyddes som medgivande åt det hållet måste nu honoreras. Men då må man fråga sig, om en sådan politik är svensk, till gagnet svensk och intet annat än svensk.

Herr Magnusson i Skövde: Herr talman! Det synes mig som om den debatt, som här förts i viss mån utgör ett eko, en återklang av sommarens valrörelse. Oaktat det breda rum, som åtminstone i vänsterns programpunkter tillmättes författningsfrågorna, baserades som bekant valrörelsen mest på de aktuella livsmedelsfrågorna. och det är icke tvivel underkastat, att ju valresultatet i väsentlig för att icke säga väsentligaste mån påverkades jüst av livsmedelspolitiken. Vi veta fullväl, att man från många håll har framhållit och kommer att framhålla valresultatet såsom varande ett utslag av vårt folks vilja att få dessa författningsförslag lösta i den riktning, som regeringen angivit, och som vänsterpartierna önska. Jag vet också, att många — även medlemmar av denna kammare och tillhörande vänstern — åtminstone enskilt medgiva, att valresultatet ingalunda varit ett utslag av valmännens allmänna mening i författningsfrågorna, men jag hoppas ingalunda, att detta erkännande skall komma att bliva offentligt, även om jag här tillåter mig påpeka detta.

Här har debatten i dag mest kommit att röra sig om livsmedelspolitiken och kristidsförhållandena, och jag klandrar icke detta, ty det är givetvis sådant, som för närvarande tilldrager och bör tilldraga sig intresset framför något annat. Jag skall emellertid här tillåta mig — och jag gör det mycket på grund av personlig kännedom om ställningen — att något ingå på författningsfrågorna, främst då

frågan om kvinnans politiska rösträtt. Även om jag därvid riskerar, att herr Vennerström med flera skulle anse mig såsom varande en, den där företrädar en ståndpunkt, som härrör från en svunnen tid, skall detta icke hindra mig från att frambara den mening, som är min och, som jag vet, många inom landet.

Då jag här vidrör uttalanden av herr Vennerström, så skall jag i förbigående påpeka särskilt ett uttalande, som han fällde, därför att det uttrycker vad på vänsterhåll många förneka men som på högerhåll jämt och ständigt påpekats rörande den kommunala rösträtten. Herr Vennerström yttrade, att »när man från regeringshåll går att rasera grunderna för första kammarens sammansättning, är man från samma håll tveksam vad som skall sättas i stället». Vi ha från vårt håll ständigt påpekat, att den kommunala rösträtten alldeles givet rycker bort grundvalen för vårt tvåkammersystem. Vi ha påpekat, att om vi över huvud skola gå med på något i den vägen, så kräva vi också, att man skaffar en grundval, som verkligen tryggar ett tvåkammersystem och riktigheten av detta påpekande styrkes just av herr Vennerströms uttalande.

Frågan om kvinnornas politiska rösträtt, som jag här närmast vill gå in på, har liksom så mycket annat blivit en konjunkturfråga. Man må taga det hårt, om man så vill, men jag tillåter mig säga ifrån, att jag är alls icke övertygad om, att verkligen djupgående intressen och övertygelse finnas på många håll, där man med munnen framhåller kravet på kvinnans politiska rösträtt. Lika litet övertygad är jag därom, att man har rätt klart för sig huru omfattande detta krav är och huru det kan komma att verka. Jag tillåter mig verkligen uttala tvivel om, huruvida den ärade representant på Göteborgsbänken, som förlidet år från denna plats, då kammaren debatterade frågan om oäkta barns arvsrätt, beklagade, att han icke kunde lämna sin plats för en högt förtjänt kvinna, vilken så utomordentligt väl hade utrett den föreliggande frågan — huruvida han verkligen, säger jag, hade gjort klart för sig, vad det realiter skulle betyda, att han skulle lämna sin plats i kammaren åt en kvinna. Ha herrarna verkligen gjort klart för sig att kvinnorösträtten bland annat innebära att hälften av kammarens eller kamrarnas ledamöter skulle lämna sina platser åt kvinnor. Eller är det kanske icke så, att man resonerar ungefär sålunda: här gäller det att vinna ett tillskott av röstande, här gäller det ett tillskott av agitationskraft, som vi skola förvärva, men vi skola nog sedan placera kvinnorna så långt ned på listan, att de icke kunna bli några allvarliga konkurrenter för oss om platserna i riksdagen. Men vi böra tänka på, att det gäller härvidlag att verkligen taga den ofrånkomliga konsekvensen nämligen att även här i kamrarna giva kvinnorna en fulltalig representation.

Jag vågar lugnt påstå, att jag efter måttet av min ringa förmåga iakttagit den väldiga rörelse, som nu pågår i världen och håller på att arbeta sig fram i samband med kriget, och som i hög grad kommer att påverka nu rådande förhållanden och i kanske ännu högre grad framtidens. Jag har även sökt tänka mig in i de helt olika förhållanden, i vilka kvinnorna tvivelsutan skola komma såsom en följd

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositioner
m. m.
(Forts.)

av världskriget. Visserligen ha vi här i landet undgått en del av de förskräckliga följder, som världskriget fört med sig, men det inflytande, de omdaningar som händelserna därute komma att utöva, det kunna vi i många hänseenden icke undgå. Eller har man månne tänkt på den oerhörda disproportionen mellan könen som åstadkommits till följd av världskriget ute i de krigförande länderna och som kommer att påverka kvinnans ställning på många sätt, både på gott och ont, tyvärr kanske mest det senare.

Innan jag går vidare härutinnan, skall jag, för att i någon mån möta de misstydningar man ju alltid vill göra, be att få förklara vad vi väl alla äro eller åtminstone borde vara ense om, nämligen att kvinnan har lika stora uppgifter att fylla och fullkomligt lika stort värde som mannen. Var och en som haft en mor och en maka att värdera, vet nog också att värdera kvinnan i allmänhet. Men därav följer icke som en nödvändig sak, att man skall vara anhängare av kvinnans politiska rösträtt, nej man kan komma till alldeles motsatt mening. Det ligger en stor fara i denna förskjutning mellan könen, som ägt rum i de krigförande länderna, en fara, som jag skulle vilja uttrycka så, att när det råder en överflödigt stor tillgång på något, är det en lag som gör att man vill undervärdera en sådan tillgång. Visst är det möjligt eller kanske sannolikt, att detta undervärderande icke kommer att visa sig däri, att man fräntager kvinnan hennes medborgerliga rättigheter, snarare motsatsen, men det är icke dessa rättigheter, icke rösträtten, som härvidlag äro det primära; här är det fråga om den allmänna aktningen för kvinnan och framför allt kvinnans aktning för sig själv, och man må icke bortse från det förhållandet, att just genom disproportionen mellan könen den aktningen kan komma att betänkligt sjunka och föra med sig något annat, än vanskligare, nämligen att verka upplösande på hemlivet. Här ha vi i alla fall en av samhällets grundvalar, och jag ber, hur man än vill bedöma min framställning, att man måtte betrakta den saken med nödigt allvar, ty den är både allvar och intresse värd.

Nu säger man: Vad har detta med kvinnorösträtten att göra? Vi ha icke samma förhållanden rådande i vårt land, och detta kan väl icke beröra oss. Härtill vill jag erinra om, att kvinnorna därute ha genom världskriget tvingats att träda in i många yrken, där de icke höra hemma, det har blivit ett tillfälligt användande av kvinnlig arbetskraft, som kanske kommer att medföra vissa medborgerliga rättigheter, men som kanske icke kommer att medföra vad därav borde följa, nämligen ökad aktning för kvinnan och kvinnans värdesättande av hemlivet. Vad det framför allt kommer an på att vårda, det är kvinnans ställning till hemlivet, och allt som kan verka därhän, att det drager kvinnan bort från dessa hennes största och egentliga uppgifter, det blir ytterst kvinnan själv och samhället till skada. Nu säger man ungefär så: Varför behöver väl rösträtten draga bort kvinnan från dessa hennes uppgifter? Icke kan väl den omständigheten att hon vart tredje år går och röstar på riksdagsman betyda något sådant som att hon skulle dragas från sina större och egentliga uppgifter? Först vill jag däremot erinra, att det icke är fråga om att blott vart tredje år rösta på riksdags-

man, ty det är många andra val, som kvinnan skall deltaga i. Men icke får man väl betrakta den fulla medborgarrätt man talar om, rösträtten, som något så enkelt som att man på valdagen bara går och avger sin röst, utan bakom detta bör väl även ligga ett arbete, och ett omfattande arbete, att sätta sig in i de förhållanden, som påverkas av röstningen, och för visso kommer detta att kräva åtskilligt av kvinnan.

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. n.
(Forts.)

Man säger vidare, att kvinnan genom sin rösträtt skulle få tillfälle att fördelaktigt inverka på många förhållanden. Jag får säga, att jag icke kan följa dem, som påstå att kvinnan skulle vara mera konservativt lagd än mannen eller verka dämpande på de politiska striderna. Jag skulle snarare vara böjd för att hysa en alldeles motsatt uppfattning. Ty — utan att i övrigt vilja uttala något förkännande — det är väl icke gärna tänkbart, att den, som annars är mest böjd för nymodigheter, skulle vara den mest konservativa, eller att den som har det starkaste temperamentet, skulle verka mest lugnande på de politiska striderna. För övrigt, tror man verkligen, att kvinnan och kvinnligheten skulle vinna på att dragas in i de politiska stridigheterna?

Jag skall icke upptaga tiden med att närmare ingå på de eventuella verkningarna, dels i partipolitiskt och dels i så att säga klasspolitiskt hänseende, som skulle kunna bli en följd av den kvinnliga rösträttens genomförande. Jag vill endast i förbigående erinra om, att då vi här i dag upptagit den mesta tiden med att diskutera och uttala oss i lantmannapolitiska spörsmål, så torde det väl knappast lida något tvivel om att ur lantmannasynpunkt det till en början och säkerligen en lång tid framåt skulle verka helt enkelt förlamande på lantmännens inflytande, för att använda ett mildt uttryck, därest kvinnorösträtten genomfördes. Ty för det första sakna landsbygdens kvinnor, och komma i det längsta att sakna intresse för rösträttens utövande. Men de komma icke blott att sakna detta intresse, utan de komma i ännu högre grad att sakna *tid och tillfälle* att fullgöra rösträtten. — För övrigt, är det ändå icke så, att flertalet av kvinnorna icke alls ha något intresse för kvinnans rösträtt?

Är det verkligen ur samhällets synpunkt klokt och riktigt att skapa ett så stort antal nya valmän, att i ett slag mer än fördubbla valmännens antal, när den stora mängden av valmän icke alls önska denna valreform? Jag ber att få erinra om, att när den allmänna rösträtten genomfördes för männen, så vilade denna på ett så gott som enhälligt krav från de då rösträttslösa att få denna rätt, till skillnad från det faktiska förhållande, som nu föreligger beträffande kvinnorna. Jag vill även erinra om, att bakom männens rösträttskrav låg ett väldigt organisationsarbete bland dem, som då i huvudsak voro utestängda, nämligen den kroppsarbetande befolkningen, som just specialiserat sig på rösträtten på ett helt annat sätt än som, åtminstone för närvarande, är fallet med kvinnorna. Detta må nu emellertid vara sekundära saker. För mig ställer sig saken — låt vara att det kan förefalla enkelt — sålunda: Hur kommer denna rösträtt att verka ifråga om kvinnans egen

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

ställning och i fråga om hemlivet? Och så länge jag för min del icke är övertygad om att rösträtten därvidlag kommer att verka främjande, anser jag mig pliktig icke blott att uttala mina stora betänkligheter mot den kvinnliga rösträtten, utan även, om jag därtill kommer i tillfälle att avgiva mitt votum mot densamma.

Innan jag lämnar denna plats, skall jag tillata mig göra ett uttalande i ett annat ämne, som ganska nära berör lantbruket och dess förhållanden. För att icke tilläventyrs från Jämtlandshåll, från herr Olofsson i Digernäs, få den förebräelsen, att jag icke skulle vara berättigad att tala i saker, som beröra lantbruket, så vill jag säga, att jag dock kan vara lika berättigad som han och han lika litet berättigad som någon annan, att yttra sig om lantbruk, då hans intressen mera ligga inom sågverks- och trävaruindustrien än inom lantbruket.

Den fråga, jag ville beröra, gäller lantbrukets behov av arbetskraft. Frågan om uppehållande av jordens nuvarande produktion och ännu mera om utvecklandet av jordbruksproduktionen är till väsentlig del en fråga om nödig arbetskraft. Vi veta att det länge varit svårt att erhålla sådan, och vi veta också, att förhållandena, såsom förut i dag påpekats, försvarats genom att mycken arbetskraft drages från lantbruket i och med bränslekommissionens åtgöranden. Men vi veta även, att vi ha att kämpa med något annat, nämligen den obeständighet, som råder, på grund av att vi sakna en fullt modern arbetsavtalslagstiftning och därför icke ha någon trygghet vare sig för att få den arbetare, man avtalat med, eller för att han skall stanna tiden ut. Medan vi lagstiftat om köp och byte och litet av varje, rätt så obetydliga saker, sakna vi en tidsenlig lagstiftning, då det gäller köp och byte av mänsklig arbetskraft, om jag så får uttrycka mig, vilket väl icke är så oriktigt. Det borde väl ändå föreligga starka skäl att reglera dessa förhållanden, så att dels dessa rent materiellt förlustbringande arbetsinställelser kunde förebyggas och dels — och det är detta jag särskilt vill trycka på — att den nedgång i folkmoralen, som är en följd av nuvarande löslighet på detta område, icke får fortsätta. Jag har själv haft tillfälle att se förhållandena på detta område, då jag sysslat något med arbetsförmedling. På grund av att det för närvarande icke finnes någon lagstiftning — legostadgan är föråldrad — finnes det icke någon form som förpliktigar vare sig den ena eller andra parten att hålla ingångna avtal, och detta har medfört, att man på det mest sorglösa sätt bryter avtalen. Jag skall nu icke ingå härpå, men det innebär en fruktansvärd nedgång i folkmoralen, att givet ord icke synes betyda något, icke innebär förpliktelse utan kan saklöst brytas.

Får det fortgå så, komma vi att därigenom rycka undan den grund, på vilken man skall bygga en lag om arbetsavtal, nämligen att var och en skall veta, att när ett avtal är ingånget, så är det också förpliktande för båda sidor. Det är en angelägenhet för båda parterna och icke minst gäller detta den jordbrukande befolkningen.

Det saknas i regeringens budskap i tronfalet varje antydning

om att man är beredd att taga upp frågan. Jag har emellertid velat bringa den på tal, ty det är verkligen en stor samhällelig angelägenhet att vi få en fullt modern å båda hållen betryggande och förpliktande arbetsavtalslagstiftning.

Vid remiss av
stataverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Herr Gustafson i Kasenberg: Herr talman, mina herrar! Det har ju talats rätt mycket förut om jordbrukarnas behov och jag skall därför icke bli lång, men det är en sak som jag skulle vilja framhålla. Det är ju så, att om det finnes en sak, som man funnit vara olämplig och vill ha förbättrad, så är just rätta tillfället på en dag som denna att omnämna sådana saker.

Vi jordbrukare ha under kristiden blivit uppmanade att producera så mycket spannmål som möjligt och även potatis, för att underlätta folknärningen på bästa sätt. Jag tror också, att jordbrukarna gjort det, och de komma väl också att göra det i fortsättningen. Men har man sådana fordringar, då kunna ju jordbrukarna också fordra tillbaka, att vissa hänsynslösheter från myndigheternas sida icke må förekomma.

Det är särskilt en sak jag velat framhålla, i förhoppning att herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet måtte åvägbringa en ändring. Jag syftar på de allmänna åklagare, som bli utsedda för att kontrollera spannmålsdeklarationerna i bygderna. De ha farit fram på ett ganska hänsynslöst sätt och visat sig icke förstå sin uppgift. Jag kan nämna, hur det gick till. Som ni veta så deklarerar de de första månaderna på året, och först fram på sommaren ha dessa herrar kommit åkande i bil och skolat kontrollera. Fanns det då en jordbrukare, som hade 50 à 60 kg. spannmål liggande, blev det genast besked att detta skulle inlevereras till spannmålsbyrå, och sedan blev det stämning till häradsrätten. Häradsrätten, det må jag erkänna, ställde sig mera förstående gentemot oss, och när bönderna bevisade och hade intyg från de kommunala myndigheterna, att de icke hade mer spannmål, än vad de enligt förordningen skulle ha, frikändes de. Men man kan ju förstå de obehag och de trakasserier, som de härigenom drabbades av och alldeles säkert är att ett sådant tillvägagångssätt icke kan sporra jordbrukaren till att få lust och håg för att frambringa mesta möjliga skörd av sitt jordbruk med anledning av nuvarande förhållanden.

Jag skulle därför vilja hemställa till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, att något måtte åtgöras, så att dylika hänsynslösheter icke vidare måtte komma ifråga. Det måste sägas, att det icke verkar lyckligt, varken på dem som råka ut för sådant eller på deras grannar, utan det gör tvärtom ett pinsamt intryck på jordbruksnäringens utövare under nuvarande tider. Jag anser det skulle vara så, att om dessa allmänna åklagare, som nu förordnats, icke äro sakkunniga i jordbruk, så borde en jordbrukssakkunnig vara vid deras sida, och ännu bättre tror jag det skulle vara, om landsfiskalerna i var sitt distrikt finge sig ålagd denna kontroll tillsammans med livsmedelsstyrelserna, ty dessa känna till de personliga förhållandena på platsen och veta, vilka orsaker, som äro tillfinnandes

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

i det ena eller andra fallet. Jag tror det skulle gå mycket bra, och det skulle icke ställa till så många obehag som nu. Jag hoppas på regeringen och på herr jordbruksministern, som ju själv är jordbrukare och förstår den saken, att en sådan ändring icke utebliver.

Herr Ingvarson: Herr talman, mina herrar! Ehuru största delen av debatten här i dag har ägnats åt våra livsmedelsbekymmer, antar jag, att större delen av kammarens ledamöter i likhet med mig ha den uppfattningen, att resultatet för ingen del svarar mot de långvariga debatterna. Jag har för min del icke kunnat finna något uppslag, som skulle jämna vägen över de nuvarande svårigheterna eller som pekar på en bättre sakernas ordning för framtiden. Jag hyste verkligen en liten förhoppning om, att när det här i landet bildats ett parti, speciellt grundat på missnöje med hittills viktagna åtgärder i dessa frågor, så skulle man från detta partis talemän fått något slags riktlinje för genomförande av en bättre sakernas ordning. Jag beklagar, att jag för min del fullständigt saknar något dylikt i det anförande, som hölls av representanten för detta nya parti. Kritiken här i dag har framför allt vänt sig mot regleringarna och mot maximipriserna, men egendomligt nog har det även från lantmannahåll förts fram en åskådning, som, om man går till botten med den, går stick i stäv mot denna kritik. Man har från jordbrukarnas sida i stor utsträckning påvisat, att det icke går att fortsätta med den nuvarande maximipris- och regleringspolitiken; jordbrukarna kunna och vilja icke bära dessa fortsatta bördor. Det har påpekats och antytts av olika talare och särskilt av herr Olsson i Kullenbergstorp, att det kan, när en gång krisen är över, uppstå en situation, som blir fullständigt ohållbar för det svenska jordbruket. Det ligger utan tvivel en hel del sanning i detta resonemang, men det synes mig, att det i allt för hög grad förbisetts såväl i debatten i allmänhet som framför allt av dem, som riktat sin kritik mot maximipriserna och regleringspolitiken.

Jag vill icke prestera något avgörande försvar i alla punkter för denna politik. Jag är den förste att erkänna, att den lider av betydande brister, och om tiden och tillfället medgäve det, skulle jag kunna draga fram exempel på hur otillfredsställande detta system på åtskilliga punkter verkat. Men härav följer icke, att man skall kasta ut barnet med badvattnet. Att systemet lider av brister, betyder icke nödvändigt, att det måste kastas överbord, utan endast att det behöver förbättras.

Jag vill på förhand säga, för att icke bli missförstådd, att jag vet, att stora delar av landets jordbrukare ha stor anledning att klagas, väsentligt större än många andra medborgargrupper, om också mindre än speciellt arbetarne och de mindre löntagarne. Men när jag gjort detta förbehåll för att icke bli misstänkt för att vilja försvåra situationen för jordbrukarna, nödgas jag dock säga, att den kamp mot maximiprispolitiken, som här förts, är farlig, icke minst för jordbrukarna själva, ty den kommer att illa hämma sig. Det har i

dag blivit antytt av olika talare, hur vår bränslefråga utvecklats sig och särskilt anförde herr Olofsson i Digernäs, att en skrivelse in-
 givits till Kungl. Maj:t hösten 1916, vari krav framställdes på vid-
 tagande av åtgärder i god tid. Jag vill i det sammanhanget erinra
 om, att representanter för det socialdemokratiska partiet och den
 fackliga arbetarrörelsen redan hösten 1915 gjorde liknande fram-
 ställning till den dåvarande regeringen, icke blott i vedfrågan utan
 även i en hel rad andra för folknäringen viktiga spörsmål, men utan
 att framställningen ledde till något resultat. Denna framställning
 upprepades ytterligare utformad 1916, men alltjämt utan att mig
 veterligen leda till något nämnvärt resultat, åtminstone icke i ved-
 frågan.

Nu har herr Olofsson i Digernäs pekat på ett annat exempel.

Jag tycker vi kunna vara eniga om, att därest man den gången
 sett mera framsynt på saken, så skulle icke situationen utvecklats sig
 så, som den nu har gjort. Utvecklingen gick därefter, att riksdagen
 förelade ett förslag till civil värnpliktslag. Jag skall icke uttala
 mig om förslaget och det öde det fick, men så mycket vill jag säga,
 att när man från jordbrukarhåll ställde sig avvisande till detta
 förslag och verkställde — sådan ändring i § 2, att förslaget i övrigt
 måste anses verkningslöst och orättvist och därför också avlogs, så
 kan det sättas ett stort frågetecken för, huruvida jordbrukarna den
 gången handlade klokt ur sin egen synpunkt. Jag vill, som sagt,
 icke närmare ingå på detta, men följden av förslaget fall var, att vi
 fingo bränslekommissionen, och följden av denna kommissions till-
 varo har blivit arbetspriser, som också — och det nämner den speci-
 ella undersökningskommisarien i sin rapport — äro avsevärt högre
 än de som eljest skulle utgått för vedhuggning. Nu har herr finans-
 ministern meddelat, att de öfver 50,000 man, som enligt uppgift nu
 äro sysselsatta på detta område, skola disponeras så, att de i stor
 utsträckning kunna ställas till förfogande för jordbruket. Det är
 nog förträffligt, och jag förmodar, att jordbrukarna icke beklaga
 sig däröver, men var och en förstår, vad detta betyder, när det blir
 fråga om arbetspriserna. De arbetarmassor, som nu syssla med ved-
 huggning under så svårartade förhållanden såväl ifråga om själva
 arbetets utförande som beträffande livsmedelsanskaffning, att de på
 grund därav måste ha något högre betalt, de måste också, om de
 skola ställas till förfogande för jordbruket under kommande år,
 även då vara beredda på svåra förhållanden bland annat ifråga om
 livsmedel och nödgas därför vidhålla kravet på avsevärda löner.

Då blir frågan: gå då jordbrukarna i landet med på att be-
 tala de löner, som erfordras? Det har, som nyss sades, varit an-
 tydningar i den riktningen från talare förut i dag, men man har
 icke dragit konsekvenserna ur de egna resonemangen. Dessa kon-
 sekvenser skulle eljest bli, att en prispolitik, som uteslutande stiger
 i höjden, en prispolitik, som avser att alltjämt driva upp prisen
 på förnödenheter av olika slag och avser att giva jordbruksprodu-
 centen ökad avkastning av sitt arbete och sin jord, en sådan poli-

*Med remiss af
 statsverks-
 propositionen
 m. m.
 (Forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
n. n.
(Forts.)

tik, som vid ett hastigt påseende kan förefalla ganska riktig och berättigad, medför dock verkningar som i andra hand bli ytterst svåröverkomliga för jordbrukarna själva. Den framtvingar såväl för jordbrukets egen arbetskraft som för den konsumerande stora lönearbetarklassen nödvändigtvis krav på stora löneförbättringar, vilket gör, att jordbrukaren blir nödsakad att betala synnerligen höga pris för sin arbetskraft, om han vill kunna producera någonting.

Nu skola vi komma ihåg, att det är skillnad på jordbruk och jordbruk. Det har redan dragits upp gränser mellan olika slag av jordbruk, och jag tror, att man har anledning draga flera sådana gränser. Det är skillnad på storgodsbruket, på de jordbrukare, som kunna tillämpa maskintekniken i sitt jordbruk, och det lilla och medelstora jordbruket, som saknar ekonomiska och även andra förutsättningar därför och på grund härav nödgas i större utsträckning använda den mänskliga arbetskraften. Det blir detta lilla och medelstora jordbruk, som kommer att få sitta emellan. Men ser man saken så, då nödgas man också säga, att den paroll, efter vilken en del jordbrukande element här i landet kämpat den sista tiden, visar icke alla jordbruksproducenter den rätta vägen. Man har lagt en felaktig synpunkt på hela detta problem.

Man har småningom kommit dithän, att ut över hela landet blivit ett populärt betraktelsesätt detta, att i närvarande stund finnas två stora intressen, konsumentintresset och producentintresset. Detta är en sanning med modifikation, en sanning vid ett hastigt påseende, men går man till grunden och ser in i framtiden, så skall det visa sig, att den sanningen tål åtskillig avprutning. Ty vi få icke glömma, att jordbruksarbetarna äro konsumenter i ganska stor utsträckning av varjehanda slag, och vi få heller icke glömma, att industriarbetarna äro producenter de också, fastän av ett annat slags varor, och det går icke an att helt enkelt ställa upp konsumenter mot producenter, ty det finnes en tredje part, mina herrar, som sitter och skär pipor i vassen och som hållit på därmed hela tiden, sedan kriget bröt ut, och det är storkapitalet här i landet. Det är bolagskapitalet i Sverige, och inte endast bolagskapitalet utan även bankkapitalet. Det har från olika talare här i dag, inte minst från jordbrukets representanter, framförts klagomål över att industrien har gått relativt skottfri genom kristidens svårigheter. Medan däremot jordbruket fått så mycket tyngre bördor att bära. Det ligger åtskillig sanning i detta betraktelsesätt, och jag tror man har rättighet att säga, att hade hela vår kristidspolitik från första början inriktats efter andra linjer, skulle situationen i dag ha varit åtskilligt annorlunda beskaffad än den är. Men linjerna inriktades den gången utav en regering, där åtskilliga medlemmar hade främst intresse av att skydda detta stora industri- och bankkapital, och följden blev, att det blev de övriga grupperna i samhället, som fingo bära största delen av bördorna. Det är kanhända mycket svårt att i närvarande stund åstadkomma rättelser i en politik, som från början är fullständigt felaktigt lagd. Det är säker-

ligen i många hänseenden omöjligt. Det kan hända, att man i någon utsträckning åtminstone skulle kunna lyckas, och önskvärt och lyckligt vore det, om detta kunde ske. Det tjänar till intet att gå närmare in i detalj i dessa ting. Jag vill inte heller göra det, men jag har velat inlägga en bestämd gensaga mot hela detta, sorgligt nog, allt mer allmänna och populära betraktelsesätt, där den part, som haft det bäst under hela krisen och som alltjämt har det bäst och gör de största vinsterna driver producenter och konsumenter emot varandra, ehuru denna beteckning är alldeles oriktig.

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
n. n.
(Forts.)

I själva verket är det så, att båda dessa grupper äro arbetets folk, som genom sitt arbete var på sitt område får frambringa de förnödenheter som äro erforderliga för allas vår existens, och intet skulle vara lyckligare, än om man kunde övertvinna den delvis på konstgjord väg nu skapade animositeten som rests upp mellan dessa båda grupper. Kunde detta ske, då skulle man få fram i stor utsträckning den medborgaranda, som på många håll efterlyses men som kommer att saknas, så länge man på detta sätt hetsar de två betydelsefullaste grupperna i samhället mot varandra. Det vore lyckligt, om både jordbrukarna och andra ville, när de framdeles gå till behandling av detta spörsmål, se saken på detta sätt. Jag tror, att vårt folk och vårt land skulle vara bäst gagnade därmed.

Herr Andersson i Grimbo: Herr talman! De första åtgärder, som vidtogos under denna kristid, voro att man sökte reglera livsmedelsprisen, så att de för den icke-jordbrukande befolkningen ej skulle bli alltför höga. Detta gjordes då på sätt, att det var jordbrukarna, som ensamma fingo bestå det hela till förmån för den icke jordbrukande befolkningen. Det är tydligt, att vederbörande i början icke tänkte sig, att kristiden skulle vara så länge. Ifrån det icke-jordbrukande hållet skreks det då mest över de ökade priserna, medan jordbrukarna tego stilla i det längsta. Men när sedan de olika systemen, däribland kompensationsystemet, uppkommo, började jordbrukarna säga ifrån, att det gick alltför långt. Detta kompensationsystem har nu ramlat på sin egen orimlighet och är övergivet, men de gamla grundprinciperna äro fortfarande kvar. Dessa grundprinciper voro, att jordbrukarna skulle ha skyldighet att dela med sig till den icke jordbrukande befolkningen. Detta var grundprincipen från början. Den grundprincipen var fortfarande gällande så sent som den 12 juni 1917, vilket framgick tydligen av ett yttrande, som dåvarande jordbruksministern hade här i kam-maren. Efter det yttrande den nuvarande jordbruksministern haft här i dag, tycks det, som om samma grundprinciper fortfarande skulle vara gällande och förbli gällande en tid framåt. Detta innebär då, att det fortfarande skall finnas en mängd kommissioner, en mängd regleringar. Dessa regleringar och bestämmelser och förordningar ändras emellertid fram och tillbaka, fram och tillbaka, och det har blivit ett fullständigt virrvarr på området, och det finnes sannerligen ingen enda, som skulle kunna ha reda på det hela.

Vad remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Men det göres ändå anspråk på att jordbrukarna in i minsta detalj skola hålla reda på det, och mången gång skall det ske tidigare, än det varit dem möjligt att kunna ta reda på de nya bestämmelserna.

Herr jordbruksministern sade i dag, att det fortfarande är nödvändigt att ha kvar maximiprisen. Ja, låt vara, att det inte går att ta bort alla maximipris i ett enda tag, men jag tror det är olyckligt, att de skola behållas allesammans. Utvecklingen bör enligt min mening gå i den riktningen, att man tar bort alla dessa bestämmelser så långt som möjligt, förty maximiprisen skada produktionen. Vad vi nu allesammans önska, är en ökad produktion, och det är vad som behövs. För att nu inte dra fram för många exempel, skall jag bara ta några belysande av de mest färska, som visa, hur maximiprisen verka. Jag går nu till exempel till höet. Det blev ett maximipris åsatt härpå i höstas av 15 öre pr kg. Detta inverkade då på så sätt, att de personer, som börjat insamla eller ämnat insamla nödfoder, slutade upp eller uraktlåto detta, därför att priset på höet var så lågt, att en sådan insamling icke lönade sig. Nu har maximipriset på höet i dagarna höjts till 25 öre. Ja, det är tydligt, att ett maximipris av 25 öre icke lockar till odling av korn, för vilket maximipriset också är 25 öre, och då maximipriset på havre är 22 öre, är det tydligt för var och en, att jordbrukaren härigenom icke lockas till odling av den spannmål, som så väl behöves, utan sannolikt inriktar sig på höodling i stället.

Jordbruksministern sade, att vi böra icke kasta yxan i sjön, utan vi skola nog kunna försörja oss själva. Ja, det tror jag också, men då måste systemet läggas om, detta system med många tjänstemän och kommissioner, som ständigt hindra jordbrukaren i utövningen av sin verksamhet och som många gånger kitslas och åstadkomma tråkigheter för honom.

Vi skola öka produktionen, sade jordbruksministern, och så säga alla som vi vända oss till. Den sista åtgärd som blivit vidtagen härvidlag är tillsättandet av denna så kallade produktionskommitté. Vi ha icke fått veta mycket av denna kommitté ännu, men det är visst meningen att åstadkomma upplysning. Det skulle anslås 50,000 kronor, eller vad det var, till upplysningsverksamhet bland jordbrukarna. Jag tror icke detta är till någon nytta, ty vad tjänar det till att upplysa jordbrukarna, hur de skola sköta sig nu, när de icke få lov att sköta sig? Nej de, som skulle behöva upplysning, vore dessa kommissioner och alla dessa herrar, hela vägen igenom, ty det är de, som göra missgrepp, det ena värre än det andra. Detta emellertid under förutsättning, att de äro bildbara, men att döma av deras verksamhet hittills ser det ut, som om det inte skulle bli till någon nytta att kosta på dem någonting i detta avseende heller.

De orsaker, som här åstadkomma den minskade jordbruksproduktionen år efter år, äro framför allt arbetsförhållandena inom jordbruket. Före krisen klagades allmänt över att den jordbrukande befolkningen övergav jordbruket och gick till andra yr-

kesgrupper, där de fingo större ersättning och bättre förmåner än i jordbruket. När nu kristiden kommit, har det vidtagits åtgärder, som verkat så, att jordbrukarens möjligheter till förtjänst kringskurits och hans inkomstmöjligheter minskats. Jordbrukarna ha icke möjlighet att obegränsat höja arbetslönerna så, som man kan göra det inom andra yrkesgrupper. Icke-jordbrukarna få däremot fritt utnyttja konjunkturerna och kunna betala sina arbetare snart sagt hur höga löner som helst. Tillika skall jordbrukaren genom dessa maximipris dela med sig och på så sätt även delta i försörjningen av arbetarna inom de andra yrkesgrupperna, där det dessutom betalas höga löner. Det är tydligt, att detta verkar så, att folk överge jordbruket, och det har också visat sig, att det inte har rätt så stor brist på arbetskraft inom jordbruket något år förut som åren 1916 och 1917. Nu må man komma med upplysningar och förordningar hur mycket som helst; om icke folket får betalt för sitt arbete, hur skall man då kunna begära eller tänka sig, att de skola gå och arbeta i jordbruket? Detta ramlar på sin egen orimlighet. Och hur många vackra ord som än må uttalas — de må komma från vilket håll som helst — så går det inte.

Det är vidare en annan sida av saken jag vill påpeka, och det är, att den individuella företagsamheten och energien hos de olika jordbrukarna förkväves och icke kommer till utnyttjande, därför att det blivit så många bestämmelser och förordningar, som hindra jordbrukaren i hans verksamhet. Det är av stor vikt, att allt här göres, som kan göras, men vi veta ju, att förhållandena på olika egendomar äro olika, och det är just den, som sitter på egendomen, som bäst kan bedöma och som bäst kan ha klart för sig, hur man bör förfara för att få största möjliga avkastning av egendomen. Men så kommer det en massa bestämmelser, och det avfordras honom en massa uppgifter, som han skall lämna, vilket allt hindrar honom i hans verksamhet, uppgifter, som han skall lämna hela år i förväg. Så skulle vi t. ex. i höstas redan säga, hur mycket höstsäd vi skulle så på hösten 1918. Om jordbrukaren då på grund av de praktiska omständigheterna vill ändra planen, råkar han fast, för att han kommit med falska uppgifter, och då blir det förklaringar och yttranden och en massa skrivelser och undersökningar. Detta gör, att jordbrukaren inte kan begagna sig av sin erfarenhet så, som han skulle kunna göra eljest, om han finge råda sig själv, och det är en sak, som är av ofantlig vikt för produktionen i sin helhet här i landet.

Härtill kommer osäkerheten. Jordbrukaren arbetar, som man säger, på lång sikt, och det finnes något som heter jordbrukets cirkulation. Det gäller för jordbrukaren att flera år i förväg se framåt och ha klart för sig, hur han skall driva sitt jordbruk. Han känner sig nu högst osäker: Skall jag eller skall jag inte? Är det så, att jordbrukaren lyckas få en liten fördel och får litet ersättning och bra betalt på ena eller andra området, genast komma förordningar, som kringskära hans möjligheter och mota honom därvidlag. Det är en ständig osäkerhet, som hänger över jordbru-

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

karen, och detta gör att han inskränker sin drift eller, för att använda ett betecknande uttryck, han kryper i sitt skal, självbevaringsdriften tvingar honom härtill. Förr har jordbrukaren alltid haft den strävan att öka produktionen så långt möjligt varit. Men nu kan han inte göra detta längre, delvis på grund av de trakasserier han är utsatt för från flera håll.

En gren av jordbruket har under krisen utvecklats mer än förut, det är den ökade hästuppfödningen. Första årgången av denna under kriget ökade hästuppfödning föddes 1916, andra årgången 1917, och nu kommer en tredje årgång av unghästar. Dessa unghästar äro ännu icke produktiva. Hästuppfödningen har inte varit så kraftig någon gång förut som för närvarande, och det är tydligt, att av dessa hästar många en gång skola exporteras, då landet självt inte har användning för dem.

Just under dessa kristider, då vi bäst behöfde folknäring, skall det ske en kapitalplacering i eller ett samlande av folknäring genom dessa tusentals unghästar, som tillkommit i landet. Systemet har drivit det därhän. Det är just här, som jordbrukarna haft ett andrum, här har varit ett område, där de kunnat röra sig litet grand, och därför har det blivit ökad hästuppfödning, men detta har naturligtvis icke lättat på dyrtidstrycket. Hade vi icke haft så många hästar, skulle det varit bättre ställt än det nu är — jag menar icke för jordbrukarna speciellt men för samhället i dess helhet. Skall det fortgå som hittills år efter år, så länge kriget varar, ökas hästbesättningarna fortfarande.

Av de yttranden, som förekommit här i dag, är det ett av herr Persson i Norrköping, som man bör ägna några ord. Han talade om den ömsesidiga förståelsen och att vi behöfde varandra och skulle hålla tillsammans. Han nämnde i sammanhang därmed vad bondeförbundets ledare här yttrat och lät då undfalla sig, att denne var kommen från vildmarken. Ja, det kan vara, att en sådan som herr Persson i Norrköping tycker, att de, som komma från landsbygden till huvudstaden, äro från vildmarken. Men om vi skola hålla samman, varför skall han då liksom peka finger åt bönderna här? Han var mycket hätsk över, att det från jordbrukarhåll krävts minimipriser. Det var han arg för, men samtidigt stod han här och gjorde anspråk på minimilöner för industriarbetarna samt åtta timmars arbetsdag. Som vi alla känna, ha landsbygdens arbetare mycket mindre betalt och längre arbetstid än de, som herr Persson gjorde sig till förespråkare för. Är det då riktigt att ge en säkrare garanti åt dem, som ha bättre betalt, än åt dem, som ha mindre betalt? Skulle det för övrigt i dessa tider vara så ur vägen att främja produktionen genom minimipriser, om dessa kunna göra någon nytta?

Den ständiga avundsjukan och småkivet talade herr Persson också om, och han vände sig därvid med många hårda ord mot lantmännen. Ja, varför kunna vi icke komma till förståelse? De, som arbeta i vildmarken, ha svårt att förstå, varför de, som ju leva i mera inskränkta förhållanden, skola dela med sig åt sådana herrar

som herr Persson i Norrköping med flera. Om herr Persson kunde sätta sig in i detta, tror jag det vore lyckligt. Då kanske missförstånden icke bleve så stora, som de nu många gånger varit.

Sedan sade han, att vi skola göra vad vi kunna för att få livsförnödenheter till vårt folk. När han yttrade detta, gjorde jag i mitt stilla sinne en särskild reflexion angående herr Perssons uppträdande här. »Vi skola göra vad vi kunna» — vad herr Persson gjorde var, att han stod och viftade med armarna, och på så sätt visade prov på den största kraftutveckling man nästan kan tänka sig. I dessa tider, då vi behöva taga vara på allting, tycker jag, att det är synd att misshushålla med krafterna genom att på detta sätt i onödan stå här som en sprattelgubbe och vifta med armarna. Jag tror, att om herr Persson komme till vildmarken, till bondeförbundets ledare eller någon annan, skulle det vara nyttigt för honom. Då skulle han också kunna göra litet nytta genom att använda sin kraft på produktion av de förnödenheter, som vi så väl behöva. Jag tror då också, att han snart skulle bli spak. Vi känna sådana där herrar, som komma med stora ord och tala illa om bönderna. Vi känna dem nog och deras stora ord med mera, men äro inte rädda därför.

Sedan har det vidare av såväl herr Persson i Norrköping som av herr Vennerström riktats klander mot en icke lantman, som här sagt några erkännande ord om bönderna. Enligt de båda förstnämnda talarnas mening skall naturligtvis den satsen fortfarande vara gällande, att en bonde är gjord att offras upp, och sålunda se vi, att det endast är i valtider, som socialisterna äro jordbrukarnas vänner. Hade det varit för mycket, när det flera år gjorts anspråk på, att jordbrukarna skola dela med sig åt dem, som föra de stora orden på läpparna, att dessa givit ett erkännande åt bönderna, som göra arbetet ute i vildmarken? Men det har icke blivit av, och det har man heller ej att vänta, därtill känna vi dem alltför väl.

För att kunna göra något i syfte att öka produktionen har det givits många råd, och det är kanske onödigt att komma med ända flera, men jag vill icke uraktlåta att säga min mening om saken. Det hela är i själva verket icke så konstigt, det behövde heller icke vara så stort maskineri, som man nu satt igång med. Det borde inskränkas på alla kommissioner och regleringar så mycket som möjligt, och så skulle man se till, att jordbruket kunde konkurrera med andra yrkesgrupper om arbetskraften, så att vi kunde ge samma betalning och bereda samma fördelar, som man gör på andra områden. Då finge man folket till att arbeta inom jordbruket, och då bleve det möjligt att producera vad vi behöva, annars fortfar produktionen att alltjämt förminska.

Vidare — bort med osäkerheten! Säg ifrån i tid, vad det skall bli, så att det icke kommer några förordningar, som dyka ner på lantbrukarna precis som en tjuv om natten, utan att de veta om det. Osäkerheten skadar mera än någon tror. Låt sedan jordbrukarna få behålla sin frihet, så att individen kan utnyttja den

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss af
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

erfarenhet och praktik, som han förvärvat sig. Är det så, att detta sker, tror jag i likhet med vad herr jordbruksministern förut i kväll yttrat, att vi icke behöva kasta yxan i sjön eller se saken mörkt. Det är min uppfattning om saken.

Herr Norman: Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av herr finansministerns genmäle till mitt föregående uttalande rörande bränslekommissionen. Herr finansministern meddelade, att det ej gick an att avskaffa bränslekommissionen, även om åtskilliga helst skulle se detta. Jag ber få erinra, att jag ej yrkat på bränslekommissionens avskaffande, men väl rekommenderat densamma i benägen åtanke hos regeringen samt framhållit önskvärdheten av en radikal omorganisation, varvid män med bättre insikt om pengars värde än de nuvarande sattes i spetsen för densamma. Jag trodde i min ringhet, att ett radikalt förslag skulle finna ett villigt öra hos en radikal och demokratisk regering!

De av mig framställda önskemålen och anmärkningarna, som bland annat riktade sig mot bränslekommissionens höga administrationskostnader, upptogs emellertid ej av herr finansministern, som i stället berörde en del andra frågor. Jag ser mig därför nödsakad ännu en gång rekommendera bränslekommissionen i regeringens välvilliga hägkomst och dess utgiftsstat till benägen granskning.

Åtskilligt efter mig hade herr Sven Persson i Norrköping ett, efter vad som blivit mig upplyst, mycket temperamentsfullt anförande. Jag hade icke tillfälle avlyssna herr Perssons vältalighet — förlusten kanske dock ej var större, än att den kan bäras med jämnmod!

Herr Persson föreföll ha blivit mycket uppbragt över mitt anförande. Jag vill då ånyo erinra om, att jag förnämligast riktade mig mot bränslekommissionens mycket höga administrationskostnader. Det är ju intressant konstatera, att herr Persson tager anstöt av vad jag här tillät mig säga. Nu ville visst herr Persson tolka mitt anförande som närmast riktande sig mot de löner, som betalades till arbetarna, och påstod, att deras löner endast ökats med 39 %, under det levnadskostnaderna höjts med 70 %. Mot denna beräkning vill jag inlägga en gensaga. När, såsom i fall jag känner till, arbetslönerna höjts från 2: 50 å 3: — kr. per dag till 8, 10 å 12 kronor, ger en enkel uträkning vid handen, att höjningen i arbetslöner ej inskränker sig till 39 %, utan att den stundom uppgår till 3- å 400 %.

Nu vill jag visst ej missunna arbetarna en sådan inkomst. Men detta återverkar på jordbrukets arbetsförhållanden. Skall jordbruket kunna betala sådana arbetslöner som bränslekommissionen och omkostnaderna för livsmedelsproduktionen skola täckas, är det ju klart, att livsmedelsprisen måste höjas i mycket hög grad. Är nu herr Persson beredd att ta konsekvenserna av höjda löner i form av dubbla eller tredubbla livsmedelspris mot de nuvarande?

Med tanke på, huru krav på höjda pris å lantmannaprodukter mottagits från det läger herr Persson tillhör, och uttalanden, som gjorts t. ex. vid dyrtidskongressen här i Stockholm för något mer

än ett år sedan, torde jag på förhand ha rätt att antaga, att herr Persson och hans meningsfränder ej äro vidare förtjusta i en sådan lösning.

Men tro herrarna, att det är möjligt driva fram den ökning i livsmedelsproduktionen, som väl alla utan undantag anse mödig, genom en politik, som väl vill vara med om att höja jordbrukarnas utgifter men motsätter sig produktionskostnaderna täckande pris å deras produkter?

När herr Persson påstår, att ett anförande som mitt är ägnat att skapa bitterhet och hat, vill jag uttala min förvåning häröver. Jag har framfört en uppfattning, som delas i mycket vida kretsar av vårt folk. Herr Persson torde för övrigt knappast vara rätte mannen att uppträda som moralpredikant och varna mot hat och hets. Man behöver icke följa herr Perssons politiska gärning i gången tid — det kan vara tillräckligt erinra om att herr Persson är redaktör för Ostergötlands Folkblad och erinra om dess »upplysningsarbete».

Jag har här några urklipp från nämnda tidning — jag förmodar, att herr Persson ej är fullt främmande för dess ledande artiklar — och dessa äro av den art, att jag ej vill besudla kammarens protokoll med återgivande av prov på det språk, som däri föres. Kammarens ledamöter kunna för övrigt själva ta del av desamma här i klubbnummen.

Medan jag är inne på denna fråga rörande tidningsuttalanden, vill jag med anledning av herr Petterssons i Södertälje erinran om högerpressen och i denna gjorda uttalanden, värdsamt anhålla, att denne högt ärade talare något ville följa vänsterpressen och så tänka på liknelsen om grandet och bjälken. Där heter det: »Du dåre, tag först bort bjälken ur ditt eget öga, på det du må se grandet i din broders!»

Vänsterpressens uttalanden under de gångna åren, då det suttit högerregeringar, äro av den art — välbekant för övrigt — att jag verkligen ej kunde tänka mig möjligheten av att någon av vänsterns talesmän skulle ha djärvheten göra anmärkingar mot högerpressen.

Högerpressens skarpaste utfall äro sannerligen som milda västanfläktar jämförda med vad från andra hållet kommit fram, allt sedan den tid, då en stor huvudstadstidning, vars chef nu sitter i medkammaren, gjorde jämförelser mellan Sveriges statsminister och en utländsk storsvindlare. Kampanjen mot den med det vackra namnet Hungerskjöld benämnde statsministern eller ett annat av ännu senare datum är det sorgligt att här behöva omnämna.

Jag beklagar att behöva fälla så skarpa ord. Fel hava begåtts å ömse sidor, och ömsesidigt överseende kan vara önskligt. Men då skulle det också vara önskligt att då man finner anledning giva erkännande åt den hovsamhet, som här i dag präglat oppositionen och som så bjärt avsticker från de remissdebatter under de senare åren, då vänstern varit oppositionsparti, det icke föres fram sådana inlägg, som jag här ser mig nödsakad påtala.

Herr Nilsson i Tånga: Herr talman! Jag skall inte med
Andra kammarens protokoll 1918. Nr 8.

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

många ord förlänga denna debatt, som ju redan har blivit tillräckligt lång. Den har kommit att röra sig huvudsakligen om livsmedelspolitiken, vilket ju för övrigt är ganska naturligt.

Från lantmannahäll har förts fram en hel lång rad av beklaganden över de svårigheter, som lantmännen ha att kämpa med, men såvitt jag kunnat finna och följa med debatten, har det icke kommit fram några som helst positiva förslag eller utpekats några som helst linjer, efter vilka man skulle kunna lägga livsmedelspolitiken och lantmännen få mindre svårigheter att kämpa med. Jag erkänner för min del, att lantmännen kunna ha och verkligen också ha många svårigheter, men jag måste ändå säga, att det finnes andra folk-lager här i landet, som ha det betydligt värre och svårare än vad vi lantmän hava. Är det någon lantman här i kammaren eller för övrigt över huvud taget någon lantman var som helst som kan träda fram och med handen på hjärtat säga: I mitt hem där lida vi verklig nöd. Jag tror det knappast. Men det finns tusenden och åter tusenden familjer i detta land för närvarande, som lida nöd, finnes familjefäder som kämpa en förtvivlans kamp för att hålla nöden ifrån dörren. De klagomål, som här ha förts fram, hava enligt min uppfattning, varit i allra högsta grad överdrivna. Det måste sägas. Vad är det nu egentligen för nonsens, att som den nye bondehövdingen på Dalabänken säga: Den svenske bonden är dömd till långsam död; jordbrukarna ha tröttnat och fly från jorden, landet av-folkas o. s. v. Är det inte att göra sig skyldig till en förfärlig överdrift? Och icke skola lantmännen tro, att de gagna sin sak genom att göra sig skyldiga till dylika överdrifter. Det är för övrigt, skulle jag vilja säga, föga manligt att bara jämra sig, då det behöves mod, handlingskraft och samhällssolidaritet, om vi skola kunna slå oss igenom de alltmer hotande svårigheterna. Dessutom, det skulle jag vilja tillägga, är detta klagande obehogat, ty lantmännen äro visst icke den samhällsklass, som har haft det värst under kristiden. Jag vill säga: få icke vi lantmän det värre än vi hittills haft, så ha vi ej skäl till alltför överdrivna klagomål. Jag läste för några dagar sedan en notis i en tidning, där det berättades, att taxeringsmyndigheterna inom några distrikt i en av våra sydligaste provinser haft samman-träde och därvid överlagt om de förestående taxeringarna av jordbruksfastigheterna. Man var då allmänt av den uppfattningen, att jordvärdet hade stegrats med över 70 %, och man enades om att föreslå en höjning av taxeringsvärdena på mellan 30 och 40 %. Jag tycker ändå, att det där tyder icke på att statsmakterna varit alltför illa fram-gemtemot jordbruket under kristiden.

Det kunde ha varit lockande, men jag skall ej fresta kammarens tålmod i denna sena timme med att taga upp till bemötande åtskilligt av vad som här har sagts. Det mesta som blivit sagt har för övrigt inskränkt sig till fullkomligt lösa påståenden utan någon som helst skynt av bevis. Rekordet därvidlag slogs som vanligt av herr Räf på Smålandsbänken i förmiddags. Det är en ganska egen-domlig situation, när herr Räf nödgas träda fram som böndernas talesman, när en industriman och därtill representant för en indu-stri, som i det yttersta utnyttjat konjunkturerna, beklagar sig över

att lantmännen få betala allting så dyrt; då tycker jag att hyckleriet går väl långt. Jag för min del drog en lättnadens suck, när herr Räf slutade, och jag tänkte i mitt stilla sinne: Gud bevara oss för våra vänner! På mig har denna debatt i alla fall verkat i hög grad beklämmande genom de klassegostiska synpunkter, som jämt och ständigt kommit till synes.

Herr talman, det svenska folket har haft svårigheter att kämpa mot. Vi stå sannolikt endast vid inkörsporten till dessa svårigheter, betydligt flera än dem vi hittills haft att göra med torde möta. Det är för hela svenska folkets intressen vi här skola överlägga, och vi skola mötas i gemensamt arbete för att bekämpa dessa svårigheter. Vi skola icke samlas för att överlägga om vissa speciella klassers intressen.

Herr Månsson i Hagaström: Debatten i dag synes mig ha varit den bedrörligaste vi ha bevittnat i riksdagen, sedan jag för sex år sedan kom hit. Den har vittnat om, att det är icke bara krig ute i världen, där folk flänger sönder folk, utan allt det vanvett, den oordning, den rovgirighet, som därute vållat katastrofen, har här en motsvarighet i hänsynslöshet och egoism de skilda klasserna emellan. Jag skall icke vidare uppehålla mig vid detta. Jag vill bara till fullo understryka den senaste talarens ord.

Sedan skall jag be att få övergå till ett par små önskemål för framtiden. Det rör då först en sak, som kan synas bagatellartad, men som man ändå inte får alldeles förbigå. När riksdagen i fjol beslöt att i en del mera arbetstyngda departement inrätta statssekreterarebefattningar, så var det utskottets och riksdagens mening, att till dessa statssekreterare, som ju skulle sättas till på förordnande och för vilka betalningen skulle utgå i form av arvode, skulle utses män, som så mycket som möjligt även politiskt stode den sittande regeringen så nära, att man kunde anse, att det skulle bli ett gott samarbete mellan dem och departementscheferna. Emellertid har man något förvånats över de utnämningar, som ägde rum i höstas, då dessa nya poster besattes och det icke bara på det håll, som jag företräder, utan även på liberalt, ja, till och med på konservativt håll. Det har i tidningspressen framkommit uttalanden av den art, att man sagt, att regeringen i det stycket har *kapitulerat inför byråkrationen*. Nu skulle jag önska att från statsrådsbänken få något ord, som tyder på, att den tystnad, som regeringen iakttog till de kommentarer, som förekommo i pressen, när dessa statssekreterare utnämndes, icke är tystnaden hos dem, som måste inför sig själva erkänna, att anmärkningarna äro befogade, d. v. s. jag menar, att det skulle vara önskvärt, att regeringen icke med en upprepade tystnad ville lägga så mycket som en fjäder i det säkerhetshyende, som tilläventyrs någon självväldig statssekreterare kunde lura sitt huvud mot för framtiden. Vad jag nu säger, innebär icke någon anmärkning mot de personer, som erhållit posterna, även om man förvånades något över att en person, som ansågs designerad till en av befattningarna, icke erhöill densamma. Tvärtom kan man ju säga,

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

att om, när en ny regering kommer till departementen, vare sig en högerregering eller en vänsterregering, denna regerings medlemmar anse, att de där varande statssekreterarna och övriga ämbetsmännen, beträffande kvalifikationer och lojalitet äro sådana, att man kan samarbeta med dem, så är det enligt min mening endast ett glädjande bevis på, att tillståndet i departementen och i den högre förvaltningen är som det bör vara. Det må dock ursäktas mig, att den som varit närvarande under den Staaffska regeringens tid och fått en aning om en del ämbetsmäns uppträdande under den tiden, vill hava vissa garantier för att då timade förhållanden icke återvända.

Så är det en annan sak, och den är viktigare, nämligen *tonnagefrågan*. Tonnagefrågan är ju nu jämte brödfrågan den mest brännande i hela världen. De två hänga också tillsammans med varandra. Skörden har ju i hela Europa under ett par år varit ganska svag. Häromdagen läste jag i ett urklipp ifrån en byrå i Tyskland, som sänder mig sådana, ett anförande, som ledaren för Österrikes folkhushållning hade för Wiens journalister, när det gällde att nu återigen i Österrike sätta ned brödransonerna. Här kom den klara sanningen fram. Den rena skrällen stirrade en till mötes utan några som helst förhången: Vete och råg halvt om halvt misslyskade, kornet så gott som borta, havren utebliven, hö har man praktiskt taget ej sett till. Från Rumänien meddelade han, att man kunde ingenting få. Det var slut, i varje fall fanns endast någon smula av osynliga förråd, som kunde bringas upp längre fram. Ungern förklarade, att det icke hade någonting att avvara. Hoppet gäller då, om Ryssland har något. Ser jag vidare på t. ex. Danmark, finner jag, att det rapporterar 67 % av normal skörd. Ser jag på Holland, finner jag liknande förhållanden. Ser jag på Spanien med dess jämförelsevis fåtaliga befolkning, möter mig där samma historia: svag skörd och oroligheter, mer eller mindre på grund av hunger och brist. Argentinas fattiga fyra miljoner ton vete slåss hela världen om som korpar för närvarande. Där nere ligga amerikanska, franska, engelska och andra agenter och jag hörde för fjorton dagar sedan, att Frankrike där nere kontrakterat om två miljoner ton vete, en kvantitet, som naturligtvis inte kan levereras på de närmaste två, tre åren, när naturligtvis även andra agenter till och med från Förenta staterna, ligga där nere och krångla åt sig så mycket spannmål som möjligt. Det är den fullkomligt svarta skrällen som möter oss, var vi se oss omkring i världen. När vi nu komma litet längre, när utan tvivel om några få månader — det tvivlar jag inte längre på — vi kunna motse det formella fredsslutet, blir det ett rivande om tonnage, ty tonnage är bröd. »Skepp, mer skepp, ännu mer skepp»! vrålar 'Times' i det första numret för i år på helsidesannonser, och samma rop: »Skepp, mer skepp, och ännu mer skepp», höres från hela världen, ty skepp är bröd, skepp är hudar, skepp är ull, skepp är bomull, skepp är kol, skepp är livet, utan skepp är det armod, ja kanske död och undergång.

Man säger att här icke förts fram några som helst positiva förslag, varigenom man kunde få någon ändring. Naturligtvis måste

vi se till, vad vi kunna göra för att här hemma få till stånd den starkast möjliga produktion, men där bredvid måste vi se till, att vi kunna få in kol, hudar, bomull, ull och framför allt spanmal av de små kvarlevor, som finnas i världen. Det kan finnas sådan i Indien, Kanada, Australien, det veta vi inte. Dessa tre stora vete-producerande länder äro ju avstängda, och man har icke erhållit några rapporter, som man kan bygga på, därifrån. Det är möjligt, att man därifrån kan erhålla något. Men ni kunna tänka er, vad det en gång skall kosta, när ni höra, att frakten till engelska hamnar från Birma för ris, som varit 40 shillings, enligt vad jag såg häromdagen i Economist, nu noteras till 700 shillings per ton. Det är fullständigt svindlande, överkomliga summor, och även om man hade summorna, kan man icke få tonnage. Det är alldeles givet, och ser man på den sjöfartspolitik, som bedrives i världen, så skall man förstå det, att det land, som har tonnage efter krigets slut kommer att med järnhand behålla det. Vi se t. ex., att Grekland och, jag tror, Italien och några andra stater ha i Amerika, England och på andra håll beställt tonnage. Genast ha vederbörande regeringar varit framme för att annullera kontrakten. Man får helt enkelt icke utföra några som helst fartyg. Vi se norska redare placera i England och Amerika massor av pengar. En så svindlande summa som över en miljard kronor i svenskt mynt omtalas ha placerats, delvis som *räntefria* lån i engelska penninginstitut och varv, på det att de norska redarna måtte få behålla *sin tur* i beställningarna, när den tid inträffar, att engelska regeringen tillåter, att man återigen bygger fartyg för främmande räkning. Det är ett fasans tillstånd, som vi nu inte känna, men som vi komma att få känna, och jag besvär er, regeringens och kammarens medlemmar, att nu må äntligen grinet vara slut, må det vara slut med intrigerna och knepen och krokbenen. För två år sedan väckte vi här förslag, att staten skulle genast börja utbygga en handelsflotta. I två år har en kommitté släpat sig fram, jag hade ordet saboterat sig fram på läpparna, men det var kanske väl starkt. Under tiden se vi varv efter varv uppstå. Vi se t. ex. hur vid Landskrona och på andra håll väldiga varv byggts. Hade det varit en privat köpman eller ett bolag, som hade tagit denna sak om hand, så hade vi redan vid det här laget på Karlskrona varv haft åtminstone två stora sextusentonnare i sjön, färdiga att gå. Men nu är det som sagt så, att först grinar man och slår krokben och intrigerar, och sedan, när man inte kan komma ifrån det, så släpar man sig fram undan för undan. Nu hör jag till min glädje, att det äntligen skall komma ett kommittéförslag, som föreslår tre bäddar i Karlskrona på varvets västra sida. Anslagssumman, tio miljoner kronor synes, när det gäller ett sådant varv, där det redan finnes en hel del anläggningar, bära vittne om att man avser att där skapa även fabriker för byggande av fartygsmaskiner, vilket är nog så välbeträkt. Men jag ber att få säga ett par ord rörande den saken. Ett varv med tre bäddar och maskinbyggnadsanläggningar blir icke fullt räntabelt. För att det varvet skall bli räntabelt synes det mig klokt, att man kompletterar det med ett enkelt trampskeppsvarv på

Vid remiss av
slutsverks-
propositionen
m. m.
(Ports.)

Vid remiss av
stateverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

den bredvid belägna ön Saltö. Kunde man få tre mindre bäddar på Saltö och där bygga fartyg, vilkas maskiner kunde framställas i de nya fabrikerne i Karlskrona, jämte de fartyg, som byggas på Karlskronavarvet, så skulle vi vara tämligen väl ställda, ha sex bäddar att bygga såväl större som mindre fartyg på. Vi ha ju t. ex. inte en enda tankångare i hela svenska flottan, vad jag vet. Hur skola vi få bensin, hur skola vi få smörjoljor, hur skola vi få fotogen, när hela världen håller på sitt tonnage, om vi inte ha några tankfartyg? Vi måste ovillkorligen bygga sådana, och vi ha arbete för åtta stora tankångare att segla hela året runt med att bara föra hem bensin och fotogen.

Nu invänder man, att det blir ofantliga kostnader. Ja, det är sant. Om jag är rätt underrättad, så är den valsverksmateriel, som behövs för sådana fartyg, uppe i ett pris av 70 öre per kg. eller 700 kronor per ton. Om jag då gör ett överslag och tänker mig, vilket torde bli tämligen riktigt, att till ett fartyg på 5,000 ton död vikt, åtgår valsverksmateriel till en ren mängd motsvarande 5,000 ton $\times 0,35$, så blir det 1,750 ton valsverksmateriel m. m., och då skulle kostnaden härför bli 1,225,000 kronor. Om jag beräknar arbetslönerna till nära det dubbla mot förut, eller 643,000 kronor mot 336,000 förut, så skulle skrovet på en sådan femtusentonnare komma upp i ett pris av ungefär 2 miljoner kronor, vartill jag på maskinerna lägger ungefär 130,000 kronor. Kostnaden för en båt om 5,000 ton död vikt blir då nära 2,000,000 kr. eller omkring 400 kronor tonnet. Man kan nu icke driva upp billigare tonnage i världen. Förenta Staterna bygga för närvarande en stor handelsflotta på 5,400,000 ton för en beräknad kostnad av 3,600,000,000 svenska kronor. Jag tog häromdagen och dividerade kostnadssumman med tontalet och fann då, att priset per ton ställer sig omkring 675 kronor. Kunnas vi bygga för 400 kronor tonnet, och det kunna vi göra, även om vi skola bygga med svensk plåt och svenska balkar, så är det i alla fall billigt. Aktivt tonnage betingar ju för närvarande ett pris av 1,000 kronor per ton, och jag är säker på, att herrarna om två, tre år skola med uppräckta händer ge 1,000 kronor per ton, om ni bara få båtar. Nu kunna vi skaffa för 400 kronor per ton, och då böra vi också göra det så fort som möjligt. Jag vill uppmana regeringen att om möjligt redan nästa vecka eller i varje fall så fort som möjligt inkomma med proposition rörande detta varv och även med proposition rörande ett supplement till varvet på Saltös västra strand, så att hela företaget må bli räntabelt och givande. Det är ingen tid att försitta. Det kan bli en fullkomlig olycka, om vi icke ha fartyg i statens hand när freden kommer.

Herr Nilsson i Kristianstad: Herr talman, mina herrar! När man i dag åhör remissdebatten, får man ett starkt intryck av att något nytt moment kommit till genom fjolårets riksdagsmannaval. Det har i dag från olika partier deklarerats, och alla deklARATIONERNA, särskilt från bondeförbundet, men även från det s. k. riksförbundets och från högerns sida ha ju gått ut på att i alla avseenden visa sig

vänlig mot bondeklassen. Det har med andra ord blivit en tävlan om bönderna, och denna, som började vid fjolårets riksdagsmannaval, har nu fortsatts här. Det lustigaste, som inträffat under denna tvekamp eller tävlan här i dag är väl, då herr Olsson i Kullenbergstorp gjorde sig till tolk för lantarbetarna. Han gjorde här gällande, att han från lantarbetarna, vilka han sade sig representera, fått vissa framställningar, och själv ansåg han sig som en särskilt ypperlig representant för denna grupp. Jag vill för min del be att få konstatera detta glädjande faktum, och jag vill tillägga, att även jag har, innan jag reste till riksdagen, fått framställningar just från dessa arbetargrupper, bland annat från en del i herr Olssons i Kullenbergstorp hembygd. De hemställa bland annat att om möjligt bli befriade från tjänstehjonsstadgan, som sedan snart ett par hundra år utgör en verklig nesa för denna kår att leva under, en stadga, som i sina bestämmelser upptager t. o. m. möjlighet för husbonden att bestämma över medborgarens fritid, bestämma, huruvida de på söndagen få lämna gården eller ej, o. s. v. Det är denna tjänstehjonsstadga, som de hoppas, att årets riksdag eller den nya tiden skall befria dem ifrån. Och jag vill uttala den livliga förhoppningen, att herr Olsson i Kullenbergstorp skall vara en bland dem, som livligt gå i elden både motionsvis och annorledes för stadgans upphävande. Likaledes framförde de ett annat önskemål, nämligen kravet på en förkortning av arbetsdagen. Ty även för dessa grupper har det blivit allt mer nödvändigt att inte bara arbeta jämt utan också få någon tid över till att inhämta någon kunskap och bildning, och det är klart, att en lång arbetstid lägger hinder i vägen härför. Även på denna punkt hoppas jag därför, att herr Olsson i Kullenbergstorp och hans riksförbundsrepresentanter skola vara bland dem, som mycket livligt skola vara med om att befrämja dessa önskemål.

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Jag begärde ordet för att säga ytterligare något. Det har framförts så många bekymmer här, särskilt från bondeklassen. Jag vill icke uttala mig om det berättigade eller oberättigade i dessa klagomål. Jag kan erkänna, att jag i stort sett icke så mycket känner till dessa förhållanden. Men jag vill för min del framföra ett önskemål, som är av betydelse för andra stora medborgargrupper. Ingen fråga är i närvarande stund, näst författningsfrågan, av den vikt och betydelse för stora massor av landets löntagare och arbetare som skattefrågan. Kommunalskatterna i synnerhet men även landstingsskatterna ha genom kristidsförhållandena stigit i alldeles oroväckande grad, och i en mängd kommuner växa de med sådan hastighet, att det för löntagarna och arbetarna är nära nog omöjligt att tänka på att fullgöra sin skatteplikt. Jag skulle kunna taga flera exempel från det län jag representerar. I en socken, Linderöd i Gårds härad, har kommunalskatten stigit till 16 kronor per bevillningskrona, och lägger man till denna, landstingsskatt och vägskatt, kommer man upp till 20 kronor per bevillningskrona. Då förstå väl alla att, då kronan minskat i köpkraft och gått ned ungefär 100 %, det är icke bara kännbart utan rent av omänskligt för en löntagare med fast, begränsad årsinkomst att betala en skatt som är så orimligt hög. Långe har

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

man därför väntat på, att den kommunala skattereformen, beredande lindring för löntagare och arbetare, någon gång skulle bli färdig. För närvarande är ett förslag utarbetat, och det är ute på remiss hos olika myndigheter och korporationer, men av allt att döma är ingenting att vänta ännu på någon tid av denna reform. Då återstår det enligt mitt förmenande intet annat än att söka med hänsyn till de allt mer och mer ökade svårigheterna, då icke minst den svårighet att erlagga skatter, som uppstått, söka provisoriskt lindra skatterna i så hög grad som möjligt. Jag vill fördenskull begagna tillfället att, då i detta avseende ingenting i statsverkspropositionen förekommer, till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet göra den förfrågan, huruvida icke från regeringens sida är att förvänta effektiva åtgärder i syfte att lindra den kommunala skattetungan isynnerhet såväl som skattetungan över huvud taget.

Till sist vill jag säga herr Norman, som skenheligt nog i sitt anförande i kväll sökte göra gällande, att högern uppträtt mycket hovsamt i årets remissdebatt, något som däremot icke förekommitt från vänstersidan, när vänstern var i opposition, att denna skenhelighet var mycket litet på sin plats, ty det gäller för herr Norman och flera med honom att icke förglömma vem som ytterst organiserat det klandrade kommissionsväsendet. Herr Norman läste upp i förmiddags litet ur den berättelse, som vi erhållit från bränslekommissionen, men han kunde ha fortsatt att referera något mera. Då skulle han ha funnit, att det stod, att vid kommissionens tillsättande villkoren blivit av regeringen bestämda, och det icke av den regering, som kom till i oktober månad, utan av den regering, som kom till efter den Hammar-skjöldska regeringens avgång. Likaledes stod det att kommissionen själv bestämde lönerna till tjänstemännen, så snart de understego 6,000 kronor pr år, men i det fall de överstigit 6,000 kronor, hade man rådgjort med finansministern. Vilken finansminister? Jo, med den finansminister som satt i den Swartz'ska ministären, en högerregering sålunda. Alltså om herr Norman vore rättvis, borde han med kraft vända sig mot den regering, som är ansvarig för en del av de även efter mitt förmenande allt annat än välbetänkta åtgärder, som från bränslekommissionens sida vidtagits. Jag vill sålunda här till slut hava konstaterat, att den hovsamhet som herr Norman berömt sig av, är grundad på det faktiska förhållandet, att man, om man skulle hava uppträtt på ett annat sätt, uppträtt på ett mera utmanande sätt, hade uppträtt mot sina egna. Det är sålunda här fråga om en hovsamhet, som långt ifrån är verklig utan är framtvingad av omständigheterna själva.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet *Thorsson*: I anledning av den siste ärade talarens förfrågan om de skattefrågor, som föreligga, vill jag säga, att till finansdepartementet inkommit ett omfattande förslag, avseende att åstadkomma ändringar i den kommunala skatteförordningen. Detta förslag är emellertid av en sådan omfattning och så djupt ingripande på alla kommunala skatteområden, att det icke finnes någon möjlighet att med stöd av denna

utredning till innevarande riksdag inkomma med någon framställning i den *kommunala* skattefrågan. Såsom talaren nämnde är förslaget nu ute på remiss hos myndigheterna.

Av helt naturliga skäl har det icke varit möjligt för den regering, som trädde till så sent som i slutet av oktober månad, och ännu svårare har det varit för mig, som endast några dagar innehaft uppdraget att förestå finansdepartementet, att kunna bedöma, i vilken riktning man på ett verkligt effektivt sätt skulle kunna redan vid innevarande riksdag åstadkomma en lindrig in särskilt den kommunala skattetungan.

Det föreligger i förevarande statsverkspropositionen i detta avseende intet annat yrkande än om 600,000 kronor, som äro avsedda till lindring av skattetrycket på särskilt tyngda kommuner. Jag vill emellertid meddela, att hos kammarrätten ligger ett förslag till granskning, avseende att efter samma grunder som de vid fjolårets riksdag föreslagna åstadkomma möjlighet att lindra skattebördan för de allra svagast ekonomiskt ställda, och såvitt jag nu kan se, skulle detta förslag komma att bli något vidare lagt än de förslag, som förut kommit fram, så att det möjligtvis skulle kunna ges någon större lindring, och skalan läggas så, att lindringen skulle komma att verka litet mera rättvist än den skala som varit tillämpad vid föregående provisoriska skattelindringar. Det kan ju också tänkas, att detta förslag kan läggas så, att lindringen i statsskatten skall kunna bli något mera vittgående än den förut varit. Enligt de föregående framställningarna har skattelindringen ej kunnat åstadkommas i andra fall än där skattemyndigheterna själva tagit initiativ. Man skulle dock kunna tänka sig, att den nu ifrågasatta skattelindringen, i vad den berör statsskatten, icke göres beroende av skattemyndigheternas mer eller mindre goda vilja att lindra skattetungan för de svagaste skattedragarna utan att man gjorde denna lindring mera obligatorisk i fråga om statsskatten. Däremot är det uteslutet att kunna beträda en sådan väg för den tänkta lindringen av kommunalskatten, då ju denna skatt berör förhållanden, som icke kunna rubbas utan genom en föregående utredning, och en sådan kräver en avsevärt längre tid, än som står mig till förfogande.

Jag har endast velat lämna denna upplysning som svar på den fråga som ställts. Vad på mig ankommer vill jag sträva till, att vi skola få fram ett förslag, som i någon mån bidrar till att lindra skattetrycket. Sedan blir det en senare fråga, om man skall tänka sig, att man skall vänta med varje reform på den kommunala beskattningens område, tills man har hunnit lösa den kommunala beskattningen efter de riktlinjerna eller eventuellt andra, som avse att lösa frågan i hela dess vidd, eller man möjligtvis skall kunna till 1919 års riksdag framföra förslag om en provisorisk skattelindring även på det kommunala området, som kan tillämpas under tiden tills man blir överens om en omläggning av hela den kommunala skattefrågan.

Herr Kristensson: Herr talman, mina herrar! Under de tio riksdagar jag suttit här har jag ej haft anledning gå upp i en re-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

missdebatt. Vad som gjort att jag trots den sena timmen i kväll begärt ordet är det yttrande, som herren till Grimbo gård nyss höll i kammaren.

Jag representerar nämligen en valkrets, där massor av män och kvinnor i många timmar få stå i kö för att få en liten, liten matbit. Där har det väckt stor grämlse att det förekommit en del missförhållanden icke minst på Grimbo gård utanför Göteborg. Herr Andersson i Grimbo sade i dag, att han tyckte det gick för långt. Jag tycker, att det har gått för långt med vissa andra förhållanden. Jag kommer till dem längre fram. Han hoppades, att icke de tillämpade grundprinciperna fortfarande skulle bli gällande. Jag hoppas också, att icke vissa grundprinciper under nästa produktionsår skola bli gällande på samma sätt som under innevarande år. Jag hoppas liksom han att systemet skall läggas om.

Till belysning av dessa saker skall jag be att få lämna ett litet utdrag ur en rapport, som livsmedelsfiskalen i Göteborgs distrikt, G. Lindblom, den 4 januari innevarande år avlämnat angående en undersökning, som verkstälts hos riksdagsman Herman Andersson i Grimbo.

Anklagelserna mot riksdagsman Andersson gå ut på dels försummelse att avlämna tröskningsrapporter, dels att han försålt potatis över maximipris, dels ock att han låtit rovor frysa bort ute på fälten. Ur rapporten hämtar jag följande: Vid undersökningen ha några livsmedelsnämndens ledamöter samt funktionärer hörts av fiskalen. Därvid upplystes bl. a. att Andersson först efter enträgna påstötningar per telefon meddelat, att han ej verkställt någon tröskning under augusti. Vid ett besök på Grimbo hade nämndens verkställande ledamot utskrivit rapport för september. Därvid hade herr Andersson emellertid yttrat, att det ej anginge någon hur mycket han tröskat. Varken tröskningslista eller rapportblanketter hade herr Andersson avhämtat hos nämnden trots sin skyldighet härtill. Herr Andersson har sedermera underlåtit att avlämna rapporter såväl för oktober som november. Vid förhöret uppgav herr Andersson, att han under hösten låtit tröska hela förrådet av råg och så stor mängd havre, att den uttröskade halmen räckt till foder. Över tröskningsresultaten hade han fört anteckningar, som han emellertid icke kunde förete vid inspektionstillfället. Rågtröskningen hade givit till resultat 2.200 kg., varom han muntligen underrättat nämndens verkställande ledamot. Som skäl för sin uraktlåtenhet anförde herr Andersson, att han icke fått formulär till tröskningsrapporten. Tillfrågad huru stor myckenhet av äldre skörd han deklarerat den 5 september svarade Andersson, att han icke hade någonting kvar av äldre skörd och följaktligen icke lämnat någon deklARATION. Beträffande årets skörd uppgav Andersson, att vetet slagit fel och gått ut helt och hållet. Vid därpå företagen inspektion av spannmålsboden anträffades där ett parti höstvet, som av Andersson själv uppskattades till 500 kg. Andersson upplyste då, att partiet vore av äldre skörd och avsett till utsäde föregående höst. Det hade emellertid icke blivit utsått, då hästarna på

grund av foderknapphet varit för magra till arbete samt arbetsfolk saknats. En del av det i januari för utsäde deklarerade vetepartiet vore sått i höst. Han hade icke ansett sig deklarationsskyldig för ifrågavarande höstveteparti den 5 september, då han deklarerat i januari. Under det fortsatta förhöret angående förhållandena på gården uppgav herr Andersson att bortåt 2,000 tunnor rovor och 20 tunnor kålrötter frusit bort, emedan de ej kunnat bärgas i brist på arbetsfolk. Rovorna och kålrötterna ligga ännu kvar ute på fälten. Herr Andersson har under hela hösten haft stående avtal med arbetsförmedlingen i Göteborg men ej erhållit någon arbetskraft därifrån och i övrigt icke kunnat uppbringa någon sådan. Potatisskörden på en areal av något mer än sju tunnland hade herr Andersson kunnat tillvarataga endast till 30 à 40 procent, likaledes i brist på arbetskraft. Den 1 november deklarerade herr Andersson för 800 hektoliter potatis, av vilka 600 voro upptagna och 200 ännu lågo i jorden. Av de sistnämnda har ungefär hälften upptagits senare. På fältet kvarligga ännu omkring 100 hl. — för så vitt, skulle jag vilja tillägga — de icke upptagits de sista dagarna under snöyrån.

Detta är litet grand; jag har i min bänklåda åtskilligt mera. Jag vill emellertid, herr talman, nu icke upptaga kammarens tid med att tala om en hel serie andra åtgärder, som vidtagits rakt i strid mot gällande lagar och författningar.

Herr Andersson syntes i kväll vara övertygad om nödvändigheten av att vi behöfde öka vår produktion. Han ansåg icke, att det var nödvändigt att upplysa jordbrukarna; i stället borde dessa kommissionsledamöter upplysas, »under förutsättning att de äro bildbara», tillade herr Andersson i Grimbo. Jag undrar av vilket skäl han ansåg, att icke jordbrukarna borde upplysas. Därom nämnde herr Andersson emellertid ingenting. Jag förmodar det icke var samma skäl, som han ifrågasatte beträffande kommissionens ledamöter.

Jag skall icke, herr talman, uttala någon förvåning över, att Göteborgs hushållningssällskap kan finna användning för det slags drift, som herr Andersson i Grimbo praktiserar. Jag skall icke heller här utveckla, att det finns åtskilliga, som avvakta den insats till produktionens höjande, som herr Andersson kommer att göra i årets jordbruksutskott, tack vare högerns hjälp att sätta in honom där. Jag skall blott, herr talman, be att få uttala, att man i dessa livsmedelsbristens dagar måste med grämlse konstatera, att upprörande vanvård verkligen på sina håll förekommer, och att illojalitet placerat sig i det högsäte, där en god medborgaranda borde härska, i synnerhet hos de personer, vilkas namn äro kända och vilka ha stort inflytande.

Jag skall emellertid begagna tillfället att säga några ord även om en annan sak. Det är egendomligt, att denna dags remissdebatt endast med några ord rört sig om den stora reform på budgetväsendets område, som den nya statsverkspropositionen gav vittnesbörd om. Jag är övertygad om, att vi få gå ofantligt långt tillbaka för att finna en reform beträffande riksstaten av så genomgripande och

*Vil remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

djupgående beskaffenhet som den nu föreliggande. Jag vill uttala min stora tacksamhet till regeringen för att den nu verkligen tagit sig an saken trots den korta tid som stått till dess förfogande, och jag vill uttala min glädje över att den lyckats på en gång avskaffa hela det gamla förskottssystemet, så att vi för framtiden kunna slippa de långa och upprörande debatter, som förekommit här i kammaren, såväl vid avlämnandet av statsverkspropositionen som vid huvudtitlarnas behandling. Jag tror, att det är åtskilligt lång tid sedan en svensk finansminister gått så skottfri igenom en remissdebatt, trots de utökningar och förändringar, som företagits, och jag ser häri anledning hoppas, att riksdagen kommer att medverka till att denna fråga får en verkligt lycklig lösning.

Herr Persson i Norrköping: Då en föregående talare yttrade, att jag bort använda den kraft, som jag utvecklat i mitt anförande i kammaren, till något nyttigare, så skall jag be att få nämna för den ärade bonderepresentanten från Bohuslän, att jag är född och uppfostrad på landet och känner till vildmarken lika väl som han, och jag skulle fortfarande kunna hjälpa honom att få upp hans rovor och potatis till främjande av folknäringen. När jag var 11 år gammal, köpte min far utan ett öre på fickan ett litet skogshegnman, där man nätt och jämnt kunde föda en ko och en häst. Han arbetade som en träl, och det fingo vi barn också göra. Och när han efter 25 år lämnade detta lilla ställe, så kunde det föda icke endast en häst och en ko, utan 6 å 7 kor jämte behöfliga ungdjur. En fattig man som han var hade han dock under de 25 åren tredubblat denna jordkultur. När herrarna därför säga, att den svenska jorden icke kan förbättras, så att den kan föda Sveriges folk — vårt vidsträckta land med dess, till följd av den beklagliga emigrationen, relativt fåtaliga folkmängd — så få herrarna icke mig att tro på den historien, ty på grund av det minne, jag har från min ungdom och vad jag sett hos föräldrar och bekanta, så vet jag, att den historien icke är sann.

Den tidning, jag är redaktör för, har mycket ofta notiser om vanhävd. (Herr Normans karakteristik av denna tidning skall jag replikera strax.) Då jag i senaste numret av denna tidning sökte efter just den artikel, som herr Kristensson nyss uppläste här om bondens på Grimbo sätt att sköta sitt jordbruk — vilken artikel cirkulerat genom hela den svenska pressen — fann jag en liten notis, utgången från Östergötlands hushållningssällskap, om vanhävd av tvenne jordegendomar, nämligen *Tofsta* och *Norby* intill Mjölby station i Västra Hargs socken. Östergötland är ju ett av våra bördigaste landskap, och om det finge en vanhävdslag, som vore tillräckligt effektivt och det funnes tillräcklig lust hos myndigheterna att hålla denna lag i helgd, så skulle Östergötland kunna föda en betydligt större folkmängd än som nu finnes där. Även den ärade talaren bakom mig, herr Pettersson i Bjälbo, vilkens synpunkter jag i mångt och mycket ansluter mig till, rapporterar från egen erfarenhet, att det finns en del lantmän, som ha en egen själv-

ständig vilja att sätta sig emot allt vad förnuftig ordning heter, och däruti ligger en väsentlig orsak till att vi här i landet befinna oss i det bedrövliga läge, som vi verkligen göra i fråga om vår folknäring.

Nu skall jag be att få säga herr Norman några ord med anledning av att han tog sig friheten kritisera mitt yrke såsom tidningsredaktör. Jag kom in i kammaren just under detta anförande. Det arbete, jag utför, herr Norman, står under offentlighetens kontroll varenda söckendag under året. Jag har utfört det arbetet under 15 år, men en sådan kritik på området som herr Normans har jag sällan sport. Under den tid, jag haft nöjet och äran att vara redaktör för en tidning i Östergötland, har denna tidning icke blivit sämre ansedd än att den blivit tredubblad till upplagan på de sista 7 åren. Men hur är det med herr Normans sätt att sköta sitt yrke? I de rapporter, jag fick för ett par år sedan av en person, som rest förbi Läckeby, förklarades, att det var ogräset, som växte mest på den gården. Har det blivit bättre sedan den tiden, så gratulerar jag herr Norman såsom representant för sin näring.

Herr Norman talade vidare om de höga lönerna. Vad jag nämnde i mitt anförande förut var blott en kort anmärkning om att de 35 %, som bränslekommissionen utbetalar till sina arbetare utöver de löner, som domänförvaltningen betalar, äro icke så fruktansvärt mycket att tala om i dessa oerhört dyra tider. Men han kommer med siffror, tagna alldeles på fri hand, och säger, att arbetarna hos bränslekommissionen ha 10 à 12 kr. per dag, och att arbetslönerna äro höjda med 300 à 400 %. Alltså, om de nu ha 10 kr. per dag, och lönerna äro höjda med 300 %, så skulle de förut haft 2:50 kr. om dagen, och är höjningen 400 %, så skulle lönen förut ha varit 2 kronor per dag, och denna lön talar herr Norman om såsom varande normallön för Sveriges arbetare! Jag skulle ha lust att diskutera en timme med herr Norman om de högre lönernas ekonomi och de högre lönernas betydelse för hela näringslivet, hur de sporra näringslivet till att utvecklas såsom i Amerika och England, där alla industriella företag på grund av de höga arbetslönerna måste spänna varje muskel för att driva fram den industriella tekniken, automatisera arbetsmaskineriet till en sådan höjd, att det kan fungera på ett allt mer tillfredsställande sätt — jag skulle, säger jag, vilja diskutera en hel timme med herr Norman härom, men tiden tillåter det icke, och det är icke heller lämpligt att göra det på denna plats.

Herr Norman talade vidare om hårda ord, som fällas av socialdemokraterna. Då vill jag omtala, att en representant från Halland kommit upp till mig och berättat, hur herr Norman, såsom svenska folkförbundets resetalare dragit fram i våra bygder och med hårda ord agiterat mot vänsterpartierna, såväl liberaler som socialister. Och resultatet har blivit den storartade anslutningen till vänsterpartierna vid de sista valen. Vi gratulera herr Norman till fortsatt politisk verksamhet i detta land.

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vid remiss av
statsræth-
propositionen
n. n.
(Forts)

Herr Hallén: På grund av mitt medlemskap av konstitutionsutskottet sökte jag avlyssna vad herr Magnusson i Skövde hade att säga om kvinnans rösträtt, men jag tror, att jag gör kammaren en stor tjänst om jag avhåller mig från en ingående kritik av det anförandet. Jag vill blott till herr Magnussons i Skövde egen upplysning meddela, att detta originella sätt att söka i författningskampen spela ut könsmotsättningarna, det har lyckligtvis icke förekommit i denna kammare sedan den gången, då förutvarande kammarledamoten, lektor J. F. Nyström i Stockholm med en humoristisk blick i ögat, som jag mycket väl erinrar mig, för kammaren blottade det skräckinjagande perspektivet när kammarplatserna skulle vara upptagna av 230 damer. Sedan den gången har ingen djärvt ge sig in på den frågan på det sätt, som herr Magnusson i Skövde nu gjort. Jag vill hoppas, att orsaken till denna herr Magnussons personliga räddhåga för damerna när de få rösträtt icke måtte ligga i något motsatsförhållande i herr Magnussons egna kvinnliga kretsar, men det förråder ett skäligen spänt förhållande mellan »högerdamerna» i Skövde och herr Magnusson, eftersom han så fasar för framtiden.

Jag begärde emellertid ordet för att i någon ringa mån samla de totalintryck, jag fått under den nu snart tilländalupna debatten, intryck, som säkerligen även delas av många här i kammaren. Morgondagens tidningar komma naturligtvis på sedvanligt sätt att föra var och en sitt partis talan, så att det blir såsom historieskrivaren säger: båda partierna tillskrev sig segern. Motparten vill naturligtvis icke tro oss, då vi på vänstersidan driva den satsen, att regeringen i denna stora debatt går osedvanligt stark ur striden. Jag är naturligtvis av den uppfattningen, att det icke saknats anfall. Herr Månsson förklarade, att det varit en ovanligt torftig debatt. Ja visst, det har saknats de stora rabaldernumren, men männe det icke har sina orsaker? Det huvudsakliga anfallet — därom torde väl kammaren vara ense — gjordes av herr Lindman. Han gjorde ett stilla försök till en kraftigare attack. Jag vill icke förtörna kammaren genom att upptaga tiden med några randanteckningar till det långa talet. Endast på två punkter skall jag tillåta mig en liten anmärkning. Herr Lindman hade ett mycket originellt sätt att behandla en massa dagsfrågor. Han nämnde ett par ord om en sak och kastade sig sedan helt plötsligt in på en annan, alldeles såsom man brukar göra, när man gör upp dispositionen till en skolkria.

Vad Ålandsfrågan beträffade ansåg herr Lindman, att den skulle lösas bäst i samklang med öbefolkningens egen önskan. Nu veta vi, så vida de underrättelser, vi fått från Åland, äro fullt autentiska, att den åländska ögruppens befolkning önskar en avslutning till Sverige. Jag vill icke yttra mig om, hur denna befolkning tänker och känner, men det måste jag säga, att det är bra besynnerligt, att en person, som varit vårt lands utrikesminister, kan fälla ett sådant uttryck, innan man har någon borgen och garanti för vad den nya finska republiken själv tänker och säger.

Av landets statsminister har vid ett offentligt tillfälle framhållits den oerhörda vikten av, att det förändrade läge, som uppstått i Skandinavien genom en ny fri stats framträdande, gör att den första bland utrikespolitikens uppgifter hädanefter måste bli att få garantier för det mest intima och förtroendefulla samarbete mellan dessa skandinaviska stater. Huru skall man då uppfatta ett yttrande sådant som det av mig nyss anförda från herr Lindman? Jag skulle vilja säga, att liksom flertalet inom vårt folk säkerligen kände sig lyckliga den dag herr Lindman lämnade utrikesministerplatsen, så tror jag, att efter ett sådant oförsiktigt yttrande skall man känna denna lycka fördubblad.

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Sedan skulle jag vilja erinra om ett annat litet ord av herr Lindman, och det var, när han gav sig in på den olyckliga historien om bönderna. Han har där blivit tillräckligt bemött förut, men jag skulle vilja säga, att den där lilla eftersläckningen efter Olofsmässan förliden sommar var väl ändå — det erkänner nog herr Lindman själv som klarsynt man — ett missgrepp. Hade det då icke varit bättre, om man nu vill sätta skräck i folk, att använda det gamla kända argumentet, att då de minst beskattade få större inflytande, så skola de vända upp och ned på kommunernas ekonomi? Men som han nu lade sin argumentering, så gick ju en våg av löje genom hela kammaren, och till och med åtskilliga av de goda lantmännen drogo ju också på smilbandet, när de hörde denna besynnerliga förklaring. Jag skall icke skvallra ur skolan, men jag kan ju nämna, att i det arbete, som de kommunalsakkunnige nu äro sysselsatta med, har det framgått — såsom mycket riktigt framhölls av herr Vennerström — att medeltalet av de svenska industriarbetarnas röstetal är betydligt högre än medeltalet för lantmännen. Vore det därför så, att vi socialdemokrater syftade till att upptaga en tvekamp med någon viss klass, nämligen bönderna, så borde vi icke alls yrka på den 40-gradiga skalans raserande, ty jordbruksegendornas stegring i värde går sannolikt icke med den fart, varmed man åtminstone kan hoppas, att industriarbetarnas löner skola stiga. Om den 40-gradiga skalan bibehålles, skulle ju således arbetarna så småningom kunna totalt förtrycka bondeklassen. Jag tror icke, att herr Lindman kommer att upprepa det där skrämselframgåendet om den 40-gradiga skalans fall såsom liktydigt med bondeklassens grav.

Därför skulle jag vilja övergå till en annan sak. När på många håll i kammaren i dag med odelad tillfredsställelse har konstaterats den avgjorda motsättningen mellan högerledarens kritik å ena sidan och en del av högerpressens å den andra, så har detta förhållande naturligtvis också sin rent så att säga historiska bakgrund, i det att en framsynt partiledare tager väl någon hänsyn till någonting sådant som folkets i val uttalade vilja. Hade det varit så, att högerpartiet återkommit med samma styrka som förut, så hade klubbslagen helt säkert fallit betydligt hårdare och i betydligt raskare takt, än nu var fallet. Emellertid, den jämförelsen mellan å ena sidan högerchefens enligt min uppfattning i stort sett

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

ändå erkänn samma och resonabla kritik av regeringen och å andra sidan högerpressens uppträdande leder också tanken över till attacken från det andra hållet, nämligen från den s. k. yttersta vänstern inom kammaren. Jag skulle vilja, innan debatten slutar, säga något ord även om vad som där kom till synes, åtminstone efter vad jag tror mig ha kunnat märka.

Det partiets nykorade ledare begynte ju med — och det förekom sedan upprepade gånger i hans tal — att kasta ut speciellt mot regeringen en del ganska skarpa ord. Emellertid får han väl ursäkta, om man tolkar åtskilligt av detta som ord avsedda mera att nå till galleriet. Nu vill jag genast skjuta in, att det erkännandet vill jag gärna giva honom, att det naturligtvis alltid är angenämare, när man talar till galleriet, än när man, såsom hans företrädare på talarstolen, talar direkt till parketten. Emellertid var det ett par sådana ord i hans tal, t. ex. den gamla historien, att man får ju beklaga dessa socialdemokratiska statsråd, som tyvärr icke kunna taga upp kampen för republiken på grund av den statsrådsed de avgivit. Men när talaren framhöll, att regeringens blivande proposition i författningsfrågan skulle komma, att på ett ohjälpligt sätt splittra den svenska demokratin, då står mitt ringa förstånd stilla. Jag kan verkligen icke förstå, att om den arbetande och kämpande demokratin genom en viss reform ser sina egna kadrer, på ett väldigt sätt ökade, man då kan säga, att sådant kan verka splittrande och ödeläggande på demokratin. Då gå uppfattningarna om vad som är demokrati ganska mycket isär. Och för resten, denna reform, som redan nu börjar kasta sin skugga framför sig, om icke annat så kommer den alltid, som högern själv öppenjärtligt förklarar, att bryta högermajoritetsväldet i första kammaren. Kan en sådan reform verkligen sägas verka ohjälpligt splittrande på demokratin? Det är en tanke, som jag icke kan fatta.

Jag skulle också vilja säga, att det var med förnöjelse vi från vårt parti för övrigt hörde från vänstersocialistiskt håll de kraftiga anfallen mot högern och dess talare, och vad som där sades kunna vi i det allra mesta ställa oss solidariska med. Jag skall därvidlag endast tillåta mig den lilla randanmärkningen, att hade det vänstersocialistiska partiet också i den genomkämpade valstriden utpekade den svenska högerreaktionen som huvudfienden för landets folklycka i stället för det socialdemokratiska partiet, så kan det ju hända, att den protest, som den svenska arbetarklassen och småfolket kom att avgiva mot rådande missförhållanden, hade blivit ännu mera imponerande, än den blev.

Jag skulle också, innan jag slutar, vilja komma till en annan liten parallell. Det framhölls, att herr Lindmans tal skilde sig fördelaktigt och förmånligt från tonen i den lägre delen av högerpressen. Jag skulle också vilja säga, att det vänstersocialistiska partiets talesmans anförande skiljer sig lika fördelaktigt och på samma pregnanta sätt från åtskilligt, som förekommer inom den press, som står honom speciellt nära. Jag vill då icke upptaga

kammarens tid eller uppmärksamhet med att vidröra de inbördes striderna mellan det partiet och vårt — det kan kammaren med all skäl undanbedja sig — men det finns en företeelse, som är av betydligt större intresse. Det är ju som vi alla veta så, att kriget har kommit till den punkt, att för åtskilliga av de större stats samhällena har bristningspunkten infunnit sig eller hotar att infinna sig, då rätten brytes ned och det icke längre finns någon samhälls auktoritet. Vi ha sett sorgliga exempel på huru i ett annat land, där man just kommit till denna bristningspunkt, man kan säga orientaliska förhållanden och den omständigheten, att stora massor av befolkningen äro analfabeter, och många andra vidriga omständigheter medverkat till, att politiska åskådningar brytas mot varandra på sådant sätt, att man icke skyr att gripa till även den blodiga stridens vapen. Och det har inträffat, att man på grund av alla dessa vidriga samverkande omständigheter kunnat få bevitna, huru yttrandefriheten, huru tankefriheten trampats under fötterna, huru fängelserna öppnats för människor, som icke brutit mot den borgerliga rättens principer, ja huru till och med man sudlat sina vapen med oskyldigt blod. Och det är, säger jag, icke bara demokratiens utan mänsklighetens heligaste rättigheter, som kommit i den mest uppenbara fara.

Det har då inträffat någonting, som är en verklig samhälls angelägenhet att observera, nämligen att till och med i vårt land kunnat höjas röster för ett kritiklöst och jag säger rent ut tanklöst instämmande i sådana förvillelser. Det är verkligen en samhälls fara att aktgiva på. Men jag vill i samma ögonblick säga, att jag vill totalt fritaga mig från den misstanken att vilja liksom kalla fram några reaktionära instinkter inom vårt samhälle, att vi skulle tillgripa vare sig skärpta bestämmelser ifråga om yttrande- eller tryckfriheten eller sådant. Jag hyser samma förakt för den sortens män, som försöka driva fram sådana tvångsåtgärder mot det fria ordet, mot den fria tanken, som jag måste göra det för människor i ett annat land, där man dagligen får dessa bloddrypande skildringar till livs.

Jag vill emellertid med det här anförda icke ha lagt våra forna partivänner någonting till last. Jag vill i stället i det längsta tro, att det förefinnes en motsättning mellan vissa delar av deras press och deras egna representanter, d. v. s. detsamma som här erkänts beträffande herr Lindman och vissa delar av hans partis press. Och jag tror, att både jag och det parti jag har äran tillhöra skulle glädja oss icke bara för egen men framför allt för arbetarklassens del, om denna strävan att tro gott och det bästa om dessa våra forna partivänner kunde hos dem framkalla en något ökad benägenhet att försöka se den ärliga lojala strävan, som demokratiens utanför deras egna led företräder. Det är visst icke något frieri till någon allmän förbrödning, som jag här åsyftar, utan det är en allvarlig maning, att tiden är sådan, att kunna vi ömsesidigt försöka tyda våra intentioner till det bättre, så ett år

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

säkert, vem som förlorar på det, icke är det den svenska arbetar-
klassen.

Jag vill sluta med vad jag sade i början av mitt anförande, att regeringens ställning giver intryck av att vara stark, ja påfallande stark. Och varför? Det kanske ingen förut här direkt i klara ord har sagt. Dess ställning är så stark, just därför att den är uttryck för den stärra, som nu allt efter som dagarna gå blir mäktigare än kanonernas larm och som en dag också skall kunna tysta dem. Det är hemligheten. Och det är det, som avtvingar högern och reaktionen den otvetydliga respekt, som enligt min uppfattning här ändå kommit regeringen till del i dag. Vad man innerst respekterar är denna över hela världen framstörande demokrati. Det är det, som håller tillbaka de annars traditionella och hätska angreppen. Det är det, att man känner, att det är en makt, som går framåt.

Med dessa ord har jag visst icke velat giva de olika regeringsmedlemmarna själva någon hyllning. Själva äro de säkert medvetna om att även för dem gälla de ord, som viskades av slaven i den romerske triumfatorns öra: kom ihåg, att du är dödlig. Det är alltså icke med någon sådan personlig adress, som jag vågat föra fram dessa synpunkter. Men det äro vi övertygade om, att den nuvarande regeringen är stark och sällsynt stark, just så länge som den fortsätter sin kamp i ett det mest intensiva och intima samarbete med denna lidande och kämpande demokrati i vårt land. Så länge så sker, veta också de små i samhället, att de lagt sin sak i de bästa händer, och vi andra, icke minst de som representera vänstern i riksdagen, veta, att det är det som lyser upp tillvaron för oss i dessa mörka tider och lär oss att med så mycket större förtroende gå de bistra dagar till mötes, som alltjämt återstår.

Herr Månsson i Backa: Herr talman, mina herrar! Jag hade icke ämnat att uppträda här, men jag blev närmast föranledd därtill av en ärad talare, som yttrade, att den nya partigruppen hade icke framträtt med några positiva, bättre förslag till livsmedelsfrågans lösning. Det program bondeförbundet sätter först på sin fana är det: egen livsmedelsproduktion inom egna landamären för Sveriges folk. Ifrån denna grundprincip ha Sveriges bönder i forna tider gått till strid för sin självständiga ställning i ett fritt samhälle. I den dag som i dag är skall åter den svenske bonden träda fram på den arena, som heter livsmedelsproduktionens fulla betryggande för vårt land och folk.

Om vi kasta blicken utåt, skola vi finna, huru de nu kämpande makterna söka utsvälta varandra på livsmedelsområdet. Liksom förr i tiden fästningar erövrades genom uthungring, så söka nu land att uthungra varandra.

Det talas i vårt land ingalunda minst om ett fosterländskt försvar. Grundvalen för detta försvar är fullt tillräcklig produktion inom landet av livsmedel för vårt folk. Har icke vår armé, har icke vårt folk bröd nog att kunna isolerat rida ut en storm för sin självbe-

stämmingsrätt och sina livsintressen, så är också försvaret av noll och intet värde.

På grundvalen av dessa åskådningar är det, som bondeförbundet går till kamp för ett starkt fosterland.

Vi veta, att allt sedan 1870- och 1880-talen har Sveriges landsbygd avfolkats med 30 å 40 procent, som nu icke ägna sig åt modernäringen. Vi veta även, att lika väl i religiöst som i moraliskt avseende är den satsen gällande, att den som föraktar sin moder, honom skall icke väl gå. Sveriges folk har föraktat modernäringen. De ha strömmat till industrien och städerna. Det är detta förakt för modernäringen, som i närvarande stund är en förbannelse för hela vårt land.

Grundvillkoret för en stark livsmedelsproduktion måste då sökas i stimulering av den näring, som är så nödvändig, i samma utkomstmöjligheter inom detta område som inom andra. Det är lösen för ett jämnt fördelat arbete inom ett samhälle, det må vara stort eller litet. På grundval härav är det som vi gå till kamp för modernäringen. Vi ha tänkt oss, att flera armar skulle ägna sig åt denna näring. För närvarande ställas stora krav på produktionen. Det fattas armar. Dessa armar skola lockas till jordbruket. Varmed? Jo, med penningens hjälp, genom utkomstmöjligheternas likställighet med industrien och andra näringar. Det är först genom denna stimulation, som vi skola kunna hoppas att få en jämn fördelning inom näringssystemet.

Jag skall här icke bli långsam och taga tiden länge i anspråk, men det vill jag säga, att här har kastats fram anmärkningar och skarpa anmärkningar mot jordbrukets idkare. Vi ha sett, huru landsbygden har avfolkats huru det blivit allt färre och färre armar där. Är det då en väg till upprättelse av modernäringen att sätta tvångspriser på den arbetsprodukt den framställer? Jag säger tvångspriser, ty innerst inne äro maximipriser endast ett förfinat uttryck för detsamma. Nej, vi måste komma till samma utkomstmöjligheter inom denna näring som inom andra näringar.

På vad sätt skall detta kunna ske? Ja, en ny grupp kan icke på rak arm komma med klara linjer för detta måls realiserande. Det är förundransvärt, att i vår huvudstad som är så uppfylld av teoretisk agronomi, fastän i jordlös form, det är förundransvärt, att icke denna jordlösa agronomi långt före detta har löst detta problem. I Danmark och i Norge ha samhällets styrande kallat modernäringens idkare till samråd, men så har föga skett här i Sverige. Det har sagnats samarbete. Det har varit en överkultivering i jordlös agronomi. Teorien har varit huvudsaken. Den praktiska gärningen har blivit bisak.

Jag vill i detta sammanhang endast påpeka en sak. en sak som har tilldragit sig på flera platser inom den trakt, där jag är hemmahörande. Vi ha sett småbrukare, som arbetat i tiotal, tjugotal år, 18 timmar om dagen kanske, så länge jorden varit tjänlig för bearbetning, för uppodling och utvinnande av nya marker att lägga under plogen. Sådant är ovillkorligen en nationell vinst. Det har

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
n. n.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

visserligen från vederbörande auktoriteter kommit fram en premiering av mindre odlingsföretag. När en sådan fattig småbrukare är färdig att gå sin grav till mötes, då kanske han får en premie på 30 eller 40 kronor, för att han uppodlat tiotals tunnland jord. Här om någonsin borde statsmakterna låta penningen träffa det, som verkligen är grundval för vårt samhälle.

Det är på sådana grundvalar, som vi inom bondeförbundet tänkt oss ett starkt Sverige. och det är på dessa grundvalar, som vi också en gång skola kunna säga, att vi producera livsmedel inom egna landamärens för hela det svenska folket. Det är endast detta jag velat ha sagt.

Herr vice talmannen, som under herr Månssons i Backa yttrande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav härefter ordet till

Herr Hildebrand som anförde: Herr talman! Remissdebatten brukar ju röra sig om en hel del olika frågor från det senaste året och även frågor, som man väntar skola komma att behandlas den närmaste tiden. Jag ber därför i överensstämmelse med vad som blivit allt vanligare få fästa uppmärksamheten i allra största kortlighet på ett par spörsmål om politiken i allmänhet, varvid jag på ett par punkter endast skall framställa ett par önskemål och på ett par andra punkter endast göra ett par små anmärkningar.

Jag ber att först få inskjuta den anmärkningen, att när man här uttalat starkt misstroende på vissa håll emot kristidskommissionerna, så är detta misstroende fullkomligt internationellt. Det finnes i alla länder emot de tillfälliga ämbetsverk eller institutioner, som fått sig anförtrord regeringen eller ransoneringen av vissa nödvändighetsvaror. Det är också mycket naturligt, att ett sådant misstroende finnes, och jag vill icke längre uttala mig om detta, utan endast i anslutning till vad som här under kvällens debatt framkommit alldeles bestämt hävda den meningen, att ett upplysningsarbete i våra folkhushållningsfrågor är synnerligen nödvändigt såväl bland konsumenter som bland producenter. Det är ju klart, att för var och en, som närmast ser på förhållandena i hans egen trakt, felas förmågan att överblicka den olikartade situationen i olika delar av vårt stora vidsträckta land. Då behövs det, för att man bättre skall kunna förstå regleringarna, förstå läget, ett verkligt upplysningsarbete, och att detta bedrivs på ett gott sätt, så att även det kan mötas med förtroende. Och till all lycka har det visat sig, att särskilt från producenthåll i många delar av landet har det framkommit önskemål om just ett sådant upplysningsarbete.

Bland övriga och viktigare frågor, som förekommit här i dag, är även frågan om vårt förhållande till andra makter. Det är ju klart, att när förhandlingar föras, man endast kan snudda vid hörande spörsmål, och jag vill göra detsamma. Jag skulle dock vilja säga, att när hans excellens utrikesministern gjorde sitt uttalande här, så synes det mig, att han sade antingen för mycket eller också

för litet. Vad han sade har blivit föremål för mycket olika tolkningar. Det var för litet, därför att när han nu ville uttala sig, så kunde han icke giva en hel del detaljer, som skulle behövas, för att vi här i kammaren skulle få en verklig, en mera fyllig uppfattning av läget. Just därför var det för mycket, att det har inom några delar av kammaren väckt mycket stark förstämning, vad han där sade och vad man ansett sig kunna lägga in i hans ord. Det är möjligt, att man här överdriver. Det vore väl, om man gjorde det. Jag har endast velat framhålla själva faktum.

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

I samband med utrikesfrågorna har man här mycket diskuterat en del tidningars uttalanden. En av mina partikamrater har redan upptagit den frågan till belysning. Jag vill uttala mig därom mycket kort. Jag vill gärna erkänna, att en del av de uttalanden, som fällts om pågående förhandlingar, syntts mig vara överdrivna. Men de personer, som här fällt så hårda omdömen om en del högertidningar, borde dock erinra sig, vad som förefallit under de senaste åren.

Låt oss kallt tänka på vad som mest bör kunna skada vid förhandlingar med en annan makt. I våras fördes dylika förhandlingar. Då kom en stor människomassa utanför riksdagshuset här, och denna stora massas målsmän krävde en snar uppgörelse med ett annat land, med vilket förhandlingar fördes. I den dåvarande oppositionspres- sen och på en hel del folkmöten framställdes samma krav. Vad är det man ser nu? Jo, för närvarande finner man en del uttalanden om och en del varningar mot en förhastad uppgörelse eller en uppgörelse på hårda villkor. Vilketdera kan tänkas mest hindra en uppgörelse med en annan makt, att man kräver under alla förhållanden, såsom i våras, att en uppgörelse skall ske, eller att det varnas mot en uppgörelse. Nog förefaller det mig vara klart, att det var taktiken i våras från oppositionen, som då måste hava mera försvårat en uppgörelse, därför att den taktiken hjälpte den andra makten i avseende å krav på eftergifter från Sveriges sida. Även om en del överord fällas och i dessa dagar hava fällts av den nuvarande oppositionspres- sen, så gå de i en annan riktning, och det är mig ofattligt, att de vid förhandlingar skulle kunna göra ens tillnärmelsevis samma skada. Jag tror för övrigt, att man här i riksdagen skulle göra klockast i att icke så mycket inblanda tidningarnas uttalanden. Vi ha nu från båda sidor skäl att komma med klagomål, och min tro är, som redan uttalats från annat håll, att om man verkligen skall nagelfara vad som sagts under de senaste åren, så kommer icke högerpres- sen att stå sig sämst, och icke tror jag, att vad som skrivits kommer i kontakt med tryckfrihetsförordningen, såsom här i dag uttalats.

Jag ber även att få beröra ett annat moment i debatten, ett moment som icke alls upptagits, sedan det kom fram. Det var en talare på en av Norrlandsbänkarna här, som talade om obändiga naturkrafter och att dessa obändiga naturkrafter hade framkallat anarki i Ryssland och Finland, när de påverkats av svälten. Han antydde att liknande förhållanden skulle kunna uppkomma även i vårt land fram på senavintern och våren. Det synes mig, att den här antydda möj-

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

ligheten är så pass allvarlig, att den bör ägnas ytterligare några ord. Först och främst synes det då vara alldeles klart, att regeringen och statsmakterna böra vidtaga alla åtgärder, som lämpligen kunna vidtagas, för att förhindra, att svälten kommer. Jag för min del har därför icke på något sätt ansett mig kunna klandra, att förhandlingar upptagits med makterna väster ut om en import av varor till Sverige. Det väsentliga är dock, på vilka villkor en import kan ernås, men därom får man uttala sig, sedan en eventuell uppgörelse träffats och man känner dessa villkor. Det borde dock stå klart för oss, att på vad villkor som helst kan naturligtvis icke en uppgörelse träffas, och det har även framgått av vad som sagts från regeringsbanken i dag, ty det finnes dock anledning att tro, att vi kunna reda oss även utan import. Det gäller naturligtvis då att väl tillvarataga vad vi hava och att distribuera det till alla delar av landet och till alla grupper av folket på bästa möjliga sätt. Det gäller även att genom höjda minimipriser och genom vidtagande av andra åtgärder söka åstadkomma en stegrad jordbruksproduktion. Det första är således, att statsmakterna och främst regeringen bör göra allt som kan göras för att förhindra att den av Norrlandstalaren omnämnda svälten verkligen skall infinna sig. Men därefter bör beaktas, att upprätthållande av lag och laga ordning är helt enkelt en primär statsuppgift och att iakttagandet av detta, vidtagandet i god tid av åtgärder som kunna anses befogade, länder alla till gagn. Ty om en orosvåg går över landet och får växa för högt, så behövs det efteråt så mycket strängare och starkare åtgärder, och då kan följden endast bli, att desto flera individer gjort sig själva eller andra olyckliga. Man har därför rätt att på regeringen ställa det kravet, och jag hoppas och tror, att man kan ställa det kravet, att den vidtager alla åtgärder i det syfte som här är angivet.

Ser man på denna grupp av spörsmål, så vill jag hoppas, att det på regeringens program står: vidtagande av praktiska åtgärder till nödens lindrande och en god ransonering av disponibla livsmedel. även om en hel del nya åtgärder måste vidtagas; vidare att ett kraftigt upplysningsarbete om nödvändigheten av dessa åtgärder sättes i gång och slutligen att åtgärder i tid vidtagas, om så är behöfligt, för ordningens upprätthållande.

Till sist vill jag endast beröra ännu en sak. Man har på något håll talat rätt vänligt om högerns uppträdande i dagens debatt, och det torde väl endast vara en av de senaste talarna förbehållet att föreställa sig, att högeroppositionen har rasat hela dagen. Ja, det har varit en rätt lugn remissdebatt, och det finnes, tror jag, inom högeroppositionen här en verklig benägenhet att till gagn för landet samarbeta med regeringen och regeringspartierna. Men jag skulle vilja rikta en hemställan till regeringspartierna att icke ställa högeroppositionen på allt för stora prov. Början har icke varit lovande i denna mening, och jag tillåter mig här att till belysning av detta anföra en liten episod.

Om herrarna hava givit akt på valet av ordförande och vice ordförande i de ständiga utskotten, så hava ni funnit, att i det utskott som

har grundlagsfrågor sig anförtrott har blivit både en ny ordförande och en ny vice ordförande. Den som jämför, hur man där haft det ställt vid föregående riksdag och flera riksdagar i följd förut, märker, att en ny ordförande insatts på en plats, där det var en ledighet efter den nuvarande statsministern, men att en ny vice ordförande kommit på den platsen, ehuru den som fungerat under många riksdagar i utskottet såsom vice ordförande fortfarande tillhör utskottet. Nu ber jag herrarna icke missförstå mig. Den ledamot av utskottet som blivit vice ordförande har min fulla aktning, och jag uppskattar hans allmänna riksdagsmannaduglighet, men den som varit vice ordförande under en lång följd av år är dock alldeles sällsamt kompetent för uppdraget genom sin statsrättsliga bildning, genom sin förmåga att göra författningsutredningar och genom sin under de senaste riksdagarna visade vana att handlägga utskottsärenden. Utan att på något sätt vilja förringa den nu valdes duglighet, måste jag dock här säga, att jag aldrig under min riksdagsmannabana sett ett så eklatant utslag av underkännande av den sakliga kompetensen som vid detta val. Det har varit ett svårt felgrepp detta, och jag vill endast säga, att skulle många sådana göras, då försvårar man för högeroppositionen i högsta grad det samarbete med regeringen och regeringspartierna var till den dock är beredd. Jag vill hoppas, att regeringspartierna icke vilja upprepa något liknande gång efter annan utan att de må moderera sig, och då tror jag, att man också kan utfästa, att högeroppositionen skall göra vad den kan för att, som jag nyss nämnde, till nytta för landet samarbeta, trots sakliga strider där sådana äro nödvändiga, med den nu sittande regeringen och de nuvarande regeringspartierna.

*Vid remiss av
statsrevis-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Vidare yttrade:

Herr **I n g v a r s o n**: Jag har, herr vice talman, känt mig pliktig att yttra några ord med anledning av det anförande som herr **F a b i a n M å n s s o n** nyss höll.

Kammarens ledamöter torde av detta anförande fått det intrycket, att det arbete som utförts för att åstadkomma förslag till väsentliga utvidgningar av Karlskrona örlogsvary har förhållits i synnerligen stor utsträckning. Han nämnde, att de sakkunniga tillsattes de första dagarna av juli månad 1916 och avlämnade sitt betänkande nu på nyåret. De hava således hållit på med sitt arbete i ungefär ett och ett halvt år. Vid senaste riksdag framförde herr **M å n s s o n** den tanken, att man skulle kunna nöja sig med att helt enkelt göra en liten ytterligare utvidgning av det program som delvis var beslutat angående Karlskrona örlogsvarys utveckling. Den tanken hava de sakkunniga redan förut haft uppe och låtit grundligt undersöka samt offrat mycken tid på men funnit den orealiserbar av såväl ekonomiska som utrymmesskal och åtskilliga andra skäl. Sedermera har det verkställts utredningar om två andra alternativ, dels det varom herr **M å n s s o n** här talade och beträffande vilket det föreligger en preliminär utredning och dels det förslag som slutligen blev de sakkun-

Vid remiss av
statsoverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

nigas. Det är uppenbart att detta arbete har måst kräva en avsevärd tid. Jag känner så pass väl till utvidgningsarbeten vid privata varv och nybyggnadsarbetena vid örlogsvarvet, att jag tror, att jag vågar säga, att den jämförelse som herr Månsson här gjorde knappast är fullt hållbar. Jag vill påstå, att detta arbete har utförts så snabbt som möjligt, icke minst ur synpunkten att astadkomma ett förslag som för statens del ekonomiskt och produktivt ställer sig så fördelaktigt som ske kan. Så har det varit, och jag vill därför å de övriga kommittéledamöternas vägnar, som icke äro närvarande här, säga, att den kritik som herr Fabian Månsson kommit med — möjligen åsyftade han icke att göra den så skarp, men uttrycken föllo sig så — icke är rättvis.

Hans excellens herr statsministern E d é n: Herr talman, mina herrar! Såvitt jag kan bedöma, lider denna långa remissdebatt, i vad angår det sakliga innehållet, mot sitt slut, och innan talmannens klubba faller, har jag känt en önskan, att även från denna plats något skulle sägas till andra kammaren. Jag kan då naturligtvis icke gå in i någon sammanfattning av alla de olika spörsmål, som här varit uppe, men jag skall tillåta mig att taga upp åtminstone några av dem till ett par anmärkingar och därtill också foga en eller annan särskild reflexion över några detaljer i vad som förekommit.

Jag börjar med en av dessa senare reflexioner. En talare, som hade ordet här på aftonen, fäste uppmärksamheten vid de utnämningar till statssekreterare, som skedde under höstens lopp, och framställde till regeringen den frågan, huruvida regeringen kapitulerat inför byråkratien genom dessa utnämningar. Han synes hava menat, att den tystnad, som regeringen iakttog vid pressdiskussionen om detta ämne, icke gärna borde få iakttagas också i dag. Jag kunde naturligtvis svara, att utnämningsfrågor av denna art kanske icke äro så särskilt lämpade för riksdagsdebatten. Men det är mig ett verkligt nöje att här i kammaren få uttryckligen säga ut, att de, som i dessa utnämningar sett någon som helst kapitulation, på det mest fullständiga sätt misskänna såväl själva de utnämndas personlighet och kapacitet som också de motiv, som föranlett utnämningarna. Jag kan helt enkelt och kort förklara, att dessa utnämningar hava skett på förslag av vederbörande departementschefer, sedan dessa departementschefer var för sig kommit till den fullt övervägda och bestämda uppfattningen, att den, som var och en av dem föreslog, var den under nuvarande förhållanden lämpligaste och bäst kvalificerade, som stod att få. Därmed bör, såvitt jag förstår, varje diskussion om andra motiv vara onödiggjord.

En vida större fråga, den största av alla, är den, som skulle kunna sammanfattas under rubriken vårt livsmedelsproblem, spörsmålet om vår folkförsörjning. I denna fråga hava här höjts många bekymrade röster, många ivrigt manande och rådande röster, och en oändlighet av förslag och synpunkter hava kommit fram starkt växlande sinsemellan. Jag skall i detta spörsmål endast tillåta mig att fästa uppmärksamheten på, att den regering, som nu står in-

för kammaren, har haft att taga i arv situationen sådan den var, då vi trädde till våra ämbeten i senare delen av oktober månad år 1917, och att det är självklart att hela den livsmedelspolitik, som nu följes, måste i allra högsta grad vara påverkad av de grundvalar, som förut voro lagda, ja i många avseenden helt enkelt icke kan underlåta att fullfölja vissa huvudsakliga linjer, som förut blivit uppdragna. På samma sätt förhåller det sig, om också i något mindre utsträckning, med själva organisationen av detta arbete, kommissionerna och vad med dem sammanhänger. De hava vuxit till en hel ny förvaltning vid sidan av den egentliga statsförvaltningen. De befinna sig mitt i brinnande arbete, ett arbete som har blivit hårdare, mera pressande snart sagt för varje dag, som gått. Man måste gå fram med mycken varsamhet, om man vill göra förändringar i en sådan organisation. Det är helt enkelt icke möjligt att utan vidare kasta om organisation och metoder mitt under det allra hårdaste arbetet, mitt under den tid, då just organisationens prestationsförmåga ställes på de yttersta prov. Jag vill därmed varken hava underkänt vissa anmärkningars berättigande, ej heller på något sätt hava givit ett indirekt underbetyg åt kommissionerna i allmänhet. Jag endast konstaterar ett faktum. Jag tror, att i detta ögonblick, just nu, då så ofantligt mycket hänger på, huru vi kunna med förhandenvarande hjälpmedel sköta oss under de allra närmaste månaderna, i detta ögonblick är det viktigaste och det bästa vi alla kunna göra att samla alla krafter till en *positiv* medverkan vid kommissionernas och andra statsorgans arbete, gärna med förslag till förbättringar, som kunna genomföras, men helst utan att sväva ut på sådana områden, där varje eftertanke måste säga oss att det icke står till att nu i ett enda ögonblick skapa nytt. Så allvarsam är utan tvivel ställningen, att alla krafters samverkan behöves, och jag har en förnimmelse av, att trots de mycket naturliga klagomål, som kommit fram, trots den reaktion, som helt naturligt växer upp framför allt bland våra jordbrukare gent emot det för dem så ovana, störande och pinsamma ingripandet i deras fria näring, trots allt detta känna vi dock mer och mer över hela landet nödlägetts krav och äro beredda på att var och en sätta axeln till för att hålla kärran i gång i det mycket tunga föret nu på våren.

En talare — herr Thore — har här på eftermiddagen tagit upp en fråga, som efter vad jag finner av tidningarna varit berörd även på förmiddagen av inledaren i dagens debatt om ock endast i största korthet, Jag syftar på frågan om vårt tonnage och dess plats i de nu pågående underhandlingarna med England och dess bundsförvanter. Det är mig, såsom jag redan har uttalat i första kammaren, icke möjligt att på något sätt gå in i detaljdiskussion i denna fråga. Det torde lätt förstås, att ingenting skulle vara olämpligare i detta ögonblick, då förhandlingarna pågå och då det gäller att få det bästa möjliga ut ur dem. Men så mycket bör jag även i denna kammare säga, att det icke behöver vara något missförstånd om de allmänna riktlinjer, som regeringen anser sig förpliktad att i denna fråga följa. Det antyddes av en av de närmast förestående talarna, herr Hildebrand, att utrikesministerns yttrande

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

på förmiddagen skulle hava väckt en viss förståmning. Jag känner icke vad den ärade talaren därmed åsyftade. Han angav icke själv, i vilket avseende utrikesministerns uttalande skulle hava varit ägnat att väcka en sådan förståmning. Har den emellertid uppkommit, så torde det — jag kan icke fatta annat — bero av något missförstånd angående innebörden i utrikesministerns yttrande. Så mycket kan jag i varje fall försäkra den ärade talaren icke blott på mina utan alldeles visst även på utrikesministerns och på hela regeringens vägnar, att det icke varit tal om något sådant, som han karakteriserade så, att vi skulle kunna »gå med på vilka villkor som helst». Det är däremot tal om, att man skall se till, huruvida den utan tvivel mycket dyrbara tillgång, som tonnaget utgör, i denna stund av utomordentligt tryck kan utnyttjas för att lindra landets försörjningsbekymmer på ett par avgörande punkter. Man ser till, om detta utnyttjande är möjligt eller om det icke är möjligt, det är innebörden av förhandlingarna. Huruvida det blir möjligt, det beror, såsom talaren alldeles riktigt uttryckte det, på vad man kan få i utbyte. Bytet bör göras så fördelaktigt som möjligt, yttrades av en annan talare, den nyss anförde talaren på Göteborgsbanken. Ja, detta är just vad man försöker göra, men observera, så fördelaktigt som möjligt. Det kan icke begäras, att varje byte, som regeringen möjligen kan anse sig böra gå in på, skulle vara sådant, att vem som helst skulle finna det fördelaktigt. Men vad som kan begäras är, att man icke skall giva ifrån sig det viktiga bytesobjektet utan att hava vunnit så mycket, som man under förhandenvarande omständigheter anser berättiga till en sådan uppoffring.

Sedan jag avgivit dessa förklaringar i frågan, torde jag icke behöva vidlyftigare inlåta mig på några andra av sistnämnde talares mer eller mindre motiverade utfall. Jag skulle dock vilja säga, att det föreföll mig något oväntat, när han gjorde det till en anmärkningsanledning mot regeringen, att regeringen icke uttalat någon sympati för handelsflottans upprätthållande eller något beklagande av de förluster, som denna flotta lidit. Vill den ärade talaren ovillkorligen hava ett uttryck av denna sympati och dessa beklaganden, så skall han — alldeles oberoende därav att flera av hans uppgifter icke torde vara sakligt riktiga — få det nu utan något förbehåll. Jag trodde annars, att sådana sympati och sådana beklaganden vore självklara för varje svensk medborgare. Men det är ju tyvärr så, att i denna diskussion som annars — det kan gärna sägas i förbigående — har präglats, såvitt jag har förstätt, av en önskan att komma varandra i viss mån tillmötes, sköt den talare jag nu åsyftar också in några slutord, som tycktes vilja fränkänna regeringen egenskapen att följa en svensk politik, en politik, som vore, för att begagna det ryktbara uttrycket, ingenting annat än svensk. Detta uttalande är icke värt något annat svar än att det varit ytterst illa på sin plats med hänsyn till vad regeringen gjort och gör och knappast kan förklaras annorlunda än så, att denna talare själv ej rätt förstätt vad han sagt.

Talaren på Stockholmsbanken, herr Hildebrand, har på aftonen uppfordrat regeringen att, ifall så behöves, vidtaga åtgärder för uppehållande av lag och laga ordning. Jag nödgas säga, att denna uppfordran förefaller mig skäligen opåkallad; vad däri skulle ligga faller inom de självklara uppgifter, som varje regering har. Den ärade talaren har för övrigt dess bättre icke alls i vad hittills inträffat någon anledning att peka på någon fara för lag och laga ordning. Tvärtom synes det mig, att de månader, som gått, sedan mina kolleger och jag övertogo platserna vid Konungens rådsbord, givit oss det allra bästa intryck av, att i detta svenska folk trots alla kristidens vedermödor, brist och nöd dock verkar en levande känsla av alla medborgares gemensamma skyldighet att försöka själva bidraga till ordningens uppehållande genom att lugnt söka göra sin plikt och var och en förrätta sitt arbete. Det är klart, att skulle tyvärr någonting hända, som störde lag och ordning, känner regeringen till fullo sitt ansvar och kommer att därefter handla. Men jag har den livliga förhoppningen, att ju mera man visar förtroende för det svenska folket, för *hela* det svenska folket, desto mera skall också varje farhåga i den riktning den ärade talaren nyss antydde komma på skam.

Därmed kommer jag över till det sista av de spörsmål, som hava föranlett mig att begära ordet i denna sena timme, ett spörsmål, som även det i viss mån sammanhänger just med den grundtanken i vår syn på kristidens stora uppgifter att vi böra visa det svenska folket det förtroende, som det har rätt att fordra, nämligen spörsmålet om vissa författningsändringar, som regeringen har i trontalet bebådat.

Jag torde icke behöva, vad dessa beträffar, taga upp någon diskussion om den kvinnliga rösträttens princip med en ärad talare på Västgötabanken, som mot den föredrog en lång anmärkningslista. Det föreföll mig som om de skäl han därvid anförde tyvärr alltför mycket påminde om en repetitionskurs av mycket förlegat slag, jag kom att tänka på vad man vid universitetet i min hemstad kallar ett gammalt kollegium.

Det duger inte att vid universitetet använda sig av för gamla kollegier, ty vetenskapen går framåt — och det är även i den politiska diskussionen otillrädligt att komma med föråldrade argument, ty de verka icke. Eller skulle verkligen den ärade talaren få någon verklig anslutning ens bland sina meningsfränder, då han gjorde gällande, att den kvinnliga rösträtten skulle undergräva »aktningen för kvinnan», eller då han körde med den gamla, gamla käpphästen, att denna rösträtt skulle på något sätt skada kvinnans ställning i hemmet? Har då icke den ärade talaren lagt märke till att det finnes många tusentals kvinnor här i landet, som redan *ha* rösträtt — visserligen bara kommunal, men den kommunala kan i stället utövas flera gånger än den politiska? Jag har aldrig hört varken honom eller någon annan kunna påstå, att i de hem, där det finnes kommunalt röstberättigade kvinnor, kvinnans ställning skulle vara mindre aktad eller hennes duglighet att förestå hemmet

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Fortw.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(forts.)

befinnas mindre än i andra hem. För övrigt, den tiden kommer väl, då vi få på allvar debattera dessa spörsmål. Tills vidare tillåter jag mig att markera det faktum, att ingen av högerpartiernas ledare, vare sig i denna eller första kammaren, har på denna punkt över huvud taget gjort något uttalande. Kanske vågar man däruti se ett indirekt tecken till att *de* i motsats till talaren på Västgötabanken börja känna, att åtminstone den frågan kan icke gärna längre förhålas. Allraminst skall det gå att förhåla den i Sverige genom att peka på kvinnans övertalighet över mannen i främmande länder, uti krigförande länder, såsom talaren på Västgötabanken tycktes mena. Det argumentet hör i sanning till de mera kuriösa. Talaren torde väl kanske ändå ha observerat, att just i de krigförande länderna själva är man *icke* rädd för att släppa fram kvinnorna.

Om högerens ledare iakttagit tystnad rörande kvinnorösträtten, så hava de däremot, om också i korta ordalag, avgivit sina förklaringar angående den kommunala rösträtten. Herr Lindmans ord föllo sig först som en anmärkning mot det blivande förslaget ur jordbrukarnas synpunkt. Den anmärkningen är nu här bemött, liksom den på förhand blivit bemött så många gånger, och jag kan lämna den åsido. Därtill fogade herr Lindman, att hans parti icke kan lämna sitt bifall till det förslag, som icke tar hänsyn till första kammaren utan rubbar den grund, på vilken vårt tvåkammar-system är uppbyggt. Mot detta argument skall jag göra ett par korta erinringar. Först den, att det *icke* kan med skäl påstås om det förslag, om vilket vänsterpartierna här i Sverige ha samlat sig och som den nuvarande regeringen ännu föra fram, att det icke tar hänsyn till första kammaren. Ty förslaget är till väsentlig del framkallat just av vår önskan att bringa en annan och bättre grund för första kammaren än den nuvarande. Det sticka vi icke under stol med. En sak är, att vi icke vilja och icke anse oss behöva underkasta förstakammarproblemet, såsom termen lyder, en utredning i den riktning, som högerpartierna önska, — en helt annan sak, att vi därmed skulle underkänna den lika-kommunala rösträttens inverkan på första kammaren. Vi underkänna visst icke denna inverkan. Men vi anse, att denna inverkan är just en sådan inverkan som behövs, för att första kammaren skall få en grundval som lämpar sig för svenskt statsliv i denna tid. Och vidare: vad menas med herr Lindmans uttalande, att det förslag, som skulle kunna vinna hans och hans partis bifall, skall vara sådant, att det icke rubbar den grund, på vilken vårt tvåkammar-system — jag förmodar vårt nuvarande — är uppbyggt? Jag tillåter mig att göra den frågan: Vad skulle det då tjäna till att komma med ett förslag, som inte rubbar den grunden? Så vitt jag kan förstå herr Lindmans ord, gå de ut därpå, att han vill ha fram ett förslag, som omskapar tillsättningsformerna för kammaren men lämnar samma element som nu i obestridd herravälde över kammarens majoritet, i obestridd makt över de val, som avgöra kammarens sammansättning. Är så förhållandet, då vill jag

på förhand ha förklarat, att ingen sådan reform kan vinna bifall av *något* av vänsterpartierna, än mindre av regeringen. När vi trätt in för denna reform, är det i den bestämda avsikten att göra den på allvar, att försöka genomföra en reform av första kammaren, som verkligen gör denna kammare till ett sådant överhus — om vi nu skola begagna det ordet — som lämpar sig för den tid, i vilken vi nu leva, och för det moderna svenska statslivets behov.

Till sin förklaring om den kommunala rösträttsfrågan anknöt herr Lindman också ett påstående, att den nuvarande tidpunkten lämpade sig illa för framförandet av författningsändringar av denna art. Jag känner väl igen detta argument — och vem känner inte igen det ifrån högerns valrörelse i somras och från dess då utfärdade valupprop? Det smärtar mig nästan, att vi skola vara nödsakade att upprepa vad som emot det argumentet från vår sida redan så många gånger blivit sagt. Men det får väl lov att ske, och jag skall försöka göra det kort.

För mig ligger saken alldeles tvärt om. Den tid, som nu är, den icke blott lämpar sig för utan den tvingar fram dessa rösträttsreformer. Det må vara sant, att vi ha händerna fulla med det ofantliga arbetet att hålla vår folkförsörjning i gång och att övervinna alla de andra, yttre svårigheter, som den pågående väldiga världskampen medför. Men det går inte, hur mycket man också försöker, att göra dessa uppgifter till det *enda*, som åligger oss, det som skulle kunna tränga *allt* annat åt sidan. Nej, mina herrar, den väldiga storm, som nu går över världen, är icke endast en den folkförödande hemsökelsens och den stora folkkampens tid. Den är också en storm av den art, att den indirekt rör upp så ofantligt mycket i samhällenas inre och i människornas sinnen, som man inte *kan* skjuta ifrån sig, hur mycket man också skulle vilja det. Här förspillas nu ute på Europas väldiga slagfält människoliv i miljoner, den ena miljonen efter den andra. Det kunde tyckas, som om människovärdet aktades för intet uti denna förödande kamp. Men bakom detta fruktansvärda slöseri med människor och människooften reser sig i de kämpandes eget och i hela folkens medvetande en reaktion just mot detta sätt att föröda och ödsla bort de bästa generationernas liv. Det växer och stiger ur den bloddränkta marken en reaktion just *för* det människovärde, som världskriget synes så oerhört förhåna, och den reaktionen, mina herrar, den är det, som håller på att avsätta sina frukter i stat efter stat och som sträcker sina verkningar också till oss. I det ena krigslandet efter det andra ser man, hur ifrån den enkle mannens betydelse som kämpe i ledet utgår den reflexverkan till medborgarna hemma, att den enkle mannen och den enkla kvinnan i det samhällliga arbetet kräva full andel i detta arbete, uti beslutanderätten, uti ansvaret för landets öden. Jämlikheten, det gamla ordet från en tidigare världsrevolution, står fram som ett lösensord också i denna världsskakning och nu i djupare fattad betydelse än någonsin — den som vill se huru detta psykologiskt sker han kan läsa därom på några märkliga sidor i en av de märkligaste böckerna

Vid remiss av
stataverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

om kriget, sådant det är för de kämpande själva. Jämlikhet inom rimliga mått är det som måste förverkligas också inom det svenska samhället, och det inte bara på det kommunala området, samt därmed vid grundläggningen av första kammarens sammansättning, utan också i förhållandet mellan man och kvinna såsom medborgare i den svenska staten. På de grunderna är det jag vågar hävda, att just den tid, i vilken vi nu leva, tvingar oss att taga upp dessa frågor. Den tvingar oss därför att vi icke kunna skjuta dem undan utan verkligt allvarliga risker.

Därför säger jag nu utav djup och innerlig övertygelse: när dessa stora samhällsfrågor och författningsfrågor av oss föras fram, är det icke för att splittra, utan det är för att ena. Det sker därför, att efter vår mening är detta den enda möjligheten — en möjlighet, som ännu finnes, men som kan försittas — att på en rimlig uppgörelses grund ena mycket av det, som nu är söndrat inom det svenska folket. När regeringen kommer med detta arbetsprogram till riksdagen, så är det på fullt allvar som den samtidigt manar till enhet och samverkan. Vi syfta därmed icke bara på det arbete som ligger liksom utanför de partiiskiljande linjerna — i detta avseende kan jag gärna säga, att denna debatt har givit vissa förhoppningar — utan vi syfta längre och djupare. Vi tro, att vill man göra verkligt allvar av en svensk enighet i stormens och prövningens tid, då skall man också försöka att gå till mötes de mycket måttliga och försiktigt avvägda krav för medborgarrätt och fullkomnande av det svenska folkets självstyrelse, som regeringen kommer att förelägga riksdagen.

Efter det herr talmannen nu återtagit ledningen av förhandlingarna, anförde:

Herr Andersson i Grimbo: Herr talman! Herr Kristensson i Göteborg började sitt anförande med att säga, att han varit med om tio riksdagar men aldrig förr yttrat sig i någon remissdebatt, men nu fann han anledning att göra det. Jag vill då för min del säga, att jag har suttit här i riksdagen i tjugo år men vet mig aldrig för ha hört ett liknande anförande som det herr Kristensson i Göteborg nyss höll. Det har hittills alltid varit så, att den enskilde riksdagsmannens förehavanden utanför riksdagen, allt vad riksdagsmannen-kamraten företagit sig i privatlivet, har av grannlagenhetshänsyn hållits utanför debatterna, de må för övrigt ha varit hur häftiga som helst. Nu har herr Kristensson dragit fram en del enskildheter. När han med herr talmannens medgivande gjort detta, vågar jag förutsetta, att också jag kan i någon mån få bemöta vad han sagt, hur pinsamt och hur oegentligt jag än anser det vara att dra sådana här saker inför Sveriges riksdags andra kammare.

Vad beträffar den tidningsnotis, som herr Kristensson läste upp ur Göteborgsposten, har också jag sett den på sin tid. Något liknande var även infört i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. Jag bemötte båda artiklarna skriftligt och skickade in till tidningsredak-

tionerna i fråga, men dessa ville inte taga in dem i någondera tidningen. Jag tillåts alltså ej att försvara mig. Nu har denna artikel gått vidare genom pressen. Vänsterpressen har spritt den, och den har också förekommit i en högertidning, Östergötlands Dagblad, som sålunda är den enda högertidning, som ställt sig i skandalpressens led och som på detta sätt sökt skandalisera en enskild person i de avseenden det här gäller.

*Vid remiss af
statsverks-
propositionen
m. m.*

(Forts.)

Jag vet inte, om jag egentligen skulle ha någon skyldighet att här deklarerat inför vare sig herr Kristensson i Göteborg eller någon annan, hur jag har det hemma på min gård, men om jag nu skall inlåta mig på att bemöta en del av vad som sades, skall jag tala om hur det förhåller sig med de tvåtusen tunnorna rovor, som omnämnts. Jag vet inte, vad någon annan har med dem att göra, eftersom det inte är beslag på dem, utan de äro enskild egendom. Emellertid vill jag säga, att på Grimbo togos alla rovor upp och inga voro kvar i jorden, då frosten kom och så vitt jag vet har hittills ingen enda tunna rovor blivit så skadad av frosten, att de blivit odugliga till kreatursfoder. Hur det blir herefter, kan jag naturligtvis inte säga. Så förhåller det sig med det.

Vad beträffar påståendet, att jag skulle ha uppgivit, att det inte fanns någon spannmål inne första september eller att då jag inte skulle ha deklarerat — det ålades ju jordbrukarna att deklarerat då — vill jag säga, att det är oriktigt. Någon sådan uppgift har jag aldrig lämnat. Den vid den tiden innehavda spannmålen blev deklarerade. Det är nu ett faktum.

Vad beträffar det som vidare stod i denna tidningsnotis, är det mycket som icke står i minsta överensstämmelse med verkligheten. Att livsmedelsfiskalen har varit hemma en gång, när jag inte var tillstädes, är sant. Då hade han med sig två utomstående personer, som begärde att få se förråden i mjölskrubbarna och så vidare. Det hade man låtit passera, och på så sätt hade de gjort en husvisitation men ingenting hittat att anmärka på. Det kan emellertid här gott hända, att jag kan råka fast, på det sättet menar jag, att jag kan komma i kollision med dessa kristidslagar. Det kan gå fortare, än någon vet om. Jag skall nämna, hur det verkligen förhåller sig. Jag kanske av försumlighet, glömska, eller misstolkning av eller obekantskap med några förordningar inte förfar som jag skall. Jag deklarerar t. ex. eller skickar uppgifter, som jag avfattar på något oegentligt sätt eller som sedan misstolkas. Det kan t. ex. hända, att under det skörden pågår, en av arbetarna — nu är det ju så, att husboden alltid står i ansvar för sina arbetare — tar litet småskuren havre och ger åt häs'arna, som stå för skördemaskinen. Genast är jag hemfallen till böter, ty det är straff på det enligt de utgivna förordningarna. Kanhända sedan, när säden utträskas, någon av folket ger djuren litet hackelse, skuren av otröskad säd. Då blir jag också hemfallen till böter. Eller det kanhända, att de, som skö'a såningsmaskinen inte se upp, utan att denna sår litet mer per tunnland än herrarna i folkhushållningskommissionen anse behöfligt. Även då är jag hemfallen till böter. Sådana förhållanden kunna inträffa för

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
n. n.
(Forts.)

vem som helst, och det är lätt att på det sättet råka i kollision med kristidslagarna. Men jag kan högtidligt bedyra, att jag, mig veterligt, icke har gjort mig skyldig till något brott mot dessa kristidslagar, åtminstone inte så, att jag därigenom tillskansat mig några egna fördelar eller undandragit från regleringen någonting av den skörd, som vuxit på min egendom. Detta är ett faktum.

Säga vad man vill, hittills har här i kammaren alltid varit rådande en god kamratanda, större kamratanda än mången utomstående kunnat fatta. Det tycks emellertid, som om man skulle komma in på andra linjer härefter. Jag har nu blivit föremål för åtskilliga tillvitelser, som jag tycker gå väl långt. Det är en gammal sats, som heter: Ingen skall dömas ohörd. Jag har ännu inte fått veta, om jag brutit mot kristidslagarna. Jag ber nu att herr Kristensson inför kammaren på något sätt visar, att det verkligen förhåller sig så som han sagt. Intill dess han visar detta, vill jag säga, att han här farit med osanningar, och då må dessa osanningar, när de gå på heder och ära på en kamrat, stå för herr Kristenssons egen räkning.

Jag bör kanske nämna något om hur det förhåller sig i herr Kristenssons egen hemort. Det har talats här om vanhävd och dylikt. Göteborgs stad äger ett område på ett par hundra tunnland, där omkring 200 djur årligen beta från bygden runt omkring. 1916 och 1917 fick detta bete förfaras till ingen nytta, då det så väl hade behövts, men detta klandrades från intet håll. Men en jordbrukare, som gör så gott han kan, blir trakasserad av en del tjänstemän, vad de nu ha för titlar, som fara omkring i bygden och se viktiga ut och som dyka ner och göra stora nummer av sådant, som inte är värt att göra nummer av. Är det så, att jag överträtt maximiprisförordningen eller någon dylik förordning, var lugn, då får jag nog sota för det, och den tiden kommer nog, men jag tycker, att då kunde herr Kristensson vänta till dess, så han får se, hur det verkligen förhåller sig.

Herr Norman: Denna debatt har på slutet kommit att få en pinsam karaktär, en karaktär, vilken skiljer sig från den, som förut vanligen präglat även denna kammars arbete. Det har, som här påpekats, förut varit vanligt, att privatlivets helgd respekterats och att man icke gått in på personligheter. Sakskäl ha fått bryta sig mot sakskäl, och huggen ha fallit skarpa, men den enskildes göranden och låtanden utanför hans politiska verksamhetsområde har varit fredat. Det förefaller, som om det nu skulle inaugureras en ny ordning här i riksdagen, sedan vissa partier kommit till en ökad maktställning och ha stödet i sin egen regering. Jag skulle emellertid icke här ha bemött de personligheter, som riktas emot mig, då jag anser, att detta område bör stå utanför riksdagens förhandlingar, om här icke offentligt och till riksdagens protokoll hade förts påståenden av ärerörig natur, som riktat sig mot mig personligen, varigenom, i fall jag icke bemötte dessa, det givetvis skulle ansetts för framtiden fastslaget, att de gjorda påståendena varit riktiga. Jag nödgas därför relatera tillkomsten av den rövarhistoria, som herr Persson i Norrköping ansåg lämpligt att dra fram.

Sedan 10 år tillbaka har jag varit medlem av Svenska folkförbundets centralstyrelse och för åtskilliga år sedan i den egenkapen företagit åtskilliga resor här i landet och därvid kommit att få många skarpa nappatag med mina vänner socialdemokraterna. Dessa ha på grund härav inte blivit vidare förälskade i min ringa person och man har ute i landet försökt, icke blott med sakskäl bemöta mina påståenden, utan även gå in på rena personligheter för att förringa mitt personliga värde och min personliga redbarhet. Vid ett valmöte, som hölls i Tärn sjö i Västmanlands län 1911 uppträdde en representant för Arbetarbladet i Gävle och läste upp en rövarhistoria, som varit införd i hans tidning, där det hette, att herr Norman i Läckeby, som ju skall vara småbrukare därnere i Kalmarbygden, egentligen borde ha sitt jordbruk som åskådningsmaterial med sig på sina resor, ty det skulle vara synnerligen sevärt. Där växer törne och tistlar på hans ägor. Han reser ut och pratar politik, men sitt jordbruk vansköter han fullständigt. Nu hade jag lyckligtvis en gång förut sett den där uppgiften i någon socialisttidning och var därför beredd på att möta den vid något tillfälle att få den utslungad mot mig av mina nobla motståndare, och jag var därför vid ovan angivna tillfälle försedd med en skrivelse av jordbrukskonsulenten där hemma, vilken skrivelse hade medföljt ett pris för mitt jordbruk, som var så skött, att det ansetts vara förtjänt att bli premierat. Jordbrukskonsulenten uttalade i denna skrivelse sin tillfredsställelse med mitt jordbruks skötsel. Jag vill tillägga, att det var ett andra pris jag fick.

Om jag nu, i likhet med Sven Persson i Norrköping, skall gå in på personalia, ber jag få deklarerat, att den torva, som är min, brutits upp till största delen av min far och att jag på den har fostrats i hårt kroppsarbete som jag fått börja redan vid 6 å 7 års ålder. Genom träget arbete har jag undan för undan kunnat höja avkastningen av mitt jordbruk, så att jag under de 15 år jag ägt detsamma har fått produktionen åtskilligt mer än fördubblad. Detta är uppgifter, som kunna styrkas av var och en som vill ta del av saken, och detta torde kunna bevisa, hur pass vederhäftiga de uppgifter äro som herr Persson i Norrköping ansett lämpliga att bringa till kammarens protokoll. Detta om den saken.

Jag vill nu offentligen hemställa, att herr Persson i Norrköping, som ansett lämpligt att föra dessa saker till riksdagens protokoll, ville vända sig till de lokala myndigheterna därnere — min adress känner han —, lämpligast till jordbrukskonsulenten i länet, och där infordra uppgifter om huru mitt jordbruk skötes, samt sedan dessa uppgifter inkommit inför andra kammaren uppläsa och till protokollet föra det svar jordbrukskonsulenten i länet lämnat på en sådan förfrågan. Jag anser detta vara en högst tillbörlig upprättelse för den kränkande beskyllning som kommit mig till del, och stämplar jag herr Persson som ovederhäftig pratmakare intill dess han bevisat sina påståendens riktighet.

Nu kanske jag inte egentligen borde ha fäst mig så mycket vid
Andra kammarens protokoll 1918. Nr 8.

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
n. m.
(Forts.)*

Vid remiss af
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

detta, då jag fått mig meddelat, att herr Persson i Norrköping kanske för tillfället icke kan anses fullt tillräknelig, eftersom hans nerver äro svårt angripna, och då han kanske inom kort torde bli tvungen att med stöd av läkarintyg begära ledighet från riksdagen för att vårda sin hälsa. Men det har i denna kammare från deras sida, som anse det höra till politisk anständighet att uppträda som herr Persson i Norrköping, att gå in på personligheter ropats rungande bravrop till hans anförande, och jag skulle vilja säga, att det är delvis för deras del, vilka jag anser böra skämmas för sitt uppträdande, då de på sätt som skett visat sin anslutning till den nya taktik, som här inaugurerats i dag, som jag velat taga upp detta. En av herr Sven Perssons meningsfränder sade till mig för en stund sedan, då jag frågade, om han också gillade ett sådant uppträdande och gillade att man gått in på personligheter: »men det var ju du själv, som började.» Ja, vad jag började med var, att jag förklarade, att jag icke ansåg herr Sven Persson vara den rätte mannen att här tala om, vad som anstod tidningspressen, vilket ämne han ju kom in på genom att här tala om högertidningarnas språk. Jag tillät mig säga, att om man helt och hållet bortser från den ärade talarens forna uttalanden och politiska gärning och blott dömer efter de sista dagarnas uttalanden i den tidning, vars huvudredaktör han är, så måste man finna, att han icke är mannen att föra den politiska moralens talan eller förklara, att man icke skall hetsa, men jag tillade, att jag icke ville till kammarens protokoll anföra något bevis för mitt påstående, utan hänvisade endast till de i kammarens klubbrum förvarade exemplaren av hans tidning. Jag skall emellertid, då man ansett tillbörligt att ropa bravo till det personliga angrepp, som herr Sven Persson här gjorde, be att få andraga ett litet exempel på skrivsättet i hans tidning. Det är hämtat ur en ledande artikel i Östergötlands Folkblad för den 3 januari detta år och inledes på följande sätt: »De politiska smädarna ha nu börjat sin kampanj för år 1918. Lika fräsande ilska, lika oförsynt fräcka och busaktiga som förut. När man läser N. D. A. och A.-B. för onsdagen, så erinras man ovillkorligen om de mest fränstötande och förnedrande sidorna hos »hjärten» i tredje akten av Rasputin, som gått på teatrarne i Östgötastäderna under julhelgen. Full rå, dum, skrytsam, låg, så andligt anfrätt och moraliskt anskrämlig som möjligt. Det var riktigt befriande, när vid den nya tidens inbrott den gamla tidens avskyvärde best fick sitt respass till en annan värld.» Detta är ju ett mycket fint språk, ett språk, som väl skall pryda en framskjuten och mäktig kulturrörelse!

Jag tillät mig hänvisa till detta och liknande uttalanden och säga, att den, som bär sådant på sitt samvete och ansvar, icke är rätte mannen att anmärka på andras uttalanden, gjorda i sak och i hovsam form. Det var detta, som sedan bemöttes med ett personligt angrepp, som åtskilliga här funno så utomordentligt älskvärdt, fint, nobelt och bra, att de ropade bravo. Jag gratulerar herrarna till denna moderna uppfattning, men skulle likväl vilja uttala en blygsam önskan, att herrar vänstermän möjligen ville raunsaka sina

hjärtan och njurar en liten smula och om möjligt bemöda sig om kamratligt uppträdande, så att de icke behöfve skämmas sedermera, när de komma till eftertanke om arten av sitt handlingssätt.

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
n. n.

(Forts.)

Herr Magnusson i Skövde: Herr talman! Här har under denna debatt från herr Halléns sida ägnats en viss uppmärksamhet åt min ringa person, och i sammanhang därmed har han framställt vissa förmaningar, varningar och rättelser för mitt vidkommande.

Alltsedan jag första gången för snart tre år sedan hade ordet i denna kammare har herr Hallén ägnat mig en alldeles särskild uppmärksamhet och nästan undantagslöst haft ordet efter mig — en alltför smickrande uppmärksamhet från en person, som själv rätt omotiverat åberopar sitt ledamotskap av konstitutionsutskottet. Jag skulle trots detta ha begärt ordet, om icke herr Hallén — jag vet icke, om han är närvarande nu, men han kan ju sedan läsa protokollet och där se, vad jag nu vill säga — kommit att tillämpa samma förfaringsätt, som man här från tvenne andra håll tillåtit sig, nämligen att draga in i debatten rent privata förhållanden.

Herr Hallén sade, att jag hade tagit mig det originella före att »i diskussionen draga in könsmotsättningen», och han uttryckte den stilla förhoppningen, att min uppfattning därvidlag väl ändå icke bottnade i någon motsättning inom den trängre kretsen omkring mig. Detta är ju en sak som icke hör hit och som ju icke heller berör herr Hallén, men då han gjort denna insinuation, är jag dock oförhindrad att säga, att i den föreliggande frågan råder det ingen som helst motsättning inom den trängre krets, varom han talade, och icke i andra fall heller.

Emellertid erinrade han om, att han var ledamot av konstitutionsutskottet, och han tyckte, förstås från denna höga ståndpunkt, att jag sett bra inskränkt på saken, då jag här dragit fram, såsom han yttrade, könsmotsättningen. Jag har här sökt peka på vad som realiter måste följa med kvinnorösträtten, nämligen att kvinnorna, förutom andra motsättningar på grund av olika läggning och uppgifter, också komma att taga ut sin rätt i framtiden även med hänsyn till platserna inom representationen, och är det så, att den motsättningen jämte en del andra icke har gått upp för herr Hallén, då är det verkligen skäl för den ärade ledamoten av konstitutionsutskottet att sätta sig ned och tänka litet mer på den saken såväl som kvinnorösträtten i övrigt, så att han får litet klarare och vidare begrepp om densamma.

Herr statsministern ägnade vidare mitt anförande några ord; han är emellertid, såsom jag finner, icke här närvarande. Då han emellertid erinrade om, att vi senare få tillfälle att diskutera denna fråga, vill jag endast säga att då han här talade om gamla och förlegade skäl, är detta argument mera bekvämt än sakligt.

Herr Vennersström: Herr talman, mina herrar! Det är för mig ett sällsynt och därför desto kärare nöje att få instämma med herr Norman i Läckeby. Det har fällt det omdömet om denna dags

Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

debatt, att den vore urspårad och legat på ett mycket lågt plan. Jag ber att få helt instämma, och jag tror, att många med mig ha den känslan, att denna riksdag, den första i en ny period, har gjort en synnerligen dålig debut. Men då herr Norman är en av dem, som spela upp sig själva till farisäer och säga: ni andra bära ensamma skulden härför! så ber jag att få fälla mitt eget lilla personliga omdöme. Det är måhända subjektivt, men det är ett ärligt omdöme, och det är, att herr Norman är en av de personer, som i dag och även förut städse bidrager att om möjligt sänka ned nivån. Det var i alla fall icke för att säga detta, som jag tog mig friheten begära ordet, utan det var för att rikta en liten replik till herr Hallén.

I sin pedagogiska betygssättning över de olika talarnas anföranden kom herr Hallén, enligt min mening, även in något på diskussionens sidospår. I sitt som vanligt starkt moraliserande och något oprästerligt insinuanta anförande tillät sig herr Hallén bland annat att indraga den ställning, som den socialdemokratiska vänstern intager till förhållandena inom det ryska riket, och förhållandena för övrigt inom detta rike mellan de olika partierna därstädes. Jag förstår inte, det får herr Hallén ursäkta mig, sambandet mellan detta och den statsverksproposition, vi nu ha att behandla.

Jag vill alltså icke ingå i debatt om den saken, men är det så, att herr Hallén önskar det, så misstänker jag, att det är möjligt att hyra Folkets Hus' A-sal. Den är den lämpliga lokalen för en sådan debatt. Men inom riksdagens andra kammare är en dylik debatt icke på sin plats. Vad jag sagt i nyss nämnda fråga, gäller med samma styrka herr Halléns försök att indraga i debatten den ställning, som den socialdemokratiska vänstern intagit eller måhända icke intagit till den socialdemokratiska högern under föregående års valstrid.

Jag kan icke heller instämma i herr Halléns underdånigt knäfallande hyllningsgård gentemot regeringen för dess hållning i dagens debatt. Jag förstår verkligen icke, hur en socialdemokrat — och det är ju i alla fall herr Hallén — med socialdemokratiskt program kan finna sig helt tilltalad därav, att militärbudgeten blivit väsentligen höjd. Jag förstår icke nöjet i att de som tillhöra partiet med programmet »successiv minskning av militärbördorna fram till avrustning», ägna sin hyllning åt en regering, som realiserar den successiva minskningen i form av successiv ökning av militärutgifterna.

Jag förstår icke heller, hur talesmännen för det socialdemokratiska partiet, som är ett förbudsparti, kunna känna sig helt tilltalade och bringa sin varma hyllning till regeringen, därför att den icke vill framlägga ett förbudsförslag.

I min interpellation till regeringen fick jag svar från den, som jag nu ser närvarande finansministern, på min fråga om det permanenta förbudet. Men så vitt jag kunde följa hans anförande, gled herr finansministern helt förbi frågan om det tillfälliga förbudet. Jag vill framställa frågan en gång till: kommer en kungl. förordning eller kommer det icke en sådan angående tillfälligt förbud?

Jag förstår vidare icke, hur en socialdemokrat som herr Hallén,

vilken vid vissa tillfällen framlagt det socialdemokratiska partiets författningsprogram: »allmän rösträtt», kan känna sig helt tillfredsställd med och bringa sin varma hyllningsgärd åt den regering, som icke framlägger ett sådant förslag utan ett väsentligen mera inskränkt författningsprogram.

*Vid remiss av
statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

I herr statsministerns synnerligen vackra tal med dess många och vackra ord kunde icke fiskas upp något svaromål på min fråga: hur ställer sig regeringen till åldersstrecket? Tystnaden är ju också en vältalighet, och jag förmodar att den är tämligen tydlig. D. v. s. den skandalen skall fortsätta, att Sveriges unga män, som ha rätten att dö, icke skola få rätt att rösta. Jag tillåter mig att från min ståndpunkt vägra knäfalla, herr Hallén får göra det på sin prästerliga metod ensam. Jag för min del gör det som sagt, icke.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad beslöt kammaren att hänvisa ifrågavarande propositioner till statsutskottet, varjämte desamma remitterades, i vad de anginge pensions- och indragningsstaterna, till bankoutskottet, samt, såvitt de rörde de under jordbruksdepartementet lydande ärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren nu avgivna yttrandena.

§ 2.

Föredrogos var för sig och remitterades till jordbruksutskottet övriga å kammarens bord vilande propositioner:

nr 3, angående driftkostnader under år 1919 för statens domäner;

nr 7, angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord;

nr 8, angående upplåtelse av kronan tillhörande jordägarandelar i gruvor;

nr 9, angående avsättande såsom nationalpark av visst område av Dalby kronopark i Malmöhus län;

nr 17, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar;

nr 18, angående efterskänkande av kronan tillkommande fordran på grund av å vissa fastigheter i Gottlands län vilande odlingslån för torrläggning av Mästermyr;

nr 19, angående överlåtande till Sorsele kommun av visst område av den vid avvitringen inom socknen till kyrkostad avsatta mark;

nr 20, angående gottgörelse till byggmästaren Oskar Karlsson i Skrika för förlust å byggnadsarbete för kronans räkning; och

nr 21, angående rätt för professorn M. H. Stålfors att för ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring.

§ 3.

Vid härpå skedd föredragning av herr *Engbergs* på kammarens bord liggande motion, nr 20, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av förlängd giltighet åt det genom kungörelse den 22 september 1917 i viss omfattning stadgade förbud mot tillverkning av brännvin m. m. begärdes ordet av

Herr *Engberg*, som yttrade: Herr talman! Då det yppat sig olika meningar, huruvida min nu förevarande motion skall kunna hänvisas till bevillningsutskottet, och då jag är angelägen om, att den må bliva behandlad av nämnda utskott, skall jag be om kammarens tillstånd att för i dag få taga tillbaka denna min motion för att en av de närmaste dagarna återkomma med densamma i en sådan formulering, att den ostridigt är att hänvisa till bevillningsutskottet.

Denna anhållan bifölls av kammaren.

Härefter föredrogs var efter annan övriga likaledes å bordet liggande motioner; och remitterades därvid:

till tillfälligt utskott motionen nr 21, av herr *Welin*;

till jordbruksutskottet motionerna:

nr 22, av herr *Lundström m. fl.*; samt

nr 23 och 24, av herrar *Elisson* och *Henrikson*;

till bankoutskottet motionerna:

nr 25 och 26, av herr *Berg* i Munkfors; och

nr 27, av herr *Leander*;

till konstitutionsutskottet motionen nr 28, av herr *Källman*;
samt

till statsutskottet motionen nr 29, av herr *Carlson* i Herrljunga
m. fl.

• § 4.

Riksdagens år 1917 församlade revisorers berättelse om granskning av riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning, som nu föredrogs, överlämnades till bankoutskottet.

§ 5.

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren att vid innevarande riksdag tillsätta fem tillfälliga utskott, vart och ett bestående av tio ordinarie ledamöter och tio suppleanter, samt att onsdagen den 30 i denna månad företaga val av ledamöter och suppleanter i nämnda utskott.

§ 6.

Avgåvos följande nya motioner, nämligen av:

herrar *Fast* och *Svanberg*, nr 38, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändring i gällande bestämmelser om provision vid försäljning av frankotecken;

herr *Welin*, nr 39, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om ändrad lydelse av mom. 2 andra punkten i gällande kungörelse angående förändrade allmänna villkor och bestämmelser för den av staten utövade egnahemslånerörelse;

herr *Nilsson* i Kristianstad, nr 40, om ändring i mom. 2 av gällande kungörelse angående förändrade allmänna villkor och bestämmelser för den av staten utövade egnahemslånerörelse;

herr *Edbom*, nr 41, om pensioner åt förrådsdrängen Gustaf Larsson Ståhl m. fl.; och

herr *Magnusson* i Tumhult, nr 42, om årligt understöd åt småskolläraren Johan Blomqvists änka Amanda Mathilda Blomqvist, född Fredlund.

Nämnda motioner bordlades på begäran.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 12,24 på natten.

In fidem
Per Cronvall.